

39388

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ VE KÜLTÜREL SÜREKLİLİĞİN FİZİKSEL ÇEVREDE DEĞİŞİME YANSIMASI VE ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

39388

DOKTORA TEZİ

Y. Mim. MERAL NALÇAKAN

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 30 Eylül 1992

Tezin Savunulduğu Tarih : 25 Ocak 1993

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Mine İNCEOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Atilla YÜCEL

Prof. Dr. Mete ÜNAL

OCAK 1993

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖNSÖZ

Bilgi ve iletişim çağı olarak nitelendirilen toplumsal, ekonomik, siyasal alanda önceden öngörülemez olarak değişimlerin birbiri ardına yaşandığı çağımızda fiziksel çevrede değişim de önemli sorunlar içermektedir.

İster doğal ister yapma çevrede yer alsın günümüzde mimari tasarıma varolan çevreye saygı anlayışı ile yaklaşmak çözümün bir parçası olarak algılanmalıdır. Tarihi Çevrede Yeni Tasarım söz konusu olduğunda konu daha da karmaşık bir durum almaktadır. Fiziksel çevrede değişim ve tarihi çevrede yeni tasarım konularının gereği gibi anlaşılıp değerlendirilebilmesi için toplumsal değişimin doğru değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda konuya yaklaşıldığında ise Tarihi ve Kültürel Süreklilik önem kazanmaktadır.

Bilgi ve deneyimlerinden her konuda yararlanmam için gösterdiği engin hoşgörü ve yardımları için hocam Prof.Dr. Mine İnceoğlu'na teşekkürlerim sonsuzdur.

Çalışmalarım sırasında yardımları ile bana destek olan arkadaşım Y.Mim.Nuran Akdemir ve kardeşim Recai Nalçakan'a, fotoğraf çekimlerine (Londra-Paris) yardımcı olan arkadaşım Glenn Mawdesley'e ve tezin yazımını özenle gerçekleştiren Filiz Duttibi'ne teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
HARİTA LİSTESİ	vi
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	xi
SUMMARY	xii
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
1.1.Çalışmanın Amacı	2
1.2.Çalışmanın Kapsamı	2
1.3.Çalışmanın Yöntemi	3
BÖLÜM 2.TARİHİ VE KÜLTÜREL SÜREKLİLİK KAVRAMLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	5
2.1.Çağdaş Koruma Kavramı	6
2.1.1.Çağdaş Tarih Anlayışı ve Tarihi Süreklilik	12
2.1.2.İççe Geçmiş İki Kavram:Gelenek-Kültür	15
2.1.3.Kültürel Süreklilik ve Değişme	18
2.2.Fiziksel Çevrede Değişim	23
2.2.1.Toplumsal Değişme	27
2.2.1.1.Kültür Boşluğu Kuramı	31
2.2.1.2.Ara Formlar-Tampon Mekanizmalar	32
2.2.1.3.Toplumsal Değişmede Anomi ve Yabancılaşma	34
2.2.2.Toplumsal Değişme Bağlamında Fiziksel Çevrede Değişim ve Batılılaşma Dönemi Örneği	38
BÖLÜM 3. ESKİ-YENİ BİRLİKTELİĞİNDE YENİ TASARIMI ETKİLEYEN ÖGELER	44
3.1.Tarihi Çevrenin Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi	45
3.1.1.Doku (Kentsel Mekân)	46
3.1.1.1.İmar ve Koruma imar Planları	48
3.1.2.İç Mekân	51
3.1.3.Görsel Bütünlük ve Siluet	56

3.2.Tarihi ve Kültürel Süreklilik Kavramlarının Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi	59
3.2.1.Tarih Kavramı ve Zaman Boyutu	60
3.2.2.Kültürel Süreklilik ve Değişme	61
3.3.Zaman İçinde Değişen Kullanıcı Gereksinimleri	65
3.4.Gelişen Teknoloji	70
3.5.Tasarımı Etkileyen Diğer Öğeler	74
3.5.1.Nüfus	76
3.5.2.Ekonomi	78
3.5.3.Kent Toprağı	79
3.6.Tipolojik Çözümlemenin Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi	82
3.6.1.Kentsel Morfoloji ve Tipoloji İlişkisi	83
3.6.2.Bina Tipolojisi	85
3.6.3.Bir Çalışma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme	86
BÖLÜM 4. GÜNÜMÜZDE FİZİKSEL ÇEVREDE DEĞİŞİM VE ESKİ-YENİ BİRLİKTELİĞİNE DEĞİŞİK YAKLAŞIMLAR	88
4.1.Eski-Yeni Birlikteliği	88
4.2.Eski-Yeni Birlikteliğine Değişik Yaklaşımların Değerlendirilmesi	89
4.2.1.Eski-Yeni Birlikteliğinin Kent Bütününde Değerlendirilmesi	94
4.2.2.Tarihi çevrede Eski-Yeni Birlikteliğinin Değerlendirilmesi..	98
4.2.3.Eski Bir Yapının Çok Yakın Çevresinde Eski-Yeni Birlikteliğinin Değerlendirilmesi	107
BÖLÜM 5. UYGULAMA: KONUNUN ESKİŞEHİR KENTİ ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	114
5.1.Toplumsal Değişme Bağlamında Kentin Fiziksel Gelişiminin Değerlendirilmesi	114
5.1.1.Antik Sit Doryleum	115
5.1.2.Odunpazarı ve Çarşı Bölgesi	117
5.1.3.Göçmenlerin Yerleştirilmeleri Süreci	122
5.1.4.Demiryolu'nun Kente Gelişi	127
5.2.Odunpazarı Kentsel Sit Alanının Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi	128
5.2.1.Doku (Kentsel Mekân)	128
5.2.1.1.Odunpazarı Koruma İmar Planının Değerlendirilmesi ..	139

5.2.2.İç Mekân	147
5.2.3.Görsel Bütünlük ve Siluet	150
5.3.Tarihi ve Kültürel Süreklilik Kavramlarının Eskişehir Kenti Örneğinde Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi	153
5.3.1.Odunpazarı Kentsel Sit Alanı	153
5.3.2.Çarşı Bölgesi	156
5.3.3.Eskişehir Kentinde Konutta Tarihi ve Kültürel Sürekliliğin İzlenebilirliğinin İrdelenmesi	162
BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER	172
KAYNAKLAR	176
ÖZGEÇMİŞ	188

HARİTA LİSTESİ

Sayfa

HARİTA 5.1.	13.yüzyıl Sonlarında Eskişehir	119
HARİTA 5.2.	1312 senesi, 1/10000 Mikyasında Yapılmış Olan Eskişehir ve Civarı Haritası	123
HARİTA 5.3.	Eskişehir-Odunpazarı Sit Sınırları İçindeki Fiziksel Çevreyi Oluşturan Ögeler	130
HARİTA 5.4.	Şahabettin Caddesi Açılmadan Önce	136
HARİTA 5.5.	Şahabettin Caddesi Açıldıktan Sonra	135
HARİTA 5.6.	N.Sönmez'in Sit Sınırları İçindeki Mahalleler ve Koruma Bölgeleri	142
HARİTA 5.7.	Uygulamadaki Koruma Amaçlı İmar Planı Sınırları ..	141
HARİTA 5.8.	Çarşı Bölgesi İstimlakten Önce	159
HARİTA 5.9.	Çarşı Bölgesi Yeni Düzenlemesi İle	160

TABLO LİSTESİ

Sayfa

TABLO 5.1.	Odunpazarı Kentsel Sit Alanında Geleneksel Konutların Parsel İçi Konumlanmaları	138
TABLO 5.2	Odunpazarı Geleneksel Konutlarında Uygulanan Plan Tipleri	149
TABLO 5.3.	Odunpazarı Geleneksel Konutlarında Uygulanan Plan Tiplerine Örnekler	164
TABLO 5.4.	Eskişehir'de Apartmanlarda Uygulanan Plan Tiplerine Örnekler	165
TABLO 5.5.	Eskişehir-Çamlıca'daki Konutlarda Uygulanan Plan Tiplerine Örnekler	166

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
ŞEKİL 2.1. Geleneksel Kültür ve Modern Kültür	17
ŞEKİL 2.2. Mekân ve Etkileyen Öğeler	29
ŞEKİL 3.1. Türk İşçilerin Yaşadığı Konutlar, Belçika	52
ŞEKİL 3.2. Türk Evi Plan Tipleri	53
ŞEKİL 3.3. Plan ve Cephe Düzeyinde Geleneksel Konut Tipolojilerinin İzlerini Taşıyan Sütlüce Sıra Evler, İstanbul	54
ŞEKİL 3.4. Geleneksel Konut Tipolojilerinden Tamamen Farklı Apartmanlara Bir Örnek, Halil Hamit Bey Apt. Tünel, İstanbul	55
ŞEKİL 3.5. Laleli Camisi ile Görsel Sürekliliği Sağlayan Harikzedegân Katevleri, İstanbul	57
ŞEKİL 3.6. Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Model	63
ŞEKİL 3.7. Veri Toplama Matrisi	64
ŞEKİL 3.8. Gereksinme ve İstekler	66
ŞEKİL 3.9. Amaç-Gereksinme ve Kriterler	66
ŞEKİL 3.10. Süreklilik	67
ŞEKİL 3.11. Le Corbusier-Pessac Tasarımının Orjinal ve Değiştirilmiş Durumu	68
ŞEKİL 3.12. Kullanıcıları Tarafından Gereksinmelerine Uygun Olarak Değiştirilen Konutlara Bir Örnek, Osmaniye Gecekondü Önleme Bölgesi, İstanbul	69
ŞEKİL 3.13. Kristal Saray	72
ŞEKİL 3.14. Ekolojik Sistem Şeması	75
ŞEKİL 4.1. Neviges Kilisesi Genel Görünüşü ve Vaziyet Planı ...	91
ŞEKİL 4.2. Bensberg Belediye Binası	92
ŞEKİL 4.3. Boğazın Yeşilini Yok Eden ve Varolana Kayıtsız Davranan Yapılar	95
ŞEKİL 4.4. Betonlaşan Boğaz Kıyıları	95
ŞEKİL 4.5. Londra 1930 ve 1989	96
ŞEKİL 4.6. Londra-Canary Wharf-One Canada Square, Ofis Binasının Kentin Önemli Tarihi Yapıları Görsel Bütünlüğü	97

ŞEKİL 4.7.	Paris-La Defense	98
ŞEKİL 4.8.	Paris-Pompidou Merkezi	99
ŞEKİL 4.9.	Grand Buildings, TrafalgarSquare, Sidel Gibson	101
ŞEKİL 4.10.	Grand Buildings, Trafalgar Square, The Architect Practice	102
ŞEKİL 4.11.	S.S.K. Kompleksi, Zeyrek	104
ŞEKİL 4.12.	İstanbul Manifaturacılar Çarşısı	105
ŞEKİL 4.13.	Paris-Bastille Opera Binası	106
ŞEKİL 4.14.	Paris-Bastille Opera Binası Vaziyet Planı	106
ŞEKİL 4.15.	Gross Sankt Martin Mahallesinin Girişi	108
ŞEKİL 4.16.	Gross Sankt Martin Mahallesinin Vaziyet Planı	109
ŞEKİL 4.17.	Londra - Tate Galeri	110
ŞEKİL 4.18.	Londra-Clore Galeri	110
ŞEKİL 4.19.	National Galeri'ye Yapılan Ek	111
ŞEKİL 4.20.	Londra-National Galeri	112
ŞEKİL 4.21.	Stuttgard-Bank Building, 1977	113
ŞEKİL 5.1.	Beyan-ı Menazil-i Sefer-irakeyn'de Eskişehir Tasviri	116
ŞEKİL 5.2.	Alaaddin Parkı Çevresinde Gelişen Konut Alanı, Yediler	121
ŞEKİL 5.3.	Aynı Alanın Bugünkü Durumu	121
ŞEKİL 5.4.	Odunpazarı Geleneksel Konut Karekterinden Farklı Kırım Tipi Ev	125
ŞEKİL 5.5.	Yenilenme Süreci Çok Hızlanan Göçmen Mahallelerinden Işıklar Mahallesinin Bugünkü Görünümü	126
ŞEKİL 5.6.	Kurşunlu Cami Sokak	131
ŞEKİL 5.7.	Şeyh Sıddık Sokak	132
ŞEKİL 5.8.	Kentsel Sit Alanında Yer Alan Üç Tip Konut	133
ŞEKİL 5.9.	Sivrioğlu Camii ve Sokakların Şahabettin Caddesine Basamaklarla Bağlanması	134
ŞEKİL 5.10.	Seyitgazi Caddesi ve Kentsel Sit Alanı	143
ŞEKİL 5.11.	8 Katlı ve 2 Katlı Konutların İlişkisi	144
ŞEKİL 5.12.	Seyitgazi Caddesi, Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası Bir Uygulama ve Eski-Yeni İlişkisi	145
ŞEKİL 5.13.	Seyitgazi Caddesi'nde Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası Yapılan Bir Apt. Giriş Cephesinden Detay	146

ŞEKİL 5.14.	Seyitgazi Caddesi Üzerindeki Yapılar Odunpazarı Kentsel Sit Alanını Perdelemektedir	146
ŞEKİL 5.15.	Işıklar ve Arif Bey Sokak	151
ŞEKİL 5.16.	Şahabettin Caddesi.....	154
ŞEKİL 5.17.	Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası Eski-Yeni Birlikteliğine Bir Örnek	155
ŞEKİL 5.18.	Koruma Amaçlı İmar Planı Öncesi Eski-Yeni Birlikteliğine Bir örnek	156
ŞEKİL 5.19.	Taşbaşı, Çarşı Bölgesi	157
ŞEKİL 5.20.	Taşhan Ön ve Arka Görünüşü	158
ŞEKİL 5.21.	Yeni Alış-Veriş Merkezi	161
ŞEKİL 5.22.	Yeni Alış-Veriş Merkezi ve Taşbaşı	161
ŞEKİL 5.23.	Çamlıca Yeni Yerleşim Bölgesinde, Şanlı Sokak'ta Yer Alan Yapılanmış Parseller	167
ŞEKİL 5.24.	Göçmen Mahallelerinden Işıklar Mahallesi'nin Bugünkü Görünümü	169
ŞEKİL 5.25	Kentsel Sit Alanını Üç Yönde Saran Tampon Bölgede Yer Alan Dede Mahallesi'nden Bir Örnek	170

ÖZET

Günümüzde yaşanan hızlı değişimlere koşut olarak Çağdaş Koruma Kavramı anlayışı da değişmekte, "Tarihi Çevrede Yeni Tasarım"da artık Çağdaş Koruma kavramının bir boyutu olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde çağdaş tarih anlayışının egemen olması ve değişimin kaçınılmazlığının kabul görmesi çağdaş koruma kavramına yeni boyutlar getirmiştir.

Toplumsal değişme ve onun itici gücü olan teknolojinin gelişmesi, bilgi ve onun iletişimin hızlanması ile çok kısa sürede gerçekleşmektedir. Dünyada bugün neredeyse bir günde sınırlar değişmekte toplumsal, ekonomik, siyasi değişimler birbirini besleyerek devam etmektedir. Böylece fiziksel çevrede değişim de günümüzde buna bağlı olarak her zamankinden daha fazla ve kısa sürede kendini göstermektedir. Böylesi bir süreçte yapılabilecek olan ise değişimin önüne set çekmeye çalışmak değil, değişimin olumsuz sonuçlar doğurmaması için yönünü ve hızını etkilemeye çalışmak olmalıdır. Böylesi bir çabada doğruyu ve yararlıyı yakalayabilmek ise fiziksel çevrede değişimi meydana getiren toplumsal değişmeyi ve onu oluşturan öğeleri anlamakta olası görülmektedir.

Bu çalışma özelde Tarihi Çevrede Yeni Tasarım, genelde ise fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliği konusunda var olan sorunlara toplumsal değişme bağlamında yaklaşmaktadır. Özellikle üzerinde durulan ise Tarihi ve Kültürel Sürekliliğin fiziksel çevrede sağlanmasının daha sağlıklı ve yaşanabilir bir dünya için veri oluşturabileceğidir.

Çalışmanın birinci bölümünde; tezin amacı, kapsamı ve yöntemi belirlendikten sonra, ikinci bölümde çağdaş koruma kavramı ve çağdaş tarih anlayışı irdelenmiştir. Bu bağlamda gelenek-kültür kavramları ile tarihi ve kültürel süreklilik kavramları üzerinde durulmuştur. Daha sonra fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliği toplumsal değişme bağlamında ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise; eski-yeni birlikteliğinde yeni tasarıma veri oluşturabilecek öğeler irdelenmiştir. Bu bölümde tarihi ve kültürel süreklilik kavramlarının ve tarihi çevrenin tasarım verisi olarak değerlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Dördüncü bölümde; eski-yeni birlikteliğine değişik yaklaşımlar örneklerle ortaya konulmuştur. Beşinci bölüm -uygulama- de; toplumsal değişme ve tarihi-kültürel süreklilik bağlamında Eskişehir kenti fiziksel gelişimi irdelenmiştir. Altıncı bölümde; çalışmanın tümünün değerlendirilmesi yapılarak, öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

THE REFLECTIONS OF HISTORICAL AND CULTURAL CONTINUITY ON THE CHANGES OF PHYSICAL ENVIRONMENT AND THE ESKİŞEHİR EXAMPLE

We now live in a World of Information Technology and in order to arrive at this point, the world has witnessed dramatic social economical and political changes, and these changes continue. However such transformations have occurred continuously, and on such a scale that they could never have been planned or foreseen. Such changes although generally for the good of mankind, they have brought problems for the physical environment.

We are now rapidly reaching a stage whereby the natural environment is irrevocably damaged, indeed some people believe that point has already been reached. Therefore the Contemporary Conservation Concept now embraces the natural environment as a whole as well as the manmade environment. The Contemporary Conservation no longer just means the protection and conservation of building and monuments by themselves, but to conserve them within their natural environment. Historical and Cultural Values throughout the world have been changed as a result of the transformations of the last century, in particular as a result of two world wars, and considerable ethnic fighting and mans solutions to these problems. The problem becomes more acute when referring to historical environments. These environments are our heritage, they offer an insight into how we become the nations that we are. Such environments contain a wealth of history for us to explore and learn from. These environment were left for us by our forefathers and it is our responsibility to preserve these environment, in intact for future generations. In order for future generations to continue to enjoy a wealth of tradition and history, historical environments should be used as important design elements within a society, and kept to ensure a sense of continuity within that society. As a result of recent political changes, society is placing more importance on historic and cultural values. This can be seen as humanity searching for on identity whilst trying to possess its past before it is lost. However one should not forget the unediable role of the economy on influencing such developments, and peoples opinions. Economic interests pursued by third parties, are often the cause of conflict.

As a result of this The Conservation of the Historical Environment, in particular "The New Design Within Historical Environment", is growing in importance. The acceptance of the changes that have been caused to the physical environment is an important step for the Concept of Contemporary Conservation. In order to create the contemporary, one must value and perceive the past correctly. This is important to prevent different societies from enduring similar futures, whilst they have different pasts... In order to form a correct understanding and value of "New design within the physical along with the old and new together on historical sites", it is necessary to understand and evaluate recent social changes correctly. When approached from this angle, historical and cultural continuity can become very important. Society continually lives the past and the future within one concept of time, in effect this brings the old and the new together. This correlation of the old and the new working together affects individual peoples relationships both with each other and the physical environment. The thesis examines the changes and the interaction of the old and the new within the physical environment. This examination intends to bring out the problems between social change, on the one hand, and historical and cultural continuity on the

other, and to search for a solution. The thesis examines this in three categories:

- o On a whole town scale: The relationship between the historical environment and the town.
- o On a historical environment scale: An assesment of old and new buildings on an historical environment.
- o On a building scale: An assessment of extensions made to old buildings.

The historic site chosen was Eskişehir, this site was chosen for four reasons:

- o The social changes that the town had gone through can be noted from the physical environment of Eskişehir.
- o The Urban Conservation Zone has not lost its character.
- o The Zoning and Construction Plan, which was intended to preserve the Urban Conservation Zone, has been put into practise.
- o The resultant changes of this century, increased the transformation of the town.

Eskişehir was examined in the 3 categories noted above, with an additional section which examined the visual, historical and cultural continuity of the houses.

The thesis was prepared in three stages: The first stage was an accumulation of information and data, by searching publications on the chosen subject and the aims of the thesis. These can be split into two groups:

Group one contains:

- o Contemporary Conservation and an understanding of contemporary history.
- o Historical and cultural continuity.
- o Elements that can affect the design of old and new buildings and the changes of those elements in time.

Group two contains:

- o The evaluation of the physical and historical data of Eskişehir town.

The second stage involved extensive site work to provide both physical and historical data of Eskişehir. These were done in three ways:

- o On a town scale
- o Odunpazarı Urban Conservation Area
- o The physical structure of the shopping area.

The work was done on a 1:1000 scale, using topographic and geographic plans which showed the town's development better. Also used was the Zoning and Construction plan as the ideo of the plan was to conserve the area. The site work

was then substantiated with photographic records.

In order to examine the historical and cultural continuity of the houses, on a town scale, outline types were assessed and tables were drawn up based on outlines. These tables were arranged to bring a typologic analysis, though it must be noted that these tables did not form a complete typologic analysis. Similar exercises were carried out based on the design elements, changes, age and modifications of each house.

The third stage was the correlation of all the information from the other two stages. At this stage the overall aim of the thesis was narrowed because it had been approached from a very wide angle. The resulting aim of the thesis was to establish the cause of the problems, and to suggest solutions.

In Chapter two: Firstly, historical and cultural continuity and the contemporary conservation concept was examined within the subject of the thesis. Today, the understanding of contemporary conservation means:

"Each generation will leave all the cultural values and indicators, they received from the generation before them, to the new generation whilst adding new elements.

Therefore, the new additions are accepted undeniably according to today's understanding and this is a step to ease the problem. So, instead of freezing the physical environment in the past, the idea is to protect some of the elements from the past, and to create a richer environment by adding new elements to those already protected. This is today's attitude towards conservation.

After establishing these undeniable changes in the physical environment, the reasons why these changes occur were examined. The physical environment reflects a society's economic and political life, its structure, its technological capabilities and its cultural and social tendencies. Therefore the society and the social changes within the society will help us to understand the changes that have been happened within the physical environment.

Technology, which is the power for social change, is fed with information. Therefore, it has an important role in the social changes.

This reflects on the physical environment in the following ways:

- o The relationship between individuals
- o The Expectations of individuals from the physical environment
- o The needs and wishes of individuals
- o Advances of technology within the construction industry and possibilities of new materials.
- o Changes in population numbers and its age/sex distribution.
- o Changes in the meaning of possession concept and the demand for sites.

These six factors both effect each other and the physical environment. The ef-

fect on the physical environment was also examined in section 5 of the Eskişehir example. The economy and time scale have also an important role on these elements, and effect each other continuously.

In the third chapter of the thesis the elements examined are those which affect the design interaction of the old and the new. These are as follows:

- o The use of the historical environment as a design base.
- o The use of the historical and cultural continuity as a design base.
- o The user needs which change in time.
- o Advances in technology and its affect on architects and architecture.
- o The Population, economy and the demand for building sites.

Depending upon the above elements, it is possible to create new building types, or to destroy them completely. At this point, typologic analysis when examined with the above data will help us to understand and use the changes in the physical environment. Typologic analysis is used in the thesis as the working tool for the new designs. This means, instead of creating something which is totally new, use the solutions which have been used already, and to do this, one needs to do typologic analysis work.

In the fourth chapter of the thesis, the old-new interactions were approached from a different angle, by using examples. These approaches were made in three different ways:

- o At the town/urban scale
- o At the historical environment scale
- o At a environment in close proximity to an old building.

It was observed that the approaches to this concept ranging from copying the old exactly, to total disregard for the existing building.

In the fifth chapter, the physical developments of the town were examined with particular reference to social changes and the historic and cultural continuity. In this chapter, three tables were organised (though they are not complete typologic analysis), by using the plan types of those listed below:

- o Traditional Houses
- o Blocks of flats
- o Houses at Çamlıca, Eskişehir, which were designed and build by their owners.

These three tables were used for examining the visibility of the historic and

cultural continuity in houses and blocks of flats.

In the sixth chapter of the thesis, the whole thesis work was examined the results were compiled and solutions suggested.

The following points were noted:

- o Changes are underivable
- o The reflection of the social change to the physical environment is undeniable.
- o A balance has to be established between the historical and contemporary data at providing the historical and cultural continuity.
- o The changes are a must.
- o To be able to understand and value the whole thing, use need to understand each element and how and why these elements change, how much they change and in which direction they change.
- o It is necessary to reflect the century in which the new design belongs to, within the old-new interaction.
- o The old and new interaction and the historical and cultural continuity are a must for the physical environment.

Therefore, the most important thing in the old-new relationship is to establish the relationship and contradictory. Every design regardless of whether its just a building or a whole town plan, it has to be created respectful of the designs preceeding and following it. The old and the new have to be in a give and take relationship with eachother and they both have to live respectful of eachotrs environments. These should be taken into consideration at the beginning of the design stage, all the problems will then solve themselves. The result of the relationship between the old and the new, the continuity and completeness in the physical environment can be provided. This can prevent the future concern and alienation within the physical environment and social life. Main forms and buffer mechanisms which has the role of the bridge between the old and new also will play an effective role to establish in a better understanding between the existing and the new.

It must be realized that a design guide or a prescription for how to design new buildings to be able to keep the historical and cultural continuity in the physical environment, can not be created. This thesis stressed this point from the beginning to the end.

The thesis has tried to establish:

- o The old-new interaction should ensure respect for the existing.
- o New design should be a comment of the past but should be created with new technological possibilities according to the century's needs and expectations. Only this way, will it take its place within the historical and cultural continuity and ensure that future designs will also be able to take their place within the continuity.b It should never be forgot the impossibility of freezing the past at one stage or returning back to one time...

BÖLÜM 1. GİRİŞ

"Çağdaş Koruma Kavramı" denildiğinde bugün artık yalnızca anıt koruma değil, tarihi ve kültürel değerlerin tüm çevreleriyle birlikte korunması anlatılmaktadır. Gün geçtikçe doğal çevre tahribatının da inanılmaz boyutlara ulaşmasıyla, "Çağdaş Koruma Kavramı" artık tüm doğal ve yapma çevreyi kapsayacak şekilde algılanmaya başlanmıştır.

Son yıllarda, dünyada yaşanan teknolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasi değişimler sonucu doğal ve yapma çevreler büyük bir tehdit altındadır. Özellikle de yüzyılların birikimini bir süzgeçten geçirerek bize sunan, bizim de gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğu taşıdığımız "Tarihi Çevreler" söz konusu olduğunda sorun daha da önem kazanmaktadır. Savaşlar ve iç çatışmalar sonucu, pek çok ülkede yer alan ve günümüzde tüm dünyanın ortak malı sayılan tarihi ve kültürel değerler büyük zarar görmektedir.

Gelecekte insanoğlunun daha sağlıklı, mutlu ve insanca yaşayabilmesi için gerekli olan tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında tarihi çevreler önemli tasarım öğeleri olarak değerlendirilebilir. Bugün yaşanan siyasi gelişmeler sonucu toplumların tarihi ve kültürel değerlerini ön plana çıkarma çabaları gözlenmektedir. İletişim ve bilgi alanındaki gelişmelerle dünyada sınırların kalktığının düşünölmeye başlandığı bir dönemde yaşanan bu gelişmeler, insanların geçmişlerine sahip çıkma ve kültürel kimlik arayışı olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu sayılan nedenlerle "Tarihi Çevre Koruma" ve onun önemli bir boyutunu oluşturan "Tarihi Çevrede Yeni Tasarım" günümüzde her zamankinden daha çok

önem kazanmaktadır. Bugün "Çağdaş Tarih Anlayışı"nın egemen olması ve değişimin kaçınılmazlığının kabul görmesi Çağdaş Koruma Kavramı açısından önemli bir adımdır. Çağdaşın yaratılmasında geçmişin doğru değerlendirilmesi ve tarihin, çağdaş yaratmaya olanak tanıyacak biçimde algılanması bunun sonucu olacaktır. Böylece, belki de ulusların geçmişlerindeki farklılıklar tek düze bir gelecekte insanlığı koruyabilecektir.

1.1.ÇALIŞMANIN AMACI

Tüm insanlar, tarihi süreç içinde devamlı olarak geçmiş ile gelecek arasında yaşarlar. Bu da hem insanların birbirleriyle ilişkilerinde, hem de fiziksel çevrede eski ile yenin karşılıklı etkileşimi sürecini oluşturur.

Çalışma, bu süreci fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliği olarak ele almakta ve irdelemektedir. Bu irdeleme toplumsal değişim ve tarihi-kültürel süreklilik bağlamında sorunun ortaya konulması ve çözüm önerileri araştırılmasını amaç edinmektedir. Toplumsal değişimin mekâna yansımaları temel alınarak, fiziksel çevrede değişimi getiren öğeler, onların zaman içinde değişimi ve eski-yeni birlikteliğine değişik yaklaşımlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Eski-yeni birlikteliğinin en yoğun yaşandığı durum olan Tarihi Çevrede Yeni Tasarım da çalışmada ayrı bir önem taşımaktadır.

1.2.ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışma fiziksel çevrede değişimi toplumsal değişim ve tarihi-kültürel süreklilik kavramları ile birlikte ele almakta, eski-yeni birlikteliğini;

- o Kent bütününde, tarihi çevreler ile tüm kentin,

- o Tarihi çevrelerde, yer alan eski ve yeni yapıların birbirleri ile,
- o Tek yapı ölçeğinde ise, eski yapıya yapılan yeni ekler olarak üç ana başlıkta ele alınmaktadır.

Konu toplumsal değişme bağlamında ele alındığı için kapsam çok geniş tutulmuş ve kent bütününden başlatılan irdeleme tek yapıya kadar götürülmüştür.

Eskişehir kenti;

- o Geçirmiş olduğu toplumsal değişme süreçlerinin mekândan (fiziksel çevre) halâ okunabilir olması,
- o Kentsel sit alanının karakterini henüz yitirmemiş olması,
- o Kentsel sit alanı için yapılan koruma amaçlı imar planının uygulamaya konmuş olması,
- o Çağımızda yaşanan hızlı değişimlerin, kentsel dönüşüm hızını giderek daha çok hissedilir hale getirmesi gibi nedenlerle çalışmanın değerlendirilebileceği alan olarak seçilmiştir. Eskişehir kentinde de çalışma konusunun değerlendirilmesi daha önce belirtilen üç ana başlıkta yapılmıştır. Ayrıca tarihi ve kültürel sürekliliğin konutta izlenebilirliğini irdeleyen bir çalışma eklenmiştir.

1.3.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma üç aşamada oluşturulmuştur. İlk aşamada; belirlenen konuya ve amaca yönelik kaynak ve yayın taramaları yapılarak bilgi birikimi sağlanmıştır. Kaynak ve yayın taramaları iki bölümde gerçekleşmiştir. Çağdaş koruma ve çağdaş tarih anlayışı, tarihi ve kültürel süreklilik; fiziksel çevrede değişim ve buna bağlı olarak toplumsal değişme; tarihi çevrede tasarımı etkileyen öğeler ve bunların zaman içinde

değişimi bu taramanın birinci bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölüm ise, Eskişehir kentinin fiziksel ve tarihsel verilerinin değerlendirilmesini içermektedir.

Çalışmanın ikinci aşaması; Eskişehir kentinin fiziksel ve tarihsel verilerinin sağlanması için yapılan alan çalışmasıdır. Bu aşamada da çalışma üç bölümde oluşturulmuştur.

Bu amaçla,

o Kent bütününde,

o Odunpazarı kentsel sit alanında,

o Çarşı bölgesinde fiziksel yapı incelenmiş ve kentin oluşum aşamalarını gösteren haritalar ve 1/1000 ölçekli paftalar üzerinde çalışılmıştır. Yine bu amaçla koruma amaçlı imar planından yararlanılmıştır. Koruma amaçlı imar planı sonrası uygulamalar da tespit edilmiştir. Tespit çalışmaları fotoğraflarla tamamlanmıştır. Kent bütününde konutta, tarihi ve kültürel sürekliliğin izlenebilirliğinin irdelenmesi için plan şemaları tespiti gerçekleştirilmiş ve bunlardan -tam anlamıyla tipolojik çözümleme denemese bile- tablolar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada toplumsal değişme ve zaman boyutu bağlamında değişen kullanıcı gereksinimleri vb. tasarım öğeleri açısından da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü aşamada ise, sağlanan bilgi birikimi ve toplanan veriler birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Başta çok geniş bir kapsamda yaklaşılan konunun çerçevesi daraltılarak, değerlendirme sonucu ortaya çıkan sorunlar ve çözümler üzerinde durulmuş, öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 2. TARİHİ VE KÜLTÜREL SÜREKLİLİK KAVRAMLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çağımıza özgü gibi algılanan, "Çağdaş Tasarımda Geçmişten Yararlanma" sorununun aslında mimarlık eylemi ile birlikte varolduğu kabul edilebilir. Fakat bilinen bir gerçekte geçmişten yararlanma yaklaşımlarının çeşitliliğinin hiçbir dönemde günümüzdeki kadar çok olmadığıdır.

Tarihte, geçmişe ait köklere sahip olmayan hiçbir olgunun varolmadığı gerçeği geçerlidir. 19.yüzyıl sonrasının geçmişten yararlanma anlayışı ve tutumu öncesinden tümüyle farklıdır. Rönesans'ın Roma'dan yararlanmasıyla, Osmanlı Mimarisi'nin bizans'tan etkilenişi birbirine özü açısından benzemektedir; ama örneğin Gotik Canlandırmacılık'la Post-Modernizm bunlara benzeşmemektedir, [1].

Kısaca değinmek gerekirse; 19.yüzyıl mimari anlayışı sadece geçmişi kopye etmekten oluşuyordu. Daha sonra ise 19. yüzyıl tutumunun tamamen tersi olan, geçmişle tüm bağların koparılması olarak özetlenebilecek, yalın bir rasyonalizmle karşılaşırız. Çok monoton bir mimari ve fiziksel çevre yaratan bu tutumda 2.Dünya Savaşı sonrası ağır eleştirilere hedef olmuştur.

Günümüzde geçmişten yararlanma yaklaşımlarına baktığımızda, uç noktalar olarak değerlendirilebilecek olan Historisizm'den Post-Modernizm'e kadar uzanan geniş bir yelpazeden söz edilebilir. Çağımızda geçmiş, bazı mimarlar tarafından alışılmışın dışında yöntemlerle de değerlendirilmektedir. Alternatif mimarinin uygulayıcıları da teknolojilerini geliştirmek için geleneksel mimariye başvurmaktadır, [2]. Geçmişin, geleneksel mimarinin ekolojik açıdan değerlendirilmesi, özellikle çevre sorunlarıyla hergeçen gün daha korkunç boyutlarda karşı karşıya gelen, günümüz insanı için önemli ipuçları içermektedir, [3].

Görüldüğü gibi bu konu üzerinde son yıllarda önemle durulmaktadır. Belli bir tartışma ve hoşgörü ortamının oluştuğu ve uygulamalar üzerinde değişik yorumların yapıldığı gözlenmektedir.

Bu noktada tez konusu açısından önemle üzerinde durulması gereken çok genel olarak; çağdaş tasarımda tarihi sürekliliğin değerlendirilmesidir. Daha sonra tarihi çevrede yeni tasarım söz konusu olduğunda sorunun boyutlarının ne olduğu önem kazanmaktadır. Tarihin sürekliliği denildiğinde, Çağdaş Koruma Kavramı ve onun içinde yer alan Çağdaş Tarih Anlayışı'nın irdelenmesi gerekmektedir.

2.1.Çağdaş Koruma Kavramı

Ülkemizde de tüm dünyada olduğu gibi "Çağdaş Koruma Kavramı" son yıllarda her alanda yaşanan hızlı değişimler sonucu giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmaların istenilen düzeye erişebilmesi ve sonuç verebilmesi için geniş kitlelere iletilmesi, benimsetilmesi ve bilinçli bir kamuoyu oluşturulması gerekmektedir. Söz konusu değişim sonucu dünyada kentlerin birbirine benzer nitelikte ve görünümde yapılarla dolması tehlikesi, kültürel kimliğini korumaya çalışan her ülke için tarihi çevre koruma olgusunu gündeme getirmektedir.

Kısaca dünyada koruma kavramının gelişimini özetlemek gerekirse; 19.yüzyıla gelinceye dek estetik, işlevsel ve simgesel değerleriyle korunan tarihi yapılar 20. yüzyılla birlikte bu değerlerine ek olarak yeni yorumlar kazanmış, daha önce sahip olmadıkları anlamlar yüklenmişlerdir. Çağdaş toplum bilincinin bugün eriştiği noktada, tarihi çevreye insanlığın ortak geçmişinin bir parçası olarak "kültür varlığı" gözüyle bakılmakta ve bu özellikler tümüyle koruma kapsamına alınmaktadır. Böylece işlevsel, simgesel ve estetik değere "tarihi belge" değeri de eklenmiştir. 1964'te Venedik'te toplanan II.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin

hazırladığı tüzüğün 1.maddesiyle anıt kavramının çevreye doğru gelişimi kabul edilmiştir. Kentsel gelişmenin, toplumsal yapının, yapım teknolojisinin somut belgeleri olarak mahalle ve kent ölçeğindeki çevreler de koruma kapsamına alınmıştır, [4].

Çok önemli bir gelişme olmakla birlikte, Venedik kararlarının içeriğinin maddi mirasının fiziksel bakımı ile sınırlı kaldığı, fiziksel çevrenin tümel değerlendirilmesine dayandırılmadığı dikkat çekmektedir, [5].

Konuyu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde; tarihi çevrelerin ancak 1973 yılında 1710 [6] sayılı yasa ile korunacak değer olarak yasa kapsamına girdiğini görüyoruz. 1975 yılını Avrupa Konseyi'nin "Mimari Miras Yılı" olarak çağdaş ve ileriye dönük düşüncelerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. 3386 [7] sayılı yasa ile bir statüye kavuşturulan ve özel planlama prosedürüne bağlanan "tarihi kent dokusu" "sit alanı" kavramı ülkemizde henüz geniş kitlelere açıklanamamış ve yeterince benimsenememiştir. Fakat her geçen gün, kültürel yaşamımıza yeni giren tarihi çevre kavramının geniş kitlelere anlatılması ve bilinçli bir kamuoyu oluşturulması için yeni adımlar atılmaktadır.

Günümüzde "çağdaş koruma", her tür yapının tümel bütünlemesinden yeniden kullanımı için değiştirilmesine, arkeolojik sit korumadan kent yenilemeye, peyzaj düzenlemeden doğal çevre korumasına, mimarlık kapsamındaki her tür ürünün teknolojisine, bakım ve koruma yöntemlerine, en eski yapı tekniklerinden en çağdaş malzeme teknolojisine, dendrokronolojiden fotogrametriye ve yapay, doğal malzeme analizlerinin fiziksel, kimyasal yöntemlerine kadar, bilim ve teknik alanıyla dolaylı, dolaysız ilişkisi olan, çok geniş kapsamlı bir kavramdır, [5, s.3].

Görüldüğü gibi artık doğal çevreye, varolan fiziksel çevreye duyarlılık ve tarihi çevrede yeni tasarım, çağdaş koruma kavramının önemli boyutları olarak değerlendirilmektedir.

Tek anıt korumadan çok farklı olan tarihi çevre koruma, çok yönlü olduğundan, sorunlarının da çok yönlü olması kaçınılmazdır. Çevre söz konusu olduğunda ele alınması gereken eski yapı sayısı artmakta, bu yapıların her biri de kendine özgü sorunlarıyla ayrı bir özen ve çalışma gerektirmektedir. Tarihi çevrelerdeki eski eserlerin çoğunluğunu özel mülkiyetin oluşturması, çoğu zaman eski kentin yeni oluşmuş kentle birlikte var olması, konunun kapsamını büyütmede böylece yasal, toplumsal ve ekonomik yönden oldukça zor durumlar yaratmaktadır, [8] [9]. Ev ya da evlerden oluşan kent dokusunu sadece korunacak bir nesne olarak ele alıp, bu dokuya anıtsal yapılara benzer yöntemlerle yaklaşmak tutarlı olmayacaktır. Bir eski kent dokusunda, her büyük anıta karşılık binlerce konut vardır. Tarih boyunca kazandığı toplumsal ve kültürel imgelerle birlikte kişi ve ailenin parçası olan ev-konut- hiç bir zaman kamusal statüye erişmemiştir. Kişi evini kullanmak, gönlünce değiştirmek, bozmak, eklemek, çıkarmak hakkını doğal bir hak olarak görmektedir, [5, s.4]. Bu nedenle de yasalar ve yönetmeliklerle getirilen düzenlemeleri bir türlü kabullenememektedir.

Toplumların yaşadığı çevreyi geliştirme güdülerinin, ortak değer ve beklentilere göre, geleceğe taşınmasının çağdaş aracının planlama olduğu ve korumanın da ancak planlama yolu ile gerçekleştirilebileceği günümüzde kabul edilmektedir. Tarihi çevrelerde geleceğe yönelik planlama, bu çevrelerin koruma-geliştirme süreci olarak önem kazanmaktadır. Planlamanın bütün süreçlerinde halkın katılımının sağlanması, çalışmaların uygulanabilirliği yönünden gereklidir, [9] [10].

Oysa ki ülkemizde koruma isteğinin geniş kitlelere yayıldığını söylemek şimdilik olanaklı değildir. Yurtdışında, başarılı uygulamalar gerçekleştirilmesi ve kaybolan değerlerin farkına varılıyor olması ile ülkemizde koruma isteği daha çok elit gruptan gelmektedir. Fakat geniş kitlelerle bu konuda son yıllara kadar bilgilendirilme ve eğitim açısından yeterli ve doğru iletişim kurulamadığı gerçeği de unutulmamalıdır.

-Koruma'nın Kültürel Boyutu

Çağdaş kültür ve uygarlığın en önemli amaçlarından biri, insanın fiziksel ve psikolojik doyum içinde yaşamasını sağlayabilecek çevre ve ortamı yaratmaktır. Bu açıdan koruma kavramı irdelenecek olursa karşımıza iki ana sorun çıkmaktadır. Bunlar "geçmişin mesajını almak" ve "fiziksel çevreden beklediklerimiz"dir. Çevremizdeki eşya ve olaylarla, onları yaratan kültür arasındaki ilişkiler hiçbir şekilde yadsınamaz. Bir birikim olarak değerlendirilen kültür, gelecekte ve bugün yaşanan çevrelerin derin zamanlı -diakronik- çoğulculuğunu sağlayabilecektir, [11].

Özetle, koruma, her kuşağın bir önceki dönemden edindiği kültürel değer ve göstergeleri, onlara yenilerini ekleyerek yeni kuşaklara aktarma görev ve sorumluluğudur. Tekeli, "egemen koruma" anlayışını, yaşam çevresini geçmişte dondurmaya çalışan bir anlayış değil, geçmişteki öğelerin bir bölümünü koruyarak yeni değişmelerin eklemelenmesiyle çevreyi zenginleştirici ve geliştirici bir anlayış olarak tanımlamaktadır, [12].

Bu noktada tez çalışması açısından önemli olan eski ile yeninin eklemelenmesi ve gelişmeye açık bir değişimin koruma anlayışında yer almasıdır. Aslında eski ile yeninin eklemelenmesi, birlikteliği yalnızca tarihi çevrede değil tüm fiziksel çevrede önemlidir. Burada "Çağdaş Koruma Kavramı"nın değişmeyi yadsımaması, aksine onu kabul etmesi çözümü kolaylaştırıcı bir etken olarak görülmelidir.

Çağımız insanının yeni gereksinme ve isteklerinin olması ve bunların yeni teknolojik gelişmelerin sunduğu olanaklarla karşılanması çok doğaldır. Fakat bu yeni gereksinme ve isteklere, yeni teknolojik gelişmelerin sunduğu olanaklarla çözüm arayışında, insanların yaşadıkları çevrelerde bir tekdüzelik oluşabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklar, kendi kültürel kimliğini oluşturan öğeleri tanımak ve onları bugünün ışığında, bugünü de onların ışığında yorumlamak başarısını gösteren toplumlar tarafından aşılabilecektir. Bu nedenle hızla yok olmaya devam eden "tarihi

çevreler"ın korunması gelecek kuşaklara bu yorumu yapabilmeleri için olanak sağlamak ve böylece fiziksel çevrede tarihi ve kültürel sürekliliği sağlamak adına önemlidir.

-Kent Sosyolojisi Açısından Koruma

Koruma kavramına kent sosyolojisi açısından yaklaşan Kıray'a göre "toplum, toplumun fizik yansıması olan kent ve ikisinin etkileşimi ve değişimleri bir süreçtir. Bu sürece, koruma amacıyla nasıl girebileceğinizi bilmeniz gerekir. Bu süreç hakkında yeterli bilgi edinilmeden rastgele yapılacak koruma çalışmaları hiçbir sonuç vermez", [13]. Böylece toplum, toplumun fizik yansıması olarak kent ve karşılıklı ilişkilerinin, korumanın başarıya ulaşmasında önemli bir öge olduğu ortaya konulmaktadır. Korunmak istenen nesne, ister bir yol, ister bir bina veya bir yeşil alan olsun, çevre belirli bir insan etkileşimleri dizisi ve değişmesi içinde ele alınırsa korunabilir, yoksa bu bir özlemekten öteye gidemez, [13, s.15].

Korumaya bu açıdan yaklaştığımızda, değişmeyi tüm boyutları ile anlamak gereği doğmaktadır. Yalnızca fiziksel çevrede değişmesini istemediğimiz öğeleri saptamak yerine, toplumsal değişme ve onun fiziksel çevreye yansımaları, karşılıklı etkileşimlerini anlamaya çalışmak yararlı olacaktır. Değişme sürecinde karşımıza eski-yeni ikilemi çıkmaktadır. Eski-yeni kavramları ve onları ayırt etmekte kullanılan zaman boyutu göreceli kavramlardır. Eğer eski ile yeniye yalnızca zaman boyutu ile ayırt etmeye çalışırsak, bir süre sonra koyduğumuz sınır da değişmiş olacaktır. Çünkü zaman durağan değildir.

Kent sosyolojisi açısından da zaman görecelidir. Önemli olan korunacak yapı ve yörenin kronolojik olarak ne kadar eski olduğu değil, yalnızca hangi toplumun hangi işlevini temsil ettiğini bilmek ve değerlendirmektir, [13, s.15].

Böylece korumada eski ile yeni zaman üstü nitelikleriyle önem kazanmaktadır. Bu noktada "Tarih-Zaman-İnsan Yaşamı" kavramlarının irdelenmesi, koruma ve değişme kavramlarının doğru değerlendirilmesine katkıda bulunabilecektir.

-Tarih-Zaman-İnsan Yaşamı

Özer, bu konuda "Mimari Mirası Korumanın, Anlamı ve Sınırları Üzerine" başlıklı yazısında; "Zaman'ın insanoğlunca geliştirilen eylem, kurum ve yapılarla belirlenen bölümüne "tarih" dersek çağdaş anlayışı yansıtan bir tanımlama yapmış oluruz." demektedir. Böylece bir yandan zaman, öte yandan da bütün tezahürleriyle İnsan Yaşamı'nın Gelişimi diye adlandırılabilir iki etkin faktöre bağlanan Tarih kavramı, dinamik bir sürekliliğe kavuşmuş olur. Nasıl Zaman'ı durdurmak, geriye götürmek, kesintiye uğratmak olanağı yoksa, ona doğrudan bağlı Tarih'i de yerinde saydırtmak, doğrudan geçmişe sürüklemek ya da kopuk bölümler halinde ele almak mümkün değildir, [14].

Böylece baştan beri çeşitli nedenlerle sıkça söz edilen çağdaş tarih anlayışı, çağdaş koruma kavramına da yeni içerikler, yeni yorumlar kazandırmıştır. Böylece çağdaş tarih anlayışının getirdiği tarihsel çevrenin bir bütün olarak korunması, fiziksel çevrelerin tümel ve sürekli değişmesi ile temellendirilen bir koruma anlayışını getirmiştir.

Gelecek kuşaklara karşı saygıyı içermesi gereken koruma kavramının aynı zamanda değişme sürecinde yeni'nin eski'ye saygısını da içermesi bir zorunluluktur. Öyleyse, gelecek açısından günümüzün en önemli sorunlarından biri, İnsan Yaşamı'nı oradan Tarih'in akışını, giderek de Zaman'ı dondurmamak veya geriye sürüklemeye çalışmak değil, geçmiş kuşaklardan bize kalan Tarihi Mirasın en iyi şekilde nasıl korunup, geliştirileceği olmalıdır. Bu nedenle Çağdaş Koruma Kavramını irdelerken karşımıza çıkan Geçmiş, Tarih, Gelenek, Kültür kavramları ve birbirleriyle ilişkileri üzerinde düşünmek gerekmektedir.

2.1.1. Çağdaş Tarih Anlayışı Ve Tarihi Süreklilik

20.Yüzyıl Ortaçağ dünyasının parçalanıp yıkılmasından, çağdaş dünyanın temellerinin 15 ve 16. yüzyıllarda kurulmasından bu yana gelmiş geçmiş değişimlerin hepsinden daha köklü bir değişim sürecini yaşamaktadır. Endüstri Devrimi ve onun sonuçlarıyla, o ana kadar kendiliğinden oluşan denge ve sürekliliğin sona erdiği gözlenmektedir.

"Tarımsal Düzen'den Endüstri Düzeni'ne geçişte öncü durumdaki Batı toplumunda olduğu kadar diğer toplumlarda, bu arada bizde de en önemli toplumsal ve kültürel sorunlardan biri, belki de başlıcası tarih, gelenekle çağdaşlaşma arasındaki ilişkiler ve bağlantı noktalarında yoğunlaşmaktadır", [15].

Ortaçağ'da egemen güç kilisedir ve bunun Tarih alanında da böyle olduğu görülmektedir. Ortaçağ Tarihinin bir dizi kabul edilmiş yargılardan ibaret olduğu söylenebilir. 15 ve 16. yüzyıllarda kilisenin yerini egemen güç olarak ticaret almıştır. Daha sonra ise egemen güç olarak endüstriye dayanan bir sınıf ortaya çıkmıştır. Böylece endüstri ve toplumun yeni yapısı diğer alanlarda olduğu gibi tarih kavramının anlamında ve kapsamında da köklü değişikliklere neden olmuştur.

Carr'a göre, "Tarih, insanın zamanın geçişini-mevsimlerin döngüsü, insanın ömrü gibi- doğal süreçlerin terimleriyle değil de, insanın bilinçli olarak içine karıştığı ve bilinçli olarak etkileyebildiği belli olaylar dizilerinin terimleriyle düşünmeye başladığı zaman başlar. Tarih insanın aklını kullanarak çevresini anlamak ve onu etkilemek için yaptığı uzun mücadeleyi genişletmiştir. İnsan şimdi yalnızca çevresini değil, kendisini de anlamaya ve etkilemeye çalışmaktadır, bu durum, böyle denilebilirse akla yeni bir boyut, tarihe yeni bir boyut eklemiştir", [16].

Colquhoun ise, tarihin dialektik bir biçimde ve kendini aşarak ilerlediği, birbirini izleyen her dönemin bir öncekini emip, yeni bir bileşime vardığı inancını taşımaktadır, [17].

Tarihin varlıkbilimsel-ontolojik- temeli insanın başka insanlarla ilişkisidir. İnsanların, toplumla ilişkilerine göre değişen, tarihte bir yeri, bir rolü, bir dünya görüşü olmuştur. Yaşantıyı sürükleyen zaman hareketi olduğuna göre, tarih bir süre diyalektiğidir; çünkü süreye göre ve süre sayesinde tarih, ilişkileri ve olayları inceler; şu halde geçmişini inceler. Fakat şimdiki zamanı da inceler; çünkü, yukarıda söylendiği gibi, şimdiki zaman geçmiş zamanların gerekli bir sonucudur ve onlarla ilişki halindedir. Bu sonucun, bu ilişkilerin gücünü ve anlamını, başka bir deyişle, niceliğini ve niteliğini anlayabilmemiz, açıklayabilmemiz, toplum olarak kendimizi tanımamız demek olacaktır. Her devir bir sonraki devrin nedenlerini içinde taşır. Fakat tarih bir tekrür değildir, çünkü baştan aşağı koşullar değişmektedir, [18].

Böylece tarih kavramında devamlı olarak bugün ile geçmiş arasında bir dialog vardır. Bu dialog bugünün toplumu ile dünün toplumu arasındadır. Bu başka bir söyleyişle geçmişin olguları ile geleceğin adım adım ortaya çıkan amaçları arasındaki bir dialog olarak adlandırılabilir. Böylece tarihin sürekli genişleyen ve derinleşen bakış açıları sağlama işlevi gördüğü söylenebilir.

Özer de, tarihi geçmişe gömülü, statik bir anlayışla yorumlayanlara katılmamaktadır. Tarih, geleceği insanlığın tümü için her yönden daha olumlu hale getirebilmek amacıyla geçmişe ait verilerden azami derecede yararlanabilmemizi sağlayan bir bilim dalıdır", [14, s.30].

Tarih nedir, sorusuna yaklaşımlar değerlendirildiğinde, tarih'in bir süreç olarak değerlendirildiği ve tarihi süreklilikten söz edildiği görülmektedir.

Carr'a göre önemli bir nokta şudur; "Tarihten ders çıkarmak hiçbir zaman tek yönlü bir süreç değildir. Geçmişin ışığında bugünü öğrenmek, aynı zamanda bugünün ışığında geçmişini öğrenmek demektir", [16, s.90]. Özer ise bu konuya sadece geçmişin geleceğe ışık tutması olarak yaklaşmaktadır. Bu konuda Kuban da Carr'ın yaklaşımını paylaşmaktadır. "Tarih bilinci geçmişte yaşamak değil, kendi

kimliğini yapan ögeleri tanımak ve onları bugünün, bugünü de onların ışığında yorumlamak", [11].

-Zaman Boyutu ve Tarih'in Hızı

Zaman görelî bir kavramdır ve olayların oluştuğu aralar olarak tanımlanabilir. Zaman değişik süreçlerin oluşum hızlarını karşılaştırmaya olanak sağlayan bir birimdir. Fakat aslında zaman durağan bir karaktere sahiptir. Ona akıcılığını, değişkenliğini kazandıran doğa'daki oluşumlardır.

Özer, tarihi geniş bir çerçevede "Zaman'ın insani faaliyetleri içeren bölümü olarak tanımlamaktadır. Fakat söz konusu bu faaliyetler ve onların ürünleri durup dinlenmeyen bir değişim ve hatta zaman zaman başkalaşım içinde bulunmak zorundadırlar. Diğer bir söyleyişle tarihi süreç tez-antitez içerisinde bir seyir izler. Sonuç olarak tarih, zamanın akışı içerisinde insani faaliyetlerin diyalektik gelişimiyle oluşan bir süreç olarak tanımlanmaktadır, [19].

Tarih'in olabilmesi için durağanlığın aşılması gerekir. Tarih sürekli geleceğe açılmıdır. Durağan bir toplumda zaman anlamını yitirir. Geçmişî olmayan bir gelişmeden söz etmekte olanaksızdır, [20].

Tarih'in belirli bölümüne ait akışı genellikle Zaman'a özgü -yüzyıl, yıl, ay- bir takım kesin hız birimleriyle ifadelendirmemize rağmen, bu eşit süreleri değişik dönemlerde Tarih bambaşka hızlarda aşar. Böylece ortaya son derece görelî ve değişken bir tarih hızı çıkar. Zaman'ın bu düzenli akışı içerisinde Tarih'e bu ivmeyi kazandıran ise doğrudan doğruya İnsan Yaşamı'dır, [14].

Böylece, "Tarih'in Hızı" olarak adlandırılan kavramın "İnsan Yaşamı'nın" hızından başka birşey olmadığı söylenebilir. Endüstri Devrimi öncesi sınırlı bir

gelişme çizgisi izleyen İnsan Yaşamı'nın, tarihi sürekliliğin sağlanmasında önemli bir sorunla karşılaşmadığı bilinen bir gerçektir. Fakat 18. yüzyıl ortaları ve sonrasında alışılmışın dışında bir gelişme ve başkalaşım sürecine girilmiştir. 20. yüzyılda ise insan yaşamı, teknoloji, diğer alanlar ve kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimine paralel olarak başdöndürücü gelişim ve başkalaşıma sahne olmaktadır. Bu korkunç hız günlük yaşamda olduğu gibi, her alanda özellikle de mimaride tarihi sürekliliğin sağlanmasında önemli sorunların doğmasına neden olmuştur.

2.1.2.İçiş Geçmiş İki Kavram: Gelenek-Kültür

İçinde bulunduğumuz andan geriye doğru bakarak Geçmiş'in Tarih ve Gelenek diye adlandırılacak olan iki ögeden oluştuğunu farkedebiliriz, [19]. Bu iki ögeden ilki olan Tarih, geleceği insanlığın tümü için geçmişe ait verilerden azami derecede yararlanmamızı sağlayan bilim dalı olarak [19, s.30], Gelenek ise, tarihsel sürecin içerisinde geçmişten gelip halâ belirli oranlarda geçerli olabilen faaliyetlerle, bunların ürettiği eylem ve nesnelerin tümü olarak tanımlanmaktadır, [19].

Kapsamı çok geniş olan bu kavramın sözlük ve ansiklopedilerdeki tanımlarına bakıldığında;

"düşünüşlerin, efsanelerin ve adetlerin uzun bir süre içinde yerleşip bir çağdan öbür çağa sözlü olarak aktarılması; eski çağlardan beri yerleşmiş olup, kuşaktan kuşağa geçerek gelen ve topluluğun üyeleri arasında ortak ve özel bir ruh dolayısıyla sağlam bir bağ meydana getiren her türlü alışkı", [21].

"....uzun bir zaman süresi boyunca efsane, olay, doktrin, görüş, töre vb.lerin sözlü aktarımı; nesilden nesile aktarılabilinen veya yapılan herşey", [22].

"bir toplumun veya bir ferdin alışkanlıkları ve aynı zamanda iç tepileri ve eğilimleri..." [23] olduğu görülür.

Özet olarak, toplumsal tecrübeler, öğretiler, görüşler, inançlar, tutumlar ve töreler bu geniş kapsam içinde yer alan öğelerdir.

Gelenek kavramı ile kültür kavramını kapsamaları açısından bu bağlamda birlikte ele almak gerekmektedir. Sosyo-kültürel antropolojinin konusu olan "kültür"ün uygarlık anlamına geldiği; uygarlığın ise genel veya özel olsun eğitim, güzel sanatlar ve teknolojiyi gibi kültürel değişkenleri içerdiği bilinmektedir. Kültür kavramı bazı tanımlarında gelenek kavramı ile içiçe geçmekte, geleneği kapsamaktadır. B.Güvenç "Kültür Kavramı ve Tanımları" başlığı altında yaptığı sınıflamada Sapir'in kültür tanımını "Sosyal Miras ve Gelenekler Birliği" olarak ele almıştır. Sapir'in tanımı şöyledir. Kültür, varlığımızın yapısını (ilişkilerini) belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir. "Geniş Anlamda Eğitim" başlığı altında ise Tozzer'in Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşıl原因 davranış örüntüleri ya da kalıplardır, tanımına yer vermiştir, [24].

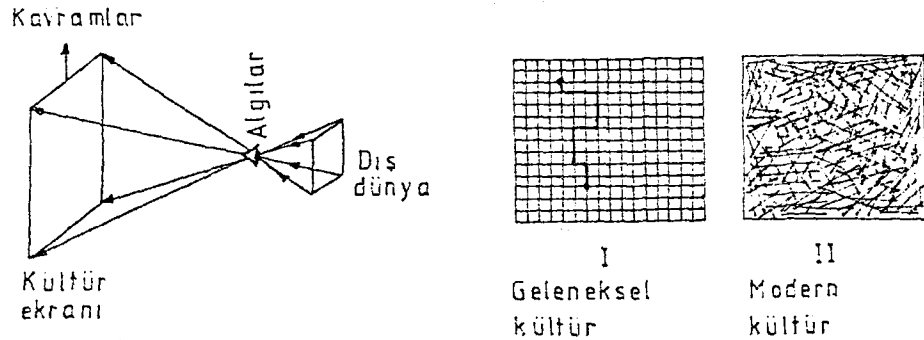
Bu tanımlar ışığında en yalın söyleyişle gelenek kuşaktan kuşağa aktarılan "toplumsal davranış kalıpları" olarak özetlenmektedir, [25]. Başta geleneğin kapsamı içinde yer alan öğeler olarak belirtilen toplumsal tecrübeler, öğretiler, görüşler, inançlar, tutumlar, töreler vb. gibi öğeler kişinin toplumsal davranışını yönetir ve davranışların kalıplanmasında etkindirler.

Tylor'un bütüncü kültür tanımını oldukça eski olmakla birlikte kültür kuramının ana savını dile getirmekte ve çağdaş kültür kuramlarına kaynak oluşturmaktadır. Bu tanıma göre; kültür, ya da uygarlık, bir sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür, [24, s.102]. Tylor'ın bu kapsamlı tanımı dört ana değişken olan insan, toplum, öğrenme süreci ve kültürel içerik arasındaki ilişkilerin çokluğuna ve karmaşıklığına işaret etmektedir.

Kültür'ün ne olup olmadığı konusunda, kültürün bazı özellik ve ilkeleri üzerinde durma gereğini belirten B.Güvenç, bu açıklamalarını antropolog Murdock'tan esinlenerek şu başlıklar altında toplamıştır.

- o Kültür Öğrenilir,
- o Kültür Tarihidir ve Süreklidir,
- o Kültür Toplumsaldır,
- o Kültür, İdeal veya İdealleştirilmiş Kurallar Sistemidir,
- o Kültür, İhtiyaçları Karşılایıcı ve Doyum Sağlayıcıdır,
- o Kültür Değişir,
- o Kültür Bütünleştiricidir,
- o Kültür Bir Soyutlamadır, [24, s.103-107].

Kültür, dış dünyaya bakan bireyin algılarına bireyin algılarını yansıttığı ve tanıdığı bir kavramlar ekranı sağlama işlevi görür. Moles, geleneksel Kültür de bu ekranın aşağı yukarı geometrik bir şekilde örgütlenmiş, akılsal ve ağımsı bir yapıda olduğunu belirtmektedir. Modern kültürün ise hiçbir hiyerarşik düzene uymayan gelişkil mesajlar akımında kişinin yıkanmasıyla oluşan mozaik niteliği taşıdığını belirterek konunun başka bir boyutuna işaret etmektedir, [26].

ŞEKİL 2.1 Geleneksel Kültür ve Modern Kültür [26]

Böylece, bilinçli ya da bilinçsiz bir amacı, bir yönü olan kültür, kısmen eğitim yoluyla kısmen de içinde bulunmaktan dolayı toplumsal çevreden kaynaklanan insan ve çevresi ile temel bağı kuran iletişim araçları ile gerçekleşmektedir. Özellikle içinde bulunulan yüzyılda iletişimin önemi ve rolü yadsınamayacak düzeydedir.

2.1.3.Kültürel Süreklilik ve Değişme

Toplumlar tarihi süreç içinde kültürel birikimlerine sahip çıkarak gelişirler. Kültürel bağların kopması, yabancı kültürlerin benimsenmesine olanak sağlar ve toplum karakterini yitirir. Geçmiş ile gelecek arasındaki köprülerin sağlam tutulması tarihi değerlerin korunup yaşatılmasına bağlıdır. Kültürel süreklilik sağlandığında çağdaş ve gelecek kültürlerin sağlıklı biçimde yeni aşamalar yapmasına ortam hazırlanmış olacaktır.

Bir Afrika atasözü "Biz dünyayı atalarımızdan miras değil, çocuklarımızdan emanet aldık" der. Tarihin ve kültürün sürekliliğinin önemi yalnızca geçmişle günümüz arasında sağlıklı ilişkiler kurmak değil, gelecek kuşaklara birbiri üzerine birikerek gelen değerleri koruyarak ve yaşatarak aktarmaktır.

Kültürün sürekliliğini gelenek ve görenekler sağlar, kültür deyince akla öncelikle töreler gelir. Geleneklerin oluşmasında ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında çok değişik ögelere bağlı olarak ortaya çıkan ve zaman içinde değişen kişi gereksinimleri önemlidir. Mimarlık ve tasarım alanında kişi gereksinimleri, kullanıcı gereksinimleri olarak tanımlanır.

"Kullanıcının, her toplumsal davranışı ve gelenekleri aynı zamanda birkaç temel gereksinme ya da gereksinmelerin tümü tarafından kararlaştırılmıştır. Fizyolojik, güvenlik, sevgi, başarılı olma, değerlendirilme ve kendini gerçekleştirme gereksinimlerinden oluşan kişinin bu temel gereksinimlerinin fizyolojik, toplumsal ve psikolojik yönü

olduğundan, her toplumsal geleneğin de fizyolojik, toplumsal ve psikolojik yönü vardır", [25, s.63].

Kişinin gereksinme ve isteklerinin konu olduğu bu noktada A.G.Kırımlı, geleneklerin alışkanlıklardan, alışkanlıkların da gereksinimlerden doğduğunun toplumsal psikoloji açısından kanıtlanmış bir gerçek olduğuna işaret etmektedir. Kırımlı, süreklilik ve değişme gerçeğini de "zaman içinde değişen koşullar gereksinimleri, gereksinimler alışkanlıkları, onlarda gelenekleri değiştirir" diyerek dile getirmektedir, [27].

Böylece, daha önce irdelenen kültür-gelenek kavramlarının içiçe geçmişliği vurgulanmakta ve tarih kavramında olduğu gibi kültür-gelenek kavramlarında "zaman" boyutunun önemine işaret edilmektedir. Bilgi çağı olarak anılan ve hızlı değişimlere sahne olan 20.yy.'da gereksinimler ve olanaklar da inanılmaz bir hızla değişmekte, çeşitlenmektedir.

Bu noktada, ikisi de eş kökenli olup aynı bütüne ait olan tarihsel ve geleneksel kavramlarının açıklanması gereği vardır. Eş kökenli olan bu iki kavramdan birincisinde dialektik süreç gereksinimlerle olanakların değişimi, hatta başkalaşımı sonucu belirli bir faaliyeti ya da onun ürünü olan eylemi, nesneyi zaman aşımına uğratmıştır. İkincisinde ise, geleneksellikte eylemler ve nesneler belirli oranlarda geçerliliklerini korurlar. Bu gereksinimlerle olanakların dialektik süreci henüz zaman aşımı düzeyine getirmediklerini gösterir, [15].

Zaman içinde değişen gereksinimler ve olanakların gelenekleri değiştirdiği, ona bağlı olarak kültürlerin değiştiği söylenebilir. Daha önce "toplumsal davranış kalıpları" olarak tanımlanan kültürel sistemin öğrettikleri yalnız zaman boyutunda sürekli değil aynı zamanda da toplumsaldır. Toplumsal olduğu için de geleceği topluma bağlıdır. Böylece kültürel süreklilik ve kültürel değişme kavramlarının toplumsal değişme kavramı ile birlikte ele alınabileceği düşünülmektedir.

Kültür değişir ve değişme uyum yoluyla gerçekleşir. Gerçi doğal şartlar kültürel özellikleri belirleyecek kadar etkili ya da güçlü değildir ama kültürler zaman boyutu içinde, doğal çevreye uyum gösterirler. Kültürel yayılma, ödünç alma, öykünme vb. yollarla komşularına da benzerler; ayrıca, kültürel sistemi oluşturan bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve gereksinimlerini karşılayacak biçimde uyum gösterirler, [24, s.106].

Yukarıda söz edilen uyum gösterme sadece ileriye yönelik değişmelere değil, genel gelişme yönüne ters düşen, geri giden değişmelere uyum şeklinde de olabilir.

"Kültürel değişme ya da kültür değişmesi, akkültürasyon, kültürel yayılma, kültürlenme vb. bütün süreçlerin ve öteki kültürel etkenlerin bir bileşkesi olarak, toplumun bütünüyle ve bazı kurumlarıyla değişmesi ya da değişikliğe uğramasıdır, [24, s.131]. Bu açıklamada kullanılan akkültürasyon ya da kültürleşme, kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden gelen birey ve grupların belli bir kültüre girmesi ve karşılıklı etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi anlamındadır.

İ.Tekeli, genel olarak, kültür alanında olan değişmeler konusundaki tutumları üç grup altında toplamaktadır, [12, s.30]. Birinci tutum, bilinçli olarak tamamen yeni bir kültür almaya çalışmaktır. Alınan bu kültürde gelişmiş olan Batının kültürüdür. Bu tutum kısaca "red-i mirasçı tutum" olarak adlandırılabilir. İkinci tutum ise bunun tam tersidir. Kültürel mirasa tam olarak sahip çıkmak değişmeyi yadsımaktır.. Gerçekte yaşanan hızlı toplumsal değişme ortamında bu görüşü saf olarak sürdürme olanağı kalmamıştır. Bunun için bu görüşün ödün verilmiş bir biçimi savunulmaktadır. Bu görüşe göre kültür iki bölüme ayrılmaktadır. Daha önce toplumsal değişme bölümünde E.Kongar da kuramsal olarak maddi kültür (teknoloji), manevi kültür (ideoloji) ayrımını yapmıştı. Bu tutumda uluslararası nitelikte görünen teknolojik bileşeninin başka kültürden alınabileceği, fakat topluma özgü olan manevi kültürün ise değişmemesi, korunması gerektiği düşüncesi geçerlidir. Daha sonra bu ikilem üzerinde durulacaktır. Yukarıda söz konusu olan bu iki tutumda da kültürel gelişmenin siyasal olarak

denetlenebileceği konusunda inanç bulunduğuna işaret eden Tekeli, üçüncü tutumda ise böyle bir inancın bulunmadığını belirtmektedir. Üçüncü tutumda, kültürün sürekli olarak ve bütün olarak oluştuğu ya da değiştiği anlayışı hakimdir. Bu görüş toplum bilimlerin çağdaş tekçi kültür kuramından kaynaklanmaktadır. Kültürde evrimci bir değişmeyi öngörmektedir. Türkiye'de değişik grupların farklı istekleri bulunsa da yaşamda geçerliliğini sürdüren bu üçüncü tutumdur. Fakat daha önce Kongar'ın kültürel değişme konusunda değişimin sadece evrimci görüşe göre olmadığı, bazen genel gidişin yönüne ters yönde olabileceği konusundaki uyarısını da gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Bunun böyle olması ne kadar istenmeyen bir durum da olsa, toplumsal yaşamda zaman zaman örneklerine rastlamak kaçınılmaz olmaktadır.

A.Ünlü de, kültürel değişme karşısında bireylerin yeni koşullara uyum sağlama süreci ve bunun için ortaya koyduğu davranış şekillerini Berry'e dayanarak üç grupta toplamaktadır;

- a)davranış düzeltmeleriyle uyum,
- b)yeni elemanlara karşı çıkma (reaksiyon)
- c)ortamdan geri çekilmedir, [28].

Çağdaş kültürün birbiriyle çelişik gibi görünen iki özelliği şöyle özetlenebilir. Bir yanda izlenmesi ve özümlemesi zor hızlı bir değişim; öte yandan insanlık tarihinin en derin köklerine uzanmak ve giderek artan ilgi. Başka bir deyişle biz ilerlediğimiz oranda eskiyi daha çok öğreniyor, değiştiğimiz oranda da derin zamanda yaşamaya başlıyoruz. Bugün tarihe ve geçmişin ürünü olan maddi ve manevi verilere bundan bir yüzyıl öncesi gibi bakmıyoruz. Bir bakıma geçmişin yeni bir yorumu, bir yenileşme aracı ya da yeni bir dünya görüşü ifadesi olabiliyor. Tarihteki bütün rönesanslar buna benzer bir tutum sergilerse de, bugün bizim derin zamanlı (diakronik) bir kültür ortamında yaşamamız, tarihin maddi ve manevi verilerinin toplum yaşamını zenginleştireceklerine inancımızdan geliyor, eskinin daha iyi olduğundan değil, [11].

Sonuç olarak, toplumsal gelenekler kişinin her yeni psikolojik durumdaki gereksinme ve uyaranlar karşısındaki davranışına anlam ve bütünlük kazandıran, bir psikolojik durumdan diğerine geçişte sürekliliği sağlayan, kişiler arası yetki ve statüyü belirleyen, gerilim giderici toplumsal davranış kalıpları kümesidir, [25, s.30]. Toplumda eğer fizyolojik ve psikolojik gereksinimler karşılanabilir, doyum sağlanabilirse, bu gereksinimlerden doğan gelenekler de varlıklarını sürdürebilirler. Toplum kendi huzuru, güvenliği ve sürekliliği için toplumsal gelenekleri korur. Kültür kavramının geleneği kapsadığı kabul edildiğine göre, kültürün sürekliliği ve kültürel değişme de gelenek kavramının önemi açıktır. Değişen gereksinimlere cevap veremeyen toplumsal geleneklerde doyum sağlayamadıkları için zaman aşımına uğrayabilirler. Kişi gereksinimlerinin zaman içinde ortaya çıktığı, değiştiği, ortadan kalktığı bilindiğine göre yine "Zaman-Tarih'in Hızı- İnsan Yaşamı" kavramlarının karşılıklı etkileşiminin önemi kültürel süreklilik ve değişme konusunda da kendini göstermektedir.

Endüstri devrimi sonrası, yeni teknolojilerin ve makinaların insan yaşamına katılmalarıyla İnsan Yaşamı'nın Hızı'nın da arttığı bilinen bir gerçektir. Kitle iletişim araçları sayesinde dünya çok küçülmüş, gelişmiş, gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkelerin hepsinde değişik hızda ve nitelikte de olsa değişme kaçınılmaz bir olgu olarak yaşama geçmiştir. Bu kaçınılmaz değişme olgusu karşısında insanlar değişik tepkiler göstermektedir. Değişme karşısında insanların tepkileri ne olursa olsun davranış şekilleri sonuçta genellikle değişmeye uyum gösterme şeklinde gelişmektedir. İnsanların değişmeye uyum sağlama sürecinde çeşitli boyut ve biçimlerde gerilimler ve huzursuzluklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu konu üzerinde çalışan ayrı bilim dallarından pek çok bilim adamı toplumların daha sağlıklı ve güçlü olabilmesi için kültürel sürekliliğin sağlanması, geleneklerin bu değişme ve gelişmeler karşısında otomatik olarak bırakılması yerine, onların bu gelişme ve değişme ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Bu nedenle, tarihi sürecin gerekli ve yararlı gördüğü doğrultu ve oranda geleneklerin, geçmişe ait verilerin günümüz gereksinim ve olanakları doğrultusunda

değerlendirilmesi hem insanların gelişme ve değişmeye uyum sağlamasını kolaylaştıracak hem de baştan beri üzerinde sıklıkla durulan tarihin ve kültürün sürekliliği elde edilmiş olacaktır. İlerdeki bölümlerde, incelenen bu kavramlar fiziksel çevre oluşumu, sürekliliği açısından da değerlendirilecektir.

Sonuç olarak, değişimin kaçınılmaz bir gerçek olduğunun kabul edilmesi hem sorunun ortaya konulmasında hem de çözüm yolları aranmasında önemli bir adım oluşturmaktadır. Değişimin kaçınılmazlığı kabul edildikten sonra ise D.Kuban'ın pek çok yazısında belirttiği gibi asıl önemli olan, değişimin hızının kontrol edilebilmesi ve yönlendirilebilmesi sorunudur.

2.2.Fiziksel Çevrede Değişim

Çevre, yaşamın oluşturduğu ilişkiler ortamının tümüdür. Bu ortam, maddi-fiziksel tüm ilişkileri kapsadığı gibi, toplumsal ve üretim ilişkilerini de kapsar. Fiziksel çevre, karşılıklı etkileşimler ve insan eylemleri dolayısıyla birbirinden kesin çizgilerle ayıramayacak olan doğal ve yapay ortamlardan oluşur. Toplumsal çevre ise yine güçlü neden-sonuç ilişkileriyle birbirine bağlı bir alt yapı (üretim ilişkileri) ile üst yapı (örf, adet, kültür, ahlak, hukuk, politika, örgütler) dan oluşur. Elbette bu tanım, insanın biril (mikro) varlığının çevreye katılmasıyla tamamlanır ve tüm yaşam ilişkilerini kapsayan devingen (dinamik) bir dizge (sistem) bütünlüğü kazanır, [29].

Rapoport ise çevreyi, "İnsanlarla objeler arasında gelişigüzel olmayan bir örüntü oluşturan ilişkiler serisi" olarak tanımlar. Fiziksel çevre sözkonusu olduğunda ise ilişkilerde önceliği mekânsal olanlar alır, [30].

Günümüzde artık insanın çevreyi, çevrenin de insanı bir ölçüde yarattığı görüşü yaygındır. Bu, insanın dışında kaygısız izlenen bir çevre yerine, etkin olarak insanı saran, kişi ve toplumun olumsuz kararlarını, onların yaşantılarını olumsuz

yönde etkileyerek geri yansıtan bir canlı çevre bilincidir, [31].

Özetlenecek olursa, fiziksel çevre, toplumun ekonomik ve politik yaşantısını, yapısını ve teknolojik olanaklarını, kültürel ve toplumsal eğilimlerini de yansıtır. Böylece doğal ve yapay çevrenin yaşantımızı yönlendirdiği, sınırladığı ve belki de bir ölçüde tanımladığı söylenebilir.

Toplumsal ve ekonomik çevrenin bileşenlerinden olan örf, adet, kültür kavramları daha önce irdelenmişti. (Bkz.: Bölüm 2.1.2.) Tarihi Çevrede Yeni Tasarım irdelenirken de fiziksel çevrede tarihi ve kültürel süreklilik üzerinde durulacaktır.

Bütün bunlardan sonra, günümüzde çevre sorunlarına, yalnızca doğal ve yapay çevrenin daha başka bir deyişle fiziksel çevrenin bir sorunu ya da olumsuzluğu olarak bakmanın yanlış olduğu söylenebilir. Çünkü toplumsal ve ekonomik çevre bileşeninin vazgeçilmez önemi olduğu kabul edilmektedir.

-Fiziksel Çevrede Değişim ve Toplumsal Değişme

Toplumlar kendilerine özgü yaşam biçimleriyle fiziksel çevrelerini oluştururlar. Bu nedenle değişik toplumların fiziksel çevreleri incelendiğinde her toplumun diğerine göre, aynı toplumun da tarihsel süreç içerisinde farklılıklar göstermesi doğaldır.

Fiziksel çevrenin tasarımı insanlar içindir ve tasarlama yoluyla gerçekleştirilen her çözümün başırası da ondan yararlanacak olanların söz konusu tasarımın içerdiği değerleri paylaşmasına bağlıdır, [32].

Böylece insanların oluşturduğu toplum ve toplumsal değişme kavramı da fiziksel çevrede değişimi daha doğru anlamak ve değerlendirmek için anahtar özelliği kazanmaktadır.

Kıray, toplumbilimin yalnız insanlar ve onların birbirleriyle etkileşiminden ibaret olmadığını, toplumbilimin bir başka boyutu olarak insanların mekânsal ve fiziksel çevresini de anlamak gereğini vurgulamaktadır. Her insan ilişkisinin mekâna yansıdığını belirterek, kent denilen olgunun da, insanların yaşam biçimlerinin, etkileşim düzenlerinin mekândaki yansımasına verilen ad olduğunu belirtiyor, [13, s.1].

Özetle, belirli bir düzen içinde yaşayan insan gruplarının fiziksel çevreleri, o yaşayış düzenlerinin bir parçasıdır. Aynı ekonomik faaliyete sahip toplumların farklı nitelik ve görünümdeki fiziksel çevrelere sahip olmaları, yaşam düzenlerinin farklılığı ile açıklanabilir. Toplumsal ve kültürel güçler insanın yaşam biçimini çevresiyle ilişkilendirmesinde birincil öneme sahiptir.

Rapoport, toplumsal ve kültürel güçleri; dini inançlar, aile yapısı, toplumsal örgütlenme, yaşamı kazanma biçimi ve insanlar arasındaki toplumsal ilişkiler olarak tanımlıyor, [33]. Böylece konut, köy, kent toplumların belirli, genel olarak kabul görmüş hedeflerini ve yaşam değerlerini paylaştıklarının göstergesi oluyor. Bu nedenlerle de fiziksel çevrede değişim ve toplumsal değişme birlikte anılmak durumundadır.

-Bir Toplumsal Olgı Olarak Kent ve Tarihi Süreklilik

Mekânsal olgu olarak kent, insanla ilgili olayların, tarihi sürekliliğin fiziksel biçim kazandığı sahnedir, [34]. Fiziksel çevrede değişime, tarihsel süreklilik içinde yaklaşıncı kentin toplumsal ve tarihsel bir ürün olduğu ve hiçbir zaman boşlukta oluşmadığı, her eylemin toplumsal sürecin bir parçası olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Kentlerdeki tarihsel gelişim incelendiğinde, o kentin değişim süreçlerinin mekâna yansımalarını da kent dokusunda izleme olanağı vardır.

Fakat kentin her köşesi varolana saygı göstermeden yıkılıp yeniden yapılmak istenirse böyle bir kentte tarihi sürekliliği izleme olanağı ortadan kalkmaktadır. Kuban

bu tavra 'Yangın Yeri Planlamaları" adını veriyor. Ve bunu "geçmişle sürekliliği yadsıyan, her defasında en eski simgeleri bile, yenileriyle değiştirmek isteyen" olarak tanımlıyor. Bir kent planının, bir yapının çevredeki her yöne, her taş ve arkadaki politik ve ekonomik gerçeklere yanıt araması gerekir. Bu zor bir iştir. Bazen bir yol aksı, bazen bir kapı, bazen biçim, bazen malzeme, bazen toplumsal bir doku, bazen ekonomik bir işaret yönlendirici olabilir, [35].

Tek yapının çevresinden bağımsız düşünölemeyeceğini saptamak kadar, çağımız kentinin hızlı dönüşümünün mimarlığa etkisinin niteliğini saptamakta günümüz mimarlığını anlamak için zorunludur. (Bkz.: Bölüm 3)

Kenti meydana getiren, tek tek yapıların yanyana gelişleri olmadığı gibi, kentin gelişmesini düzenleyen de uzmanlar tarafından hazırlanan planlar değildir. Kent bir toplumsal olgudur ve öyle değerlendirilmediği sürece mimarlığın onun içindeki yeri doğru anlaşılamaz, [31, s.68, 69].

Sonuç olarak, ister kent planlamada isterse tekyapı ölçeğinde olsun her tasarım, kendinden öncekini yani eskiyi, sonrasını yani geleceği düşünmek ve saygı duymak gereğini hissetmelidir. Geçmiş-Bugün-Gelecek zincirinde bir süreklilikten söz edebilmek için söz konusu karşılıklı etkileşimlerin sağlıklı gerçekleşebilmesi buna bağlıdır. Eskinin her zaman güzel olması da gerekmez. Asıl olan onun üzerinde uzun yıllarda oluşmuş, zaman üstü niteliğe kavuşmuş birikim ve içeriğin doğru anlaşılmasıdır. Yoktan vareden bir tavır, hem tarihi, hem de kültürel sürekliliği ortadan kaldırır. Böyle bir çevrede ise insanlar psikolojik açıdan kendilerini güven içinde hissetmezler. Böyle çevrelerin ayırt edilebilirlikleri, tanınabilirlikleri de azalabilmekte, çoğu zaman da ortadan kalkmaktadır. Fiziksel çevrede tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanması, toplumsal ve kültürel alandaki olası yabancılaşma ve çözölmeyi de önleyici bir rol oynayarak toplumsal bütönlüğün sağlanmasına da katkıda bulunur. Unutulmaması gereken gelecekte oluşacak olan çevre ya da içinde yaşanan çevrede insanın kendine bir yer bulma gereksinimidir. Bu gerçekleşmezse insanlar kimlik

bunalımına düşerler. Gelecekte oluşacak bu kimliğin içinde "geçmişten öğeler bulunmalı, fakat sürekli ve özgür olarak hep yeniden üretilmelidir", [36]. İşte fiziksel çevrede değişimde asıl can alıcı nokta, bunun gerçekleştirilebilmesi sorunudur.

2.2.1.Toplumsal Değişme

Toplumsal değişme, temelinde teknolojik değişimin yattığı, insanlararası ilişkinin değişmesidir. Bu kavramın altında, insan toplumlarının tümünü biçimlendiren iki ilişki-çelişki-nin yattığı kabul edilir. Bunlardan ilki, insan-doğa ilişkisidir. Bunun sonunda insan-insan ilişki-çelişki-si ortaya çıkmaktadır. İnsan-doğa ilişkisi söz konusu olunca "kültür", bu süreç içinde insanoğlunun doğayı denetim altına almak için yarattığı herşey ve bütün bu çaba sonucu beliren anlamlar değerler, kurallardır, [37].

Bu kavramı incelerken daha önce üzerinde durulan "kültür-insan yaşamının hızı-zaman" kavramlarına sıklıkla yer verilecektir. Çünkü toplumsal değişme, tüm insan ilişkilerini ve tabii kültürel değişme ve süreklilik kavramlarını da kapsamaktadır. Bu çalışmada tüm bu kavramlar daha da ileri götürülerek fiziksel çevrede değişim konusunda da kullanılmaya çalışılacaktır. Bu bölümde maddi ve maddi olmayan - manevi- kültür kavramları da kullanılacaktır. Maddi kültür, bütün araçları, gereçleri kapsamaktadır. Bazı alıntılarda fiziksel çevre anlamında kullanıldığı da görülebilir. Maddi olmayan kültür ise gelenekler, inançlar ve manevi , estetik değerlerle belirlenmektedir. Kongar'a göre; "hiç kuşkusuz, maddi olmayan kültür'ün ardında, belirleyici öge maddi kültürdür. Maddi kültürün ardında ise teknoloji yatmaktadır. Böylece teknoloji insanlararası ilişkileri düzenleyen anlamları ve kuralları biçimlendiren güç olmaktadır,[37, s.22].

Her insan ilişkisi mekâna yansır. Toplum, toplumun fizik yansıması olan kent ve bu ikisinin etkileşimi ve değişimleri kendine has özellikleri olan bir süreçtir, [13, s.1-2]. İnsan ilişkilerinin mekâna yansımasının yanında, mekânın yani fiziksel çevrenin

de insana ve insan ilişkilerine yansıdığı ve karşılıklı etkileşimin olduğu da bilinen bir gerçektir.

Toplumsal güç yapısını oluşturan örgütlü örgütsüz kişisel grupların çatışmaları yine belirleyici olarak toplumsal değerleri ve ideolojileri yaratır. Söz konusu bu değerlerin ve düşünce yapılarının ise, üst yapısal örgütlenmeler ve yönetim tercihleri ve yatırımların düzenlenmesi yoluyla üretim ilişkilerini etkiler. Ortaya çıkan bu ilişkiler sistemi en geniş anlamda çevreyi ve özelde bu ilişkilerin arenası durumundaki mekânı üretir, şekillendirir, kullanır, tüketir. Bir başka deyişle, söz konusu ilişkiler ve onların sarmal evrimi kent olgusunun devingen özünü yaratır, [38]. ŞEKİL 2.2'de çok ayrıntılı olarak üzerinde durulmayan ekonomi ve üretim ilişkilerinin de mekânın üretilmesinde, şekillendirilmesinde, kullanılması ve tüketilmesinde çok etkin bir rol oynadığı görülmektedir.

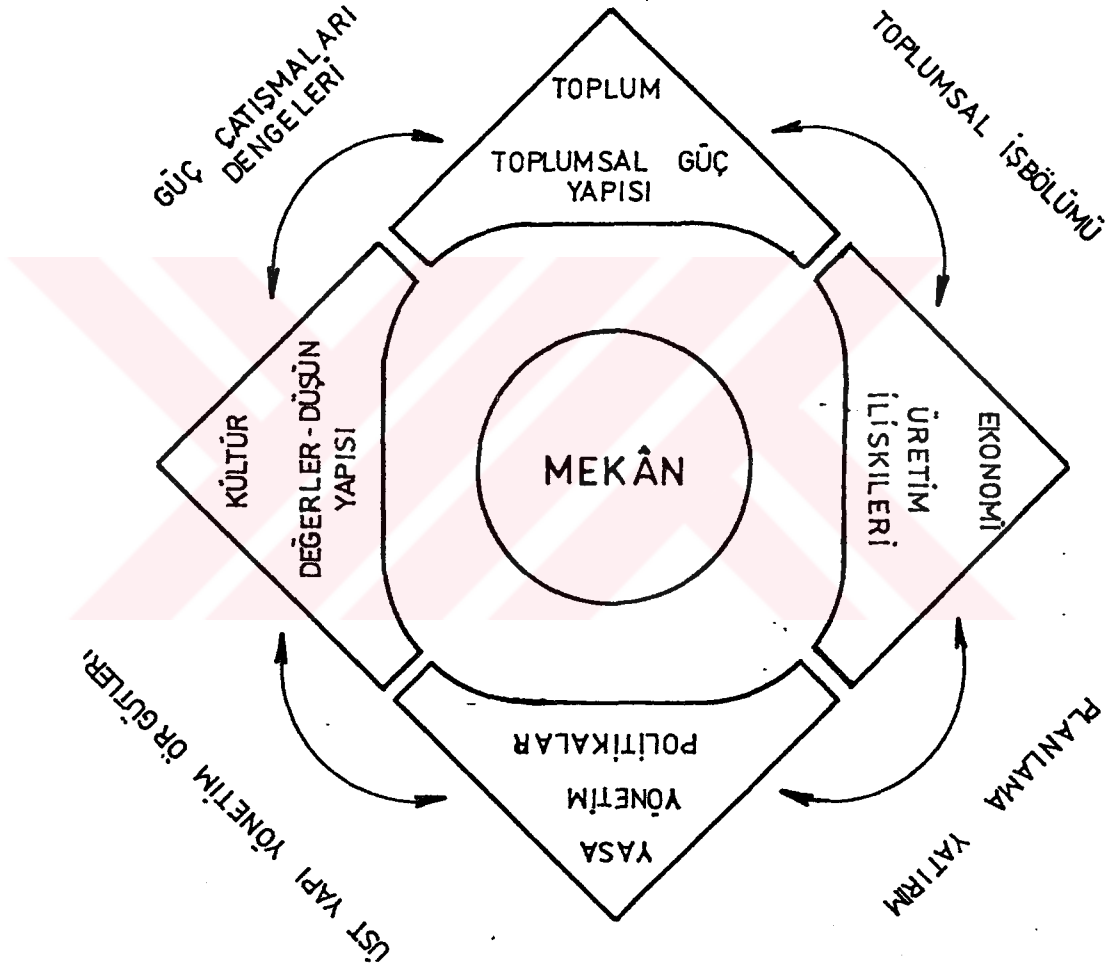
Böylece bu karşılıklı etkileşim gözönüne alındığında, fiziksel çevredeki değişimin altında yatan temel öge toplumsal değişim olarak belirlenebilir. Bu sapta-
manın yapılması fiziksel çevrede değişim, eski-yeni birlikteliği konusunda hem sorun-
ların ortaya konulmasında, hem de çözüm önerilerinin değerlendirilmesi aşamasında
değerli ipuçları barındırmaktadır.

Toplumsal değişimin başlıca üç ögesi olarak;

- o ekonomik değişim,
- o teknik ilerleme
- o nüfus hareketleri gösterilebilir, [18, s.34].

Özellikle teknik olanaklar insandaki zaman ve mekân kavramını etkileyerek, buna bağlı olarak insanın hız algısını değiştirmektedir. Toplumsal değişimin bu üç ögesi, hem insan ilişkilerinin değişmesi yoluyla fiziksel çevreyi etkilemekte, hem de di-
rekt olarak fiziksel çevrenin değişmesinin de ögesi olmaktadır.

Fakat "teknoloji kendi başına birşey değiştiremez." Binilmeyen bir trenin, hayat seviyesini değiştirmeyen bir ögenin etkileri toplumda çok sınırlı kalmaktadır. Toplumların değişmesinde bireylerin gündelik hayatlarına giren, toplumsal dünyalarını genişleten, temel toplumsal ilişkileri değiştirerek, parçası olduğu bütünü etkileyen değişiklikler önemlidir, [39].

ŞEKİL: 2.2 Mekân ve Etkileyen Ögeler [38]

Toplumsal yapı geçici bir denge ya da göreceli bir devamlılıktır. Toplumdaki bütün ilişkiler geçici olarak ve eğreti olarak yapılanmıştır. Toplumsal değişme zaten eğreti olan bu dengeyi bozar ve yeni bir eğreti denge sağlar. Toplumsal sorunların başlıcası da bu eğreti dengeye uyum sorunudur.

Sonuçta söz konusu olan dengenin, ilişkilerin dengesi olduğu söylenebilir. Fiziksel çevrede değişimde de uyum sorunu çok önemlidir. Aslında çok sık sözedilen "değişme" kavramından ne anlaşıldığı ya da neyin anlaşılması gerektiğini açıklamak gerekmektedir. "Değişme" kavramının belirli bir karakteri yoktur; ne iyiyi ne de kötüyü ifade eder. Sadece önceki durumdan, önceki koşullardan farklı bir durum, farklı koşullar gösterir, [40].

Özetlenecek olursa; toplumsal değişme hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine, hem de anlamların değerlerin ve kuralların değişmesine bağlı olan insan-lararası ilişkilerin değişmesidir. Böylece başlatıcısı hangi öge olursa olsun değişme bir kez başladıktan sonra bu iki öge -maddi ve maddi olmayan kültür-birbirlerini devamlı olarak etkilerler ve değişme devam eder. Böylelikle toplum hiçbir zaman durağan kal-maz; toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkiler, yani tüm insan ilişkileri daima değişmektedir. Değişen insan ilişkileri de mekâna yansıyarak fiziksel çevre de az ya da çok, uzun sürede ya da kısa sürede daima değişmektedir.

Maddi kültür ve maddi olmayan kültürün değişimleri sürecinde toplum yaşamında devamlı ikilemler yarattığı gözlenmektedir. Çünkü toplumsal değişme her zaman toplumu oluşturan öğelerin hepsinde aynı hız ve miktarda gerçekleşmeyebilir. Bunun sonucunda da büyük zorluklar belirebilmektedir.

Toplumsal değişme ölçekleri farklı pek çok kuramla açıklanmaya çalışılmaktadır, [37, s.61-250]. Bu kuramlar incelendiğinde bazıları birbirleriyle çelişirken, bazıları da birbirini tamamlamaktadır. Çalışma açısından, bu kuramların değişmeyi bir süreç ola-rak ele almaları ve -toplumsal-bütünlükten söz etmeleri önemlidir. Söz konusu bütünlük; toplumun çeşitli kurum ve öğeleri arasındaki ilişkinin devamı olarak açıklanabilir. Bu tanım değerlendirilirken "ilişki" sözcüğünün "çelişki" sözcüğü ile eşanlamli kullanıldığı gözönüne alınmalıdır. Özetle "ilişki" sözcüğü hem "uzlaşmayı" hem de "çatışma"yı içermektedir. Uzlaşma halinde bütünlük zaten vardır. Çatışma halinde ise iki olasılık vardır. Birincisi ya ikili denge söz konusu olacaktır, ya da

çatışma sonunda bazı toplumsal ögeler yok olacaktır. Her iki durumda da toplumsal bütünlük söz konusudur, [37, s.271-272].

Asıl önemli olan ilişkinin olmasıdır. Buna fiziksel çevre boyutunda düşünüldüğünde, eski ile yeni arasındaki ilişki ya da alış-veriş olarak da bakılabilir. Böylece korkulması gerekenin, hangi ölçekte olursa olsun, fiziksel çevreyi oluşturan ögelerin birbirine aldırmayan, ilgisiz davranan, umursamaz bir tutum içinde olmaları olduğu görülmektedir.

2.2.1.1.Kültür Boşluğu Kuramı

Ogburn, Toplumsal Değişme'nin kültürel evrim sonucu ortaya çıktığını belirtir ve dört öge ile kültürel evrimi açıklar;

- o İcat,
- o Birikim,
- o Yayılma,
- o Uyum sağlama, [37, s.161].

Bu yaklaşımda tez konusu açısından önem taşıyan öge "uyum sağlama"dır. Ogburn'e göre; uyum sağlama tüm toplumsal ve kültürel sistemin yeni icada göre kendisini yeniden düzenlemesidir. Yeni bir icat -yenilik yaratma- ortaya çıktığı zaman kültürel sistemin bazı ögeleri değişir. Öteki ögeler de bir süre sonra değişen ögelere uyum sağlar. Bu uyum sağlama hemen tüm ögeleri kapsayacak şekilde gerçekleşmez. Tarihsel süreç gözönüne alındığında uzun vadede uyum sağlamanın yarattığı sorunlar görülmez, fakat kısa vadede olduğunda çok şiddetli bir şekilde ortaya çıkabilirler. Bir kültürün birbirleriyle ilişkili iki parçasından biri, öbüründen daha önce ya da fazla değiştiğinde ortaya çıkan uyumsuzluk durumu "kültür boşluğu" olarak tanımlanmaktadır, [41].

2.2.1.2. Ara Formlar-Tampon Mekanizmalar

Kıray'a göre önemli olan, belirli yerlerde ve zamanlarda ne derece ve biçimde değişme olduğunu bilmek ve mümkünse bu noktalarda genelleştirmelere varmaktır. Toplumsal değişme derece derece meydana gelir. Değişmeye neden olan faktörlerin baskısı yönünde bu iki bünyeye -yapıya- has, tam yerleşmiş özellikler ile beraber değişme halindeki hususiyetlerden, hem eskisine, hem de yenisine ait olanların derecelenmesi görülür. Hem yerleşmiş özellikleri hem de derece derece değişmekte olanları ile geçiş halindeki toplum gene de bir fonksiyonel bütündür. Diğer bir deyimle, değişme halindeki toplumlar düzensiz, bölük-pörçük toplumlar değildir. Bunların değişmemiş, değişmekte olan ve değişmiş bulunan yönleri gene bir tutarlılık içinde, ilintiler düzeni halinde kendini gösterir. Her toplumun mahalli özellikleri ve çeşitli değişme hızları sonucu meydana gelen ve genellikle aynı yapıdaki başka toplumlarda görülmeyen özellikleri böylece ortaya çıkabilir. Bu nedenle tipolojilerin akla getirdiği renksiz, üniform insan toplulukları yerine, olaylara uyan, mahalli, tarihi ve değişme şartlarının karakterini taşıyan toplum özellikleri ortaya çıkar. Her toplumda nüfus teknolojisi, bu teknoloji ile işlenebilen kaynaklar ve bunların doğurduğu toplumsal örgütlenme görece bir denge içindedir, [39, s.5].

İster ilkel, ister feodal, ister modern temel yapıda ya da bunların değişim içindeki çeşitlenmeleri halinde olsun, her sosyal yapı, bu yapıyı meydana getiren sosyal müesseselerin, insan ilintilerinin ve bunların karşılıklı ilişkilerinden doğan toplumsal değerlerin birbirini karşılıklı olarak etkiledikleri bir bütündür. Ve bu bütün her zaman aynı olmayan bir hız ve tempoyla değişir, [39 s.6].

Kıray, toplumsal değişme hakkında şu ilkeleri benimsemektedir;

-Toplumsal yapının ögeleri birbirlerine bağlı olduğu için, değişme rastgele olmaz.

-Toplumsal yapının bazı ögelerinin değişmesi öteki ögeleri de etkiler.

-Bir ögenin değişmesi tüm toplumsal yapıyı değiştirir.

-Toplumsal yapının tüm ögeleri aynı hız ve miktarda değişmediği için arada boşluklar oluşur.

-Değişmenin meydana gelmesi, toplumsal yapının iç değişme oluşumları ile birlikte her zaman denge koruma mekanizmaları halinde belirir, [39, s.7].

Denge halini sürdüren toplumdaki çeşitli değerlerin birbiri ile bağlantısını devam ettiren, değişmenin hızına ve yönüne bağlı iki oluşum göze çarpar. Bu iki oluşum genellikle yapının daha çabuk değişen yönleri ile daha yavaş değişen yönleri arasında beliren boşluğun doldurulmasını sağlar. Ve dolayısıyla çözülmeyi ve buhranı önler. Değişme çok yavaş olduğunda sık sık eski düzene özgü kurum ve değerlerin yeni yapı içerisinde ya da yeni düzenin kurum ve değerlerinin eski yapı çerçevesinde anlamlar, fonksiyonlar kazandığı ve yorumladığı görülür. Göreli olarak daha hızlı ve daha şumullü değişme hallerinde, her iki temel yapıda da görülmeyen, fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi mümkün kılan kurumlar ve ilintiler ortaya çıkar. Ya da eski kurumlar yeni fonksiyonlar kazanır. Bu hal toplumsal yapının her kurum, ilintisi ya da bunlarla ilgili değerlerin hepsini aynı anda ve aynı hızla değişip, aynı süre içerisinde yeni yapı haline gelememesinden doğar. Değişmenin buhransız olmasını sağlayan, çözümlenin önüne geçen ve her iki toplumsal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren kurumları, ilintileri, değerleri ve fonksiyonları Kıray "Ara Formlar" -tampon kurum ve mekanizmalar- olarak ifade etmektedir. Ara formlar sayesinde toplumsal yapının çeşitli yönleri birbiri ile bağlanır, fonksiyonel bütünün parçası olmayan taraflar kaybolur. Bu şekilde toplumun orta hızda bir değişme oluşumunda da göreli bir denge halinde kalması mümkün olur. Toplumsal değişme ve fiziksel değişme sürecinde ortaya çıkan "ara formlar" hiçbir şekilde taklit sözcüğü ile açıklanamaz, her biri gereksinimden doğar, [42].

Fakat bugün, köylerde bile apartmanların yapılıyor olmasını sadece bu düşünce ile açıklamak da olası görülmemektedir. Ara formlar eski ile yeni arasında bir

köprü görevi yerine getirirler. Bu fiziksel çevrede de izlenip, değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Kıray'ın sözünü ettiği kuramları, ilkeleri pek çok çalışmasında fiziksel çevrede yaptığı tespitlerle açıkladığı görülür. Her insan ilişkisinin mekâna yansıdığı gerçeğinin, onun İzmir, Ereğli çalışmalarında olduğu gibi apartmanlaşma ve gecekondu vb. pek çok çalışmasında ana fikri oluşturduğu gözlenebilir.

2.2.1.3. Toplumsal Değişmede Anomi ve Yabancılaşma

Toplumsal değişme kavramında yer alan "anomi" ve "yabancılaşma" olguları da zaman boyutu ile bu çalışmada önem kazanmaktadır. Anomi ve yabancılaşma konusunda zaman boyutunun değerlendirilmesinde Tolan'a bakıldığında; "Zaman" boyutu toplumdan ve onun özelliklerinden bağımsız olarak ele alınamaz, Gurvitch'in deyiimiyle toplumsal zamanları yaratan zaten toplumun kendisidir." Yani ne zaman, ne de onun bir ögesi olan hız, bağımsız değişkenler olarak ele alınamaz. Çağdaş toplumun doğasının en büyük göstergesi "zaman"dır. Bu nedenle hem anomiyi, hem de yabancılaşma olgularıyla doğrudan ilişkilidir, [43].

Kısaca söylemek gerekirse, insanların dayandıkları ölçütler ve destekler sürekli ve hızlı bir dönüşüm içerisinde olunca, hangi ölçüt ve desteğin geçerli olduğunun algılanması güçleşmekte veya bu algılama gerçekleşinceye kadar yeni bir ölçüt ve destek oluşabilmektedir. Böyle olunca da çağdaş toplumun göstergesi olarak zaman boyutu gerçekten çok önem kazanmaktadır. Ogburn'un "kültür boşluğu" ve Kıray'ın "Ara formları" bu bağlamda yine önemini korumaktadır. Hatta Tolan "Çağdaş Toplumun Bunalımı" çalışmasında Ogburn'un ve Kıray'ın kuramlarını kendilerinin öngörmedikleri noktalara kadar götürmektedir.

Bu çalışmada Ogburn'un kültür boşluğu şöyle değerlendirilmektedir. Kültür öğelerinin hızlı bir toplumsal değişme sürecinde bütünsel ve doğrusal bir biçimde evrimleşmemeleri, mevcut olan anomi ve yabancılaşmayı hızlandırıcı, ya da başka etkenlerin de birleşimiyle bireysel ya da toplumsal düzeyde yeni bir anomi veya yabancılaşma ortamı yaratıcı bir rol oynayacaktır. Söz konusu kültür öğelerinin norm ve değerleri kapsamı halinde bu rol daha da belirginleşmektedir, [43, s.213-215].

Kıray çalışmalarında "anomi ve yabancılaşma" kavramlarını kullanmamış buna karşılık Durkheim'cı doğrultudaki "anomi" deyiimiyle eş anlamlı sayılabilecek çözülme veya toplumsal çözülme kavramlarını özellikle Ereğli çalışmasının son bölümünde sıkça kullanmıştır. Tolan, Kıray'ın bu çalışmasından geleneksel parafeodal toplumun çözülmesinin söz konusu olduğu sonucunu çıkarmıştır. Ancak "geleneksel yapının çözülmesi bu yapının tümünü kapsamadığı gibi, geçerliliğini kısmen veya tamamen yitiren öğeler de yeni toplum düzeninin öğeleriyle henüz ikame edilmemişlerdir. Toplumsal çözülmenin bu iki görünümü sonuçta, geleneksel ve modern toplum arasında yer alan, her ikisine de hem benzeyen, hem de benzemeyen melez kurum ve ilişkiler yaratmıştır. Böyle bir ortam gerek anomi, gerekse yabancılaşmanın doğması ve gelişmesi için elverişli bir nitelik taşımaktadır. Böylece aynı toplumsal yapı içerisinde artık hem geleneksel, hem modern, hem de tampon kurumlar (ara formlar) egemen olmaktadır; ancak egemenlik alanları farklılaşmıştır, [43, s.217-219].

Aslında Tolan'ın anomi ve yabancılaşma yaklaşımının tümüne tartışmaksızın katılmak olanaklı değildir. Özellikle sonuçta yaptığı değerlendirme son derece karamsar bir tutum sergilemektedir. Toplumsal değişimin hızının ve yönünün kontrol edilebilmesini gerçekten önemli olduğu pek çok kez yinelenmişti. Değişimin hızının akıl almaz boyutlara ulaştığı düşünülecek olduğunda bunun doğuracağı sonuçların da çok büyük ve sonuçlarının da olumsuz olacağını düşünmek, tahmin etmek çok zor olmasa gerektir. Fakat çözülme, anomi ve yabancılaşmayı bu kadar çabuk kabullenmekte pek çok sorun doğurabilir. Tolan'ın savunduğu yaklaşım kabul edildiğinde bütün toplumların çözülmüş ya da çözülmenin eşiğine gelmiş olduğunu kabul etmek

gerekmektedir. Daha önce böyle birşeyin kabul görmeyeceğini Kongar ve Kıray da belirtmişti. Toplumsal değişmeyi kabul ettikten sonra, süreci çözülmeye bu kadar kolay götürmek yerine, yeni kurulan dengeleri ve uyum sürecini daha sağlıklı bir şekilde anlamaya çalışmak ve yapılacak çalışmalarda bunları gözönünde tutmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Toplumsal değişme ve onun doğurduğu sorunlar, insan ilişkilerinin şekillendirdiği fiziksel-mekân-çevre için de geçerli görülmektedir. Durum böyle olunca çalışma konusu açısından burada söz konusu olan anomi, çözülme, yabancılaşma kavramları, fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliği tarihi çevrede yeni tasarım konusunda üzerinde de önemle durulması gereken kavramlar olarak belirlemektedir. Bu nedenle bu sürece baştan beri değişimler zinciri ve ara formlar, bütünlük, ilişki-çelişki-kavramları ile yaklaşılmaya çalışılmıştır. Nasıl değişmeyi kabul ediyorsak, onun doğurduğu sonuçları da kabul edip, sağlıklı bir değerlendirme yapmak ve gelecek için ondan yararlanmak durumundayız.

Anomiye değişik bir bakış açısı getiren yine zaman boyutuna bağlı olan Duvignaud'nun yaklaşımı da ilgi çekicidir. Özetlenecek olursa, hızlı ve köklü toplumsal dönüşüm dönemlerinde, bazı bireylerin halen geçerli norm ve değer sistemlerini reddederek düşsel yaratıcılıklarıyla sezinledikleri yeni toplumun henüz daha belirginleşmemiş norm ve değerlerini önceden yaşamaları halidir. Ya da kısacası, yarının toplumunu somut olarak bugünün toplumunda yaşamaya çalışan bireyin dramıdır. Böylece anominin yıkıcı olmanın yanı sıra, belirli bir dönemin veya belirli bir toplum türünün ötesinde yeni bir çağın veya yeni bir toplumun önceden yaşamışlığını da içerir. Kuramsal olarak birbirlerine karşıt olan yabancılaşma ve yıkıcı yaratıcılık Duvignaud'un anomi kavramını da yanyana hatta giderek içiçe yer almaktadır. Bu kuramın özgürlüğü böylece özetlenebilir. Bu kurama göre toplumsal değişme açısından anomi kuşkusuz kaçınılmaz ve iyi bir şeydir, [43, s.224-229].

Bu başlık altında incelenecek son yaklaşım olarak Toffler'e yer verilecektir. Toffler'e göre William Ogburn kültürel geri kalma (kültür boşluğu) kuramında toplumun değişik kesimlerinde eşit olmayan değişim hızlarının, toplumsal gerginliklerin nedeni

olduğunu belirtmektedir. Gelecek korkusu kavramı-ve ondan çıkarılan uyum sağlama kuramı- yalnızca kesimler arasındaki değişimin dengede olmasını öngörmemektedir. Çevredeki değişim hızı da, insan tepkisinin sınırlı hızıyla denge sağlamalıdır. Çünkü gelecek korkusu, bu ikisi arasındaki dengesizliğin artması sonucu oluşur, [44].

Buna paralel bir deyim de kültür şokudur. Toffler bunu, "bireyin toplum içindeki işlevini yürütmesine yardımcı olan, bilinen psikolojik ipuçlarının birden tümüyle ortadan kalkması ve yerlerini yabancı anlaşılabilir olanlarının alması sonucu oluşan bir şaşkınlık" olarak tanımlamaktadır, [44, s.16].

Sözü edilen "kültür şoku" tanımında yer alan bilinen ipuçlarının birden tümüyle kaldırılması fiziksel çevrede değişim içinde çok önemli bir noktadır. Fiziksel çevrede de bilinen ipuçlarının birden değişmesi hem tarihi, kültürel süreklilik hem de insan psikolojisi açısından çok büyük sorunlar yaratmaktadır. Çoğu kez kentlere, fiziksel çevrelere kimlik kazandıran bazı öğelerin ortadan kaldırılması yerine bambaşka öğelerin çok kısa sürede gelmesi bu bağlamda ele alınabilir. Eskişehir çarşı bölgesi buna örnek verilebilir. Eski dokudan anımsatma düzeyinde bile iz kalmamıştır. (Bkz.: Bölüm 5.3.2.)

Bir zaman olayı olan gelecek korkusu değişim hızı büyük ölçüde artmış olan toplumun bir ürünüdür. Yeni kültürün eskisi üzerine acımasızca yüklenmesidir. Bunu fiziksel çevrede de gözlemek olasıdır. Eskiye tamamen sırtını dönen, saygısız ve ilgisiz bir tutumla tasarlanan ve tarihi çevrede yer alan pek çok tasarım buna örnek olarak verilebilir. "Bir yerde bu olay, kişinin kendi toplumu içinde kültür şokuna uğraması olarak tanımlanabilir", [44, s.17].

Bu bölümlerde incelenen yaklaşımların doğru ya da yanlışlığı çalışma açısından çok önemli değildir. Çünkü bu yaklaşımlar fiziksel çevrede değişim, eski-yeni birlikteliği, tarihi çevrede yeni tasarım konularını değerlendirirken, konuyu anlama ve çözüm arama sürecinde önemli ipuçları olarak düşünülmektedir.

2.2.2.Toplumsal Değişme Bağlamında Fiziksel Çevrede Değişim ve Batılılaşma Dönemi Örneği

Mimarlık, kısaca mekân düzenleme çabası bir anlamda toplumun geçirdiği toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal gelişmelerin, değişmelerin göstergesidir. Bu nedenle fiziksel çevrede değişimin iyi anlaşılabilmesi de bu sayılan etkenlerin bilinmesi ve anlaşılması ile mümkün görünmektedir.

Fiziksel çevrede değişme Batur'a göre, gereksinme ve beğenilerdeki değişmeyi dışlaştıran, bir başka deyişle kültürel ve toplumsal değişmeyi simgeleyen bir olgudur. Dolayısıyla değişmenin maddi koşulları ve ideolojisine bağlıdır, [45].

Özellikle Avrupa'da belirli kalıpların kırılmasına, yepyeni sonuçlara ulaşılmasına neden olan iki büyük devrim, sanayi ve Fransız devrimleri, ister istemez Avrupa ile yakın ilişkiler içinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nu da belirli ölçülerde etkilemiştir. Batı uygarlığının etkileri önce saray ve çevresinde, zaman içinde artarak toplumun değişik kesimlerinde de kendisini göstermiştir. 18.yüzyıl boyunca süren, 19.yüzyılda Avrupa'daki gelişmelerle yeni boyutlar kazanan bu etkiler, Osmanlı toplumunun yarattığı kendine özgü değerlerin büyük oranda biçim değiştirmesine neden olmuştur. Toplumsal değişimin itici gücü olan teknoloji ile de bu dönemde yüzyüze gelen Osmanlı toplumunda atılan bu ilk adımların etkileri tarihsel perspektif içinde günümüze kadar gelmiştir.

Son yıllara kadar "Son Dönem Osmanlı Mimarlığı" yozlaşmış veya çözülmüş olarak nitelenerek yok sayılan bir devir olmuş fakat Kuban, bu dönem hakkındaki önyargıları çürüterek, dönemin özelliklerini ve kimliğini araştırmıştır.

Hangi alanda olursa olsun yaratıcılık bir süreç,bir süresiz bağlantılar zinciri olarak anlaşılmaktadır. Bu bağlantıların çokluğu ve çeşitliği sanatla ilgili değerlendirmelerin göreceliliğini ortaya koyar. Kendi çağında beğenilen bir üslubu getiren koşulların,

onun tutunmasını sağlayan beğeni değişikliğinin incelenmesi, insan toplulukları ile ürettikleri değerler, üretilen değerlerle değişen yaşam koşulları arasındaki bağdaşıklık yasalarının tanımlanabilmesidir, [45].

Değişen teknoloji, üretim ve tüketim ilişkilerinin, yönetim, eğitim ve diğer alanlardaki örgütlenmenin geleneksel niteliğini yitirerek yeniden örgütlenmesi, değişen gereksinimler, yeni yapım teknikleri ve malzeme olanaklarının mimari ve kentsel tasarım yolu ile mekâna yansması bu dönemle örneklenerek, tarihsel perspektifte özetlenmeye çalışılacaktır.

18.yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya açılma dönemi olarak bilinir. Fakat Osmanlı'nın Batı'ya açılması genellikle belirtildiği gibi tek yanlı ve kendiliğinden olmamıştır. Avrupa ülkelerinin Doğu siyaseti, her alanda olduğu gibi mimarlık alanında da Batı'ya açılmayı çeşitli düzeylerde etkileyip yönlendirmiştir. Avrupa ülkelerinin canlandırdıkları ve yönlendirdikleri Doğu ticareti etkileri uzun sürede görülen bir dış etmen olarak Osmanlı kentlerinin toplumsal ve ekonomik yapısını, kentsel morfoloji ve kentsel mekân normlarını değiştirmeye zorlamıştır.

Böylece Avrupa'da ve ondan az ya da çok etkilenen dünyada İnsan Yaşamı'nın hızı değişmiş ve zaman kavramı önem kazanmıştır.

Yavuz ve Özkan, bu dönemin mimarlık ve kent mekânına etkilerini İstanbul örneği üzerinde şöyle özetlemektedirler:

"İstanbul'un kıvrılan dar sokaklardan ve bunların açıldıkları küçük meydanlardan, bu meydanlarda ya da etkin tepelerde yer alan kamu yapılarından oluşan kentsel yapısı, birden kent dokusuna alışılmamış ölçekler getiren, büyük binalarla neredeyse tümüyle baskı altına alınmıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısında İstanbul artık

yalnız yaşam tarzı özlemiyle toplum yaşamında değil, tüm kent yapısında yoğun bir Batılılaşma sürecini yaşıyordu. Bu sürecin yapımcıları olan mimarlar özellikle ilk dönem mimarları olan mimarlar yabancıydı. Bu kendi doğal evrimi içinde ve geleneksel sürekliliğinde gelişen mimarlığa kesin kopukluk getirmiştir", [46].

Tarihsel perspektif içinde bu dönemin mimarlık ve kent mekânına etkileri Saadabat kompleksinin (1721-22) temelini atılmasıyla başlar, [47]. Saadabad'da su ögesinin kullanılması kaba bir aktarma değil, aksine kendine yeni imgeler arayan bir geleneğin özgün düzenlemesi ve devamı olarak değerlendirilebilir. Osmanlı toplumuna sınıfsal bir boyut getiren bu düzenleme Patrona İsyanı ile ortadan kaldırılmıştır.

Aynı yıllarda konutlarda, Batılı bezeme öğelerinin yer aldığı, ama genel tasarımda kitle, hacim ve planlarda değişmelerin pek görülmediği söylenebilir. Lale Devri'nde başlayan ilginç gelişmelerden biri de yaygın şekilde çeşme ve sebille yapıdır. Bu, Osmanlı kent mimarisinde temel bir dönüşümü; kente, sokağa, dış çevreye, dönük bir yapı anlayışına geçişi ifade eder. Batı'daki mimari ve dekoratif öğeler bu dönemde Türk yapı geleneği ile yorumlanarak kullanılmıştır. Nuruosmaniye Külliyesi (1748-55) Türk yapı geleneği ile Batı'nın Barok üslubunun yorumlanarak kullanıldığı ilk örnektir, [47, s.64].

-Nizam-ı Cedid ve III.Selim

18.yüzyıl sonu III.Selim'in padişah olduğu döneme rastlar. Batılılaşma tarihinde bu dönem önemli reform girişimlerinin başladığı bir dönem olarak bilinir. Nizam-ı Cedid, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın bilim, sanat, tarım, sanayi, ticaret ve genel olarak uygarlık alanındaki ilerlemelerini yakalayabilmesi için girişilen yenilikçi düzenlemeler olarak özetlenebilir.

Bu dönem, mimarlık ve kent mekânındaki değişimler açısından da önemlidir. Birden çok alanda öngörülen düzen değişikliğinin yeni gereksinmelere yol açması ve bunun da yeni yapı taleplerine dönüşmesi doğaldır. Bu dönemde pek çok savaş ve iç karışıklığa karşın yapım programı yüklü ve tipolojik açıdan da çeşitlidir. Kışlalar, çoğu askeri amaçlı fabrikalar, yönetim binaları, okullar, camiler ve çeşmeler, bendler, köşk ve saraylar. Daha sonraki yüzyıllarda hatta günümüzde bile İstanbul'un silüet ve fizyonomisini etkileyen büyük boyutlu ve etkileyici yapılar olan kışlalar bu yeni düzenin en somut uygulamalarıdır.

Bu yapılardan olan III.Selim'in yaptırdığı Selimiye Kışlası da gerek boyutları gerekse yanında yer alan ve muntazam grid sistemine göre oluşturulmuş Selimiye mahallesi ile de Batılılaşmanın fizik görüntüleridir, [47, s.64]. Bu düzenleme subay lojmanları, hamamı, dükkanları, sıbyan mektebi, kütüphanesi, camisi, matbaasıyla bir kentsel ünite olarak düşünülmüştür. İşte Selimiye düzenlemelerinin önemi budur; geleneksel mahalle yapısı yerini Batılılaşmanın fiziksel görüntüsü olan, merkezinde ise caminin yerini yönetim ve eğitim binalarının aldığı muntazam grid sokak dokusuna bırakmaya başlamıştır.

Yeni gereksinmelerin, yeni tipolojik kategoriler ve yeni yapı şemaları ve tasarım kalıpları getirmesi Osmanlı mimarlığı açısından bu dönemin en önemli sonuçlarından biridir. Bir diğer önemli sonuç da, Osmanlı yaşamına dışa dönük bir nitelik kazandırmış olmasıdır. Bu yaşam biçiminin mekâna ve mimariye yansıması özellikle cephede kendini göstermiştir. Alt katlarda genellikle dışa kapalı olan geleneksel konut cephesinin bu dönemde pencerelerle sokağa açıldığı ve Boğaziçi'nde doğayla ve denizle içiçe yaşamın geleneksel plan şemasında değişiklikler getirdiği gözlenmektedir.

-Tanzimat'ın İlanı

Bu dönemde yeni bir evre olan Tanzimat, her alanda olduğu gibi, mimarlık alanında da yeni örgütlenme modelleri ve yasal düzenlemeler getirmiştir. 1.Ebniye Nizamnamesi(1848) ve ertesi yıl çıkarılan 2.Ebniye Nizamnamesi ile ilk kez yapım işleri bütünlük içinde kurallara bağlanmış, kısıtlama ve haklar belirlenmiş, daha da önemlisi yasallık ve süreklilik getirmiştir, [45, s.1047].

Tanzimatın getirdiği hukuk eşitliği ilkesinin mimarlık alanına bazı önemli yansımaları olmuştur. Bayındırlık işlerinde yeni gelişmeler olmuş, kat sınırlamalarının kalkmasıyla Galata, Balat, Fener, Kumkapı gibi gayri müslimlerin oturduğu bölgelerde çok katlı yapım yaygınlaşmıştır. Böylece Galata-Pera bölgesinde varlıklı aileleri çeken, tarihi yarımadadan farklı bir fiziksel çevre yaratılmıştır, [48].

Bu döneme kadar geleneksel Türk kentinde görülmeyen sosyal statü ve gelir farklılığına dayanan kentsel görünün ayrımı oluşmuş, buna karşın var olan etnik ve dini grupların yerleşim sınırları yer yer silinmeye başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk imar hareketlerinde, kentte büyük tahribat yapan yangınların önlenmesi, yeni kent içi ulaşım araçlarının gereksinimini karşılayacak şekilde yolların geliştirilmesi kentin artan nüfusunu barındırmak için kent çevresinde yeni mahallelerin kurulması gerekliliği önemli etkenler olmuşlardır. Bu dönemde İmparatorluğun devamlı toprak kaybetmesi nedeniyle yaşanan göçün büyük sayılarda olması nüfusun nitelik ve niceliğini fazlasıyla değiştiren bir etken olmuştur, [49].

19.yüzyılın ikinci yarısında toplumsal ve ekonomik gelişmeler Afyon, Ankara ve Tokat gibi bölge merkezi niteliğindeki kentlerin mekânsal yapılarında da belirgin değişimler yaratmıştır, [50]. Değişimin ana etkenlerinden biri tarımsal ürünlerin Avrupa'da gelişen endüstrinin talebini karşılamak amacıyla dış ticarete kaymasıdır. Yeni

ulaşım teknolojisi olan demiryolu bu gelişmeyi hızlandırmıştır, [51]. Bu konuda İzmir ve çevresindeki değişimleri irdelleyen bir çalışma yapan Kıray'ın "Örgütleyemeyen Kent" alışması toplumsal ilişkilerin her zaman nasıl mekâna yansıdığını göstermesi açısından önemlidir. Bu alışma, yerleşmedeki özelliklerin bir formel örgütleye-mekân etkileşimi sonucu doğduğunu göstermektedir, [52].

19.yüzyılın ikinci yarısında yönetimsel yapıda girişilen yenilik hareketleri sonucunda eyaletlere yerleşen asker ve sivil bürokratlar, dış ticareti ellerinde tutan Rum ve Ermeni azınlıklarla birlikte bir üst kesimi oluşturmuştur. Bu kesimlerin varlığında kent dokusunda belirgin farklılıklar yaratmıştır, [51].

Sonuç olarak Batılılaşma sürecinde yaşanan toplumsal değişmeler İstanbul ve Anadolu kentlerinin tarihi dokusunu tümüyle sarsmıştır. Özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında kentler kısa zamanda endüstri uygarlığının bir parçası olma durumu ile karşı karşıya gelmişlerdir. Toplumsal değişme ve onun itici gücü teknolojinin yarattığı yeni gereksinme ve olanaklar, mimarlık alanında da yeni yapı tipolojilerinin ve tasarım kalıplarının doğmasına neden olmuştur. Konut söz konusu olduğunda ise geleneksel tasarım kalıplarının Batılılaşma etkisi ile yorumlanarak varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Fakat daha sonra apartman yani çok katlı konut, kendini doğuran koşullara cevap verecek şekilde geleneksel plan şemalarından tamamen farklı bir şema geliştirmiştir.

BÖLÜM 3. ESKİ-YENİ BİRLİKTELİĞİNDE YENİ TASARIMI ETKİLEYEN ÖGELER

"Tarihi Çevrede Yeni Tasarım"ın da bir boyutunu oluşturduğu "Tarihi Çevre Koruma" günümüzde tümel çevre anlayışı ile ele alınmakta ve "Çağdaş Koruma Kavramı" olarak tüm çevreyi kapsamaktadır. Doğaya duyarlı olmakla başlayan dikkat, ilgi, saygı daha sonra varolana ve geçmişe yönelmektedir. Böyle bir anlayış aslında geleceğe saygıyı da beraberinde getirmektedir.

Mimari tasarım insanların gereksinme ve olanakları çerçevesinde, bir çevrede gerçekleşir. Ve devamlı olarak çevresi ile ilişki içinde olmak durumundadır. İnsan ve çevre arasındaki ilişkinin zaman içindeki oluşumu toplumsal ve kültürel değişimleri de yansıtmaktadır. Böylece sorun varolanla, başka bir söyleyişle eski ile yenin birlikteliği olarak özetlenebilir.

Eski ve yeni kavramlarını kesin bir çizgi ile ayırmak da olası değildir. Bunlar oldukça göreceli kavramlardır. Toplumdan topluma ve zaman içinde değişen koşullara göre eski ve yeni için kriterler değişebilmektedir.

Bu noktada Kurrent, "tamamlanmış olan her yeni bina zaten tarihin bir parçasıdır" demekle değişen tarih anlayışını ve eski-yeni kavramlarının göreceliğini belirtmektedir, [53].

Bu çalışmaya tarihi çevrelerde yeni tasarım, daha genel söyleyişle varolanların yanına yenilerin yapılması konusunda hiçbir katı kuralın konamayacağı ve bir tasarım reçetesinin verilemeyeceği, verilmemesi gerektiği bilinç ve inancı ile başlanmıştır.

Fakat günümüzde hızla özelliklerini yitiren ve yok olmaya yüz tutan tarihi çevrelerde yeni tasarımda tarih bilinci ve çevreye duyarlılığın, varolana saygının vurgulanmasının önem taşıdığı gerçeği de unutulmamalıdır.

Çalışmanın başından beri, anılan nedenlerle fiziksel ve toplumsal açıdan gelecekte varolması istenen çevre ile tarihi çevrelerin birlikte yaşamasının insan-çevre ilişkilerinin sağlığı açısından gerekliliği ortaya konulmuştur. Bu kent ölçeğinde tarihi dokunun tüm kent ile ilişkisi olabildiği gibi tek yapı ölçeğinde de hem diğer yapılarla hem de kendi içinde eski-yeni ilişkisi olarak da değerlendirilebilir.

3.1.Tarihi Çevrenin Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi

Toplumsal değişme ve onun itici gücü teknolojinin etkisi ile günümüzde fiziksel çevreler giderek tekdüzeleşmekte ve kimliklerini yitiren, insanlar için yaşanılması güç mekânlara dönüşmektedir. Teknolojiyi yadsımadan geriye gitmeksizin bugünün insanının istek ve gereksinmelerine tüm bu olumsuzluklardan kurtularak cevap verecek fiziksel çevrelerin oluşmasında, tarihi çevrelerin bir veri olduğu görüşü yaygındır.

Tarihi doku ve yapının, kentlerin kişiliğini belirleyen, fiziksel çevrenin zaman içindeki boyutunu, dolayısıyla da toplumun zaman içindeki boyutunu yansıtan önemli bir öge, yeni yaratmalar için de önemli bir kaynak olduğu söylenebilir.

Schulz'a göre, "Bütün hataları bir yana eski kent ve yerleşmeler, ayırt edilebilirlikleri olan ve sakinlerine kuvvetli bir aid olma ve coşkulu bir güven hissi veren yerlerdir (place)", [54].

Kuban'a göre de, dünyanın giderek monotonlaşan bir çevre olması perspektifine karşı, insanı geçmişin her çağına götürebilecek, onu geçmişin fiziksel verileriyle, tamamlanamamış, gelişememiş biçim ve düşün tohumlarıyla karşılaştırarak ve bu

karşılaştırmayı, değişikliğin ve karşıtlaşmanın sağlayacağı gerilimler içinde yaratıcı bir sürece dönüştürecek olanak tarihi çevrede vardır, [55]. Bu noktada fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliğinde uyum sözcüğü yerine, ilişki ve çelişki sözcüklerinin kullanıldığının hatırlanması önemlidir. Kuban'da değişikliğin, karşıtlığın yaratıcılığına dikkat çekmektedir.

Tarihi Çevrenin Tasarım Verisi olarak değerlendirilmesi gerekliliği ortaya konduktan sonra tez sistematığı açısından bu konu üç ana başlık altında incelenebilir.

3.1.1.Doku (Kentsel Mekân)

Mimarinin özü olan mekânsal yaşantı, kentte, caddelerde, meydanlarda, oyun alanlarında ve bahçelerde, başka bir deyimle, insanoğlunun sınırlarını belirleyerek yarattığı her hacimde devamını bulmaktadır, [56]. Bu nedenle tarihi çevrede yeni tasarımda önemli bir tasarım ögesi olan "tarihi doku" tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında da çok önemlidir. Çağının toplumsal ve kültürel yapısını, malzeme ve yapım tekniklerini yansıtan tarihi dokular, bugün değişen gereksinme ve olanaklarla tasarıma zaman üstü nitelikleri ile ipuçları vermektedir. Bu yalnızca tarihi çevrede yeni tasarımda değil geçmişten yararlanma yaklaşımlarında da önemli bir veri olarak değerlendirilmektedir.

Mekânın türetici harç rolü oynadığı kent biçimlenmesinde bütünlüğü oluşturan yalnızca mekân birimi değildir. Mekân çevresini de kurar. Mekândan türetilen elemanların sınırlarının belirlenmesi genellikle kentin en karakteristik yanı ile başlar. Bu oluşum, ne izole olmuş bir mekân, ne bir nesne ne de bir bloktur. İkisinin bütünleşmesinden oluşan, yaygın başka büyük oluşumlarla bütünleşen bir doku oluşumudur. Kentin temel malzemelerinden olan dokunun değişkenlikleri düzen sisteminin doluluk boşluk oranları ve yoğunluk derecesine bağlıdır. Dik açılı düzenden,

organik, radyal düzene dek çeşitlilik gösterir. Sokak ve blokların tipi ve özelliklerine bağımlı olarak ölçek ve tekrarlılık yanı vardır. Sokak genişliğine ve konumuna bağımlı bir yönlenme gösterir. İşlevselci kent dokusu ise bu denli çok veri içermemekte, yalnızca tekrar ve ritimle sınırlanmaktadır, [57].

İnsan ve çevre arasındaki duygusal bütünlük, kişiye basılacak sağlam bir zemin, bir tür güvenlik duygusu sağlamaktadır. Sokak, meydan, mahalle gibi kentsel öğelerin oluşturduğu yapma ve doğal çevrenin devamlı veya geçici kullanıcıları tarafından kolaylıkla seçilebilir, tanınabilir olması, ruhsal düzeyde güvenlik ve kentle özdeşleşme duygusu yaratır. Eski yerleşmelerde, kentin tarih içindeki gelişme sürecinde, zengin farklılıklar taşıyan, anı ve sembollerle beslenmiş, şiirsellik yönünden zengin bir şehir görüntüsü oluşmuştur, [58]. Bu yerleşmelerin kaçınılmaz olan değişme sürecinde, bu niteliklerini yitirmemeleri, her yönden çağını yansıtan yeni tasarımlarla kurulacak ilişkilerle daha da zenginleştirilmeleri ve gelecek kuşaklara iletilmeleri önemlidir.

Schulz, tarihi çevrede yeni tasarıma "Bir Yer Problemi" olarak yaklaşmaktadır. Ve bu yerin, soyut mekân kavramından farklı, belirli bir yer olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Bir yerin kimliği, insanın kimliğinin gelişmesinde en önemli temeldir. insanın varlığı bir boşluk içinde gelişmez, devamlı olarak karşılıklı ilişki içinde olduğu çevre içinde olgunlaşır. Bu yüzden inşa etmek demek, varolan çevreye anlayış ve saygı duymak demektir. Antik çağda insanlar bunun farkına varmış ve "genius loci" (bir yerin kurumları, cemiyetleri ve fikir atmosferi) terimi ile bunu dile getirmişlerdir. Bunun unutulması sonucu bizler karmakarışık bir çevre ve yabancılaşma içinde yaşıyoruz. Bugün eğer biz yeni binalarımızı varolan bir peyzaj ya da mimari çevreye uyarlamaktan söz ediyorsak, bu yerin niteliğini yeniden elde etmek ve böylece insanlara kaybolmuş bir etkiyi yeniden yakalamada yardımcı olmak amacındadır. Fakat unutulmaması gereken "genius loci" varlığını sağlayabilmek için daima yeni yorumlara gereksinim duyar. O "dondurulamaz" ve O gereksinimleri meydana çıkaracak şekilde anlaşılmalıdır. "Yer" teriminin böylesine dinamik bir konsepti vardır ve mevcut olan yerleşime yaratıcı bir adaptasyon için tek temeldir, [54, s.13].

Böylece tarihi dokunun da ancak çağını yansıtan yeni tasarımla yaşayabileceği ve hem kendi içinde hem de kent ölçeğinde insanların çevre ile sağlıklı ilişkiler kurmasına olumlu katkıları olduğu ortadadır.

3.1.1.1. İmar ve Koruma İmar Planları

Tarihi Çevre Koruma çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturan Koruma İmar Planları ve bunların ekleri eski-yeni birlikteliği bağlamında Tarihi Çevrede Yeni Tasarım sorununa yaklaşımda önem kazanmaktadır.

Tarihi Çevrede Tasarımda yol gösterici ve tasarımcıyı aydınlatıcı bir rol üstlenmesi beklenen bu çalışmaların pek çok olumsuzluğu içerdiği görüşü yaygındır. Bunun nedenleri irdelendiğinde,

- o yanlış uygulamalar,
- o amaçların belirlenmesindeki eksik bilgilenme ve verilerin doğru değerlendirilememesi,
- o uygulamada kendisini gösteren eksiklik ve hataların düzeltilmesine olanak sağlayacak esnekliğe sahip olmamaları olarak özetlenebilir. Burada söz konusu olan yanlış uygulamaların bir kısmı, yeterli eğitim ve bilinçten yoksun kişilerin uygulamalarda görev alması sonucu oluşmakta bir kısmı da, çıkar sağlama amacı ile kasıtlı olarak yapılmaktadır.

Tasarımın bir parçası olarak tarihi çevrede yeni tasarıma yaklaşıldığında imar ve koruma imar planı ayrımının yapılmaması gerektiği de eleştirilen yönlerden bir diğeridir. İmar planlarının, koruma imar planlarını da kapsayacak tümel çevre duyarlılığı içinde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Eleştirilen bir başka nokta ise; "İmar ve koruma imar planlarının kentlerimizdeki bugünkü olumsuzlukları doğurduğu ve mimarı her yönden kısıtlayarak yaratıcılığı önlediği ve hep bir örnek çevreler oluşması sonucunu yarattığıdır.

Aslında bunlar ve bunlara benzer pek çok eleştiride haklılık payı vardır. Fakat buna rağmen yine de imar ve koruma imar planlarına yol gösterici ve bazı açılardan da kısıtlayıcı olarak gereksinim olduğu da gerçektir. Günümüzde uygulamalarda, bütün bu bağlayıcılıklarına rağmen doğan imar planı ihlallerine karşı kamuoyu oluşturma ve kamuoyunun tepkisini yasal olarak destekleme işlevinin de olduğu gözardı edilmemelidir. Bugün İstanbul'da ve yurdumuzun pek çok yerinde böylesi uygulamalarda bu tür gelişmelerden söz edilebilir. Pamukkale'nin koruma altına alınabilmesi de önemli bir gelişmedir.

Bağlayıcı anlamda pencere boyutu, doluluk-boşluk oranı, çatı biçimine ilişkin bazı kurallar yerel yönetim tarafından Bodrum'da istenmiş ve uygulanmıştır. Bunun yanında turizmle ilgili yoğun yapılaşmanın aynı yıllarda başladığı Marmaris'te bu tür kurallar konulmamıştır. Bodrum'da uygulamadan gelen katılığın prototipe ve monotonluğa yol açtığı bir gerçektir. Ancak Marmaris'teki karmaşa ve düzensizlikle karşılaştırıldığında Bodrum'daki uygulamanın en azından bundan sonraki özgün yorumlar için başlangıç olduğu yorumunu yapmak olasıdır, [59].

Konuya genel kültürel değişme kuramı içinde yaklaşan Tekeli'ye göre; ülkemizde önce toplumsal ve fiziki çevredeki değişimleri yaratan süreçler benimsenerek, bu süreçlerin varlığına dayanan bir imar planı hazırlanmaktadır. Daha sonra bu plandan bağımsız olarak salt korumacılık ölçütlerinin ağır bastığı bir başka plan yapılmaktadır. İkinci plan birinci planın üstüne bir kısıtlamalar ağı olarak bindirilmektedir. Bu tür bir planın uygulanma ümidi, yönetsel kararların toplumu ve çevreyi biçimlendiren güçlü ekonomik ve toplumsal süreçlerin üstesinden gelebilecek güçte olabilmesi halinde doğabilir. Türkiye'de ise bu gerçekçi değildir, [12, s.30].

Koruma kararları alınırken ve imar planları hazırlanırken genellikle yerel yönetimlerin görüşlerinin alınmadığı ve toplumsal yapı araştırması niteliğindeki sorularla halkla bağlantı kurulmadığı gözlenmektedir, [60].

İmar planlarındaki koruma yaklaşımı halâ korunacak bölgeyi bir sınırla belirleyip, detaylı planlamasını sonraya bırakmak şeklinde olmaktadır. Oysa herhangi tarihsel alanın kurtarılması çalışması tüm planlama politikasının bir parçası olarak düşünülmeli, kentin diğer parçaları ile ilişkileri, bölgesel ve ulusal düzeydeki değeri vurgulanmalı, alanı sınırlayıp, planlamasını sonraya bırakmak yerine tüm planlama amacı ile tutarlı kesin stratejiler içinde ortaya çıkabilecek her olumlu girişim için kamu veya özel olanakları değerlendirebilen esnek ve uyumlu çözümler aranmalıdır, [60, s.130-131]. Kentlerin planlaması ve bu planların uygulanması sürecinde planlama ve uygulama ile ilgili kuruluşların ve kişilerin olaylara kendi görüşleri doğrultusunda farklı açılardan yaklaştıkları bilinmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin ve yöre halkının istekleri ve tutumları planlama kararlarında ve uygulamalarında, kentin yapısal (fiziksel) olarak biçimlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır, [61].

Sonuç olarak bütün bu olumsuzlukların aşılabilmesi için imar ve koruma imar planlarının

- o doğru ve kapsamlı verilerle saptanmış doğru amaçları hedef alması,
- o yol gösterici ve aydınlatıcı olması beklenen bu planların nasıl yapılırsa uygulanabilirliğinin yüksek olacağının doğru saptanması,
- o değişen koşulları, gereksinimleri ve olanakları gözardı ederek her yerde aynı ilkelerin uygulanmasının yanlışlığını ortadan kaldırarak, yaratıcılığa ortam hazırlaması,
- o varolanla, yeni yapılacak olanın, değişimin kaçınılmazlığını da kabul ederek birbirine saygıyı içermesi ve bir alış-veriş içinde olmalarını sağlayacak daha yapıcı adımlar atması,

- o gelişen teknoloji ve kullanıcı gereksinmelerini zaman içinde değerlendirip kendisini buna uyarlayacak esnekliğe sahip olması,
- o uygulamaları denetleyecek ve yürütecek kişi ve örgütlerin çağdaş koruma ve çağdaş mimarlık alanındaki gelişmeleri yakından izliyor olmaları,
- o ve bu uygulamalarla doğrudan ilişkili olan halkın da eğitimi, katılımı ve bilinçlendirilmesi zorunludur.

3.1.2.İç Mekân

Tarihi sürekliliğin sağlanmasında mimarinin özel bir yeri, mimaride sürekliliğin sağlanmasında da mekânın özel bir yeri vardır. Mimarinin doğal dili ve özü olarak kabul edilen mekân, çoğu kez kendini oluşturan koşullar, amaçlar ve insanlardan daha uzun süre varlığını sürdürebilir. Mimari ürünler bu özellikleri ile nesilden nesile doğrudan aktarılırlar ve sürekliliğin sağlanmasında verdikleri mesajlarla etkin rol oynarlar. Mekâna yansıyan toplumsal değişme süreci hakkında da bilgi verirler.

Günümüzde mekân, zaman kavramını da içine alarak çok daha büyük bir gelişme göstermiştir. Dünya herkes için aynı algılanan birşey değil, insanın geçmiş tecrübelerinin ve motivasyonunun bir ürünü olarak algılanmaktadır, [62]. Böylece mimari mekânı hareketsiz duran bir olgu yerine, zaman ve mekân içerisinde yaşantılar silsilesi veren dinamik bir olgu olarak kabul etmek gerekmektedir, [63].

Nesilden nesile toplumsal yaşamın simge ve izlerini taşıyan mimari, kültürün bir parçasıdır. Böylece toplumsal değişme, doğal olarak da kültürel değişme mekândan izlenebilir.

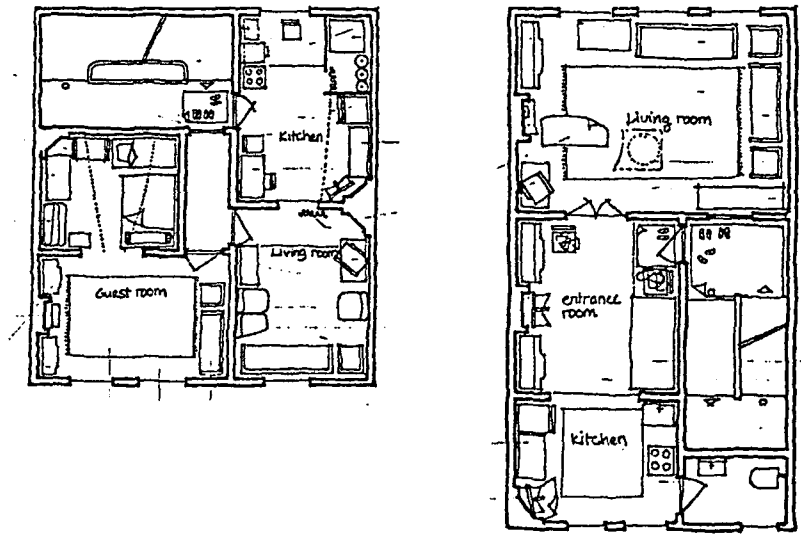
Geçmişin, gerçek anlamda devamı, ancak mekân duygusundaki sürekliliğin devamı ile sağlanır, [56, s.60]. İnsanın fizyolojik ve psikolojik gereksinmelerinin

değerlendirilmesinde mimarının iç mekânlar düzeyinde gerçekleştiği söylenebilir. Bir yapıyı anlamanın, yaşamının yolu mekândan geçmektedir. Fotoğraflarda mekânı anlamak, yaşamak çoğu zaman olanaklı değildir. Ve eleştiriler yorumlar da genelde cephe özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu da bazı sakıncalar doğurabilmektedir.

Böylece mimarının özü, mekânın, değişen kullanıcı gereksinimleri ve teknoloji gözönünde bulundurularak, bir veri olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aynı kültürden gelen kişilerin yabancı ve farklı biçimsel özellikleri olan mekânları benzer, farklı kültürden gelen kişilerin de aynı biçimsel özellikleri olan mekânları değişik şekillerde kullanma eğilimleri üzerinde düşünmek gerekir.

Mekân, kendi biçimsel niteliklerinden çok, o toplumun bireyleri tarafından paylaşılan bir takım değerlere göre algılanmakta, anlam verilmekte, kullanılmaktadır. Bireyin kendi fiziksel varlığına ve ait olduğu gruba ait kültürel değerleri, yaşadığı mekânı kullanma biçiminde de yansıtmaktadır. Böylece birey ve grup, kullanıcı olarak mekânı, kendi varlığının bir uzantısı olarak yaşantısına uyarlamaktadır, [64]. ŞEKİL 3.1'de Belçika'da yaşayan Türk işçilerin kültürel değerlerinin mekâna yansıması görülmektedir.

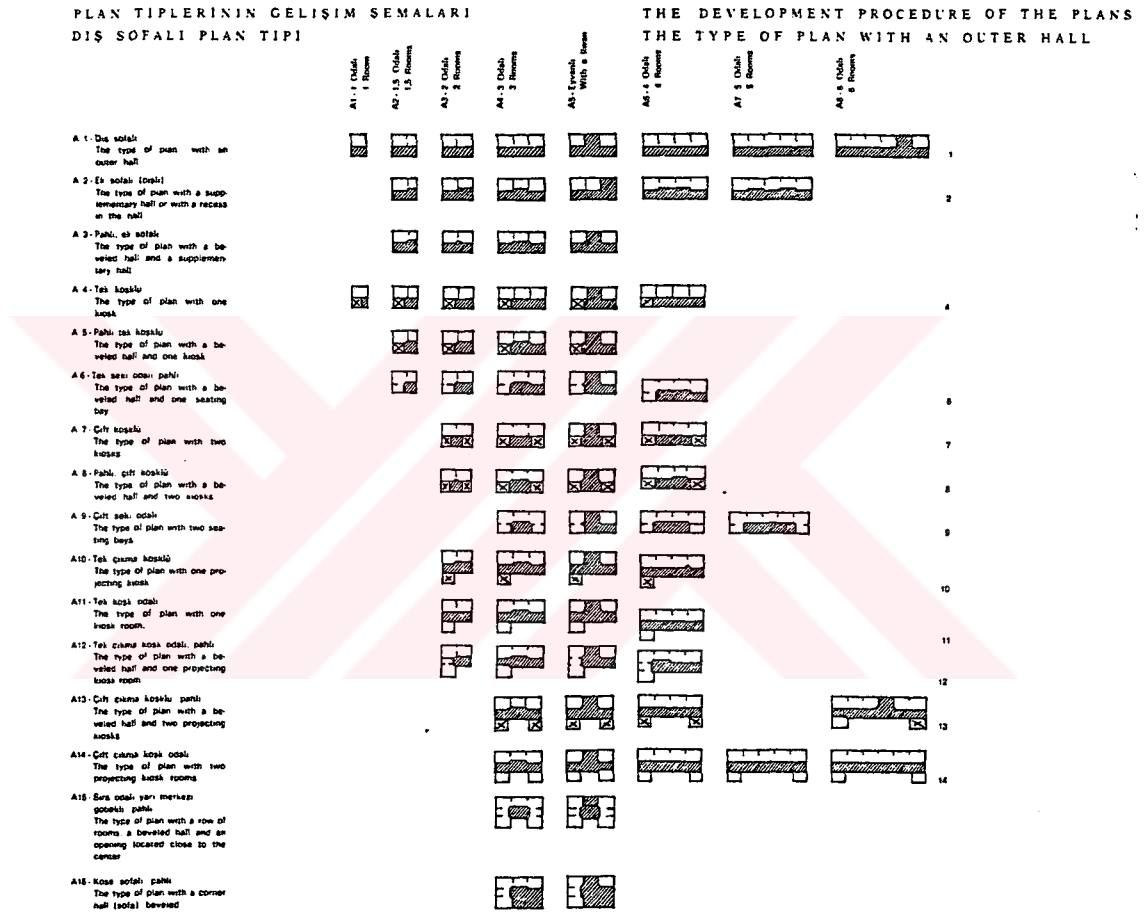

ŞEKİL 3.1. Türk İşçilerinin Yaşadığı Konutlar, Belçika.

[64,s.Case 10-11]

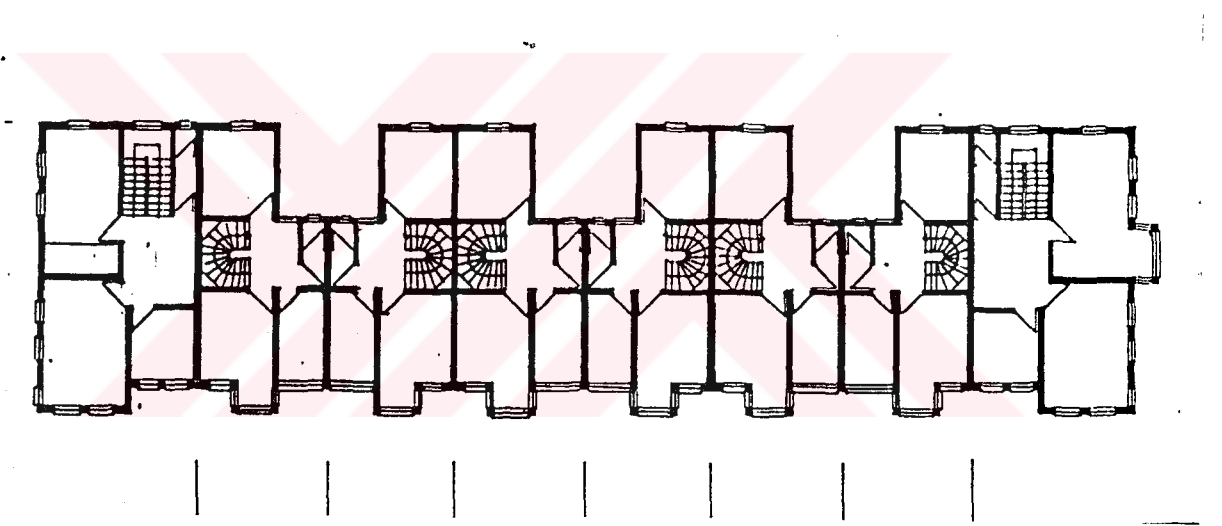
Bu bağlamda, özellikle konut ele alındığında zaman içinde hem mekânın oluşturulmasında hem de kullanımında, yukarıda anılan doğrultuda benzerlikler gözlenmektedir.

Türk evi plan ve cephe tipolojileri tarihi süreç içinde değerlendirildiğinde Türk toplumunun yaşadığı toplumsal değişimleri yansıttığı görülmektedir. ŞEKİL 3.2

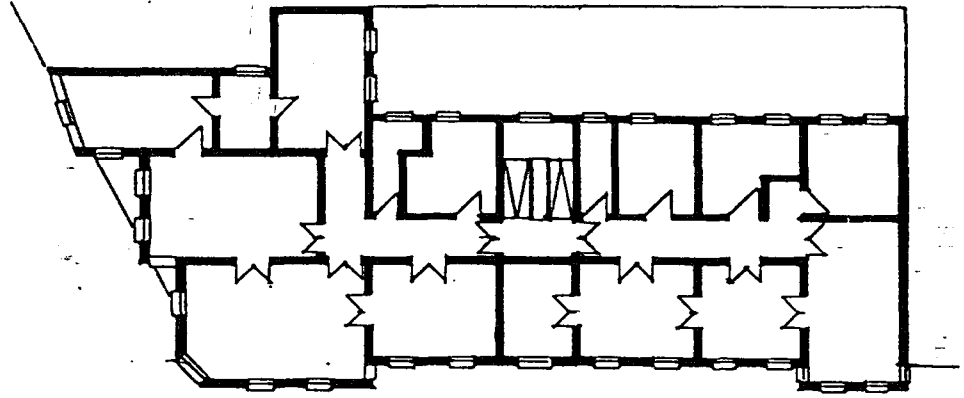

ŞEKİL 3.2 S.H. Eldem Türk Evi Plan Tipolojileri [65] Türk Toplumunun Yaşadığı Toplumsal Değişimleri Yansıtmaktadır.

Toplumsal değişme sonucu, değişen koşulların yarattığı kabul edilen sıraevler ve apartmanların erken örneklerin de yine bu tipolojilerin izlerine rastlanmaktadır. Zaman içinde apartman tipolojileri kendilerini doğuran koşullar altında tamamen geleneksel tipolojilerden farklılaşmıştır. ŞEKİL 3.3, 3.4.

ŞEKL 3.3 Plan ve Cephe Düzeyinde Geleneksel Konut Tipolojilerinin İzlerini
Taşıyan Sütlüce Sıra Evler, İstanbul [66]

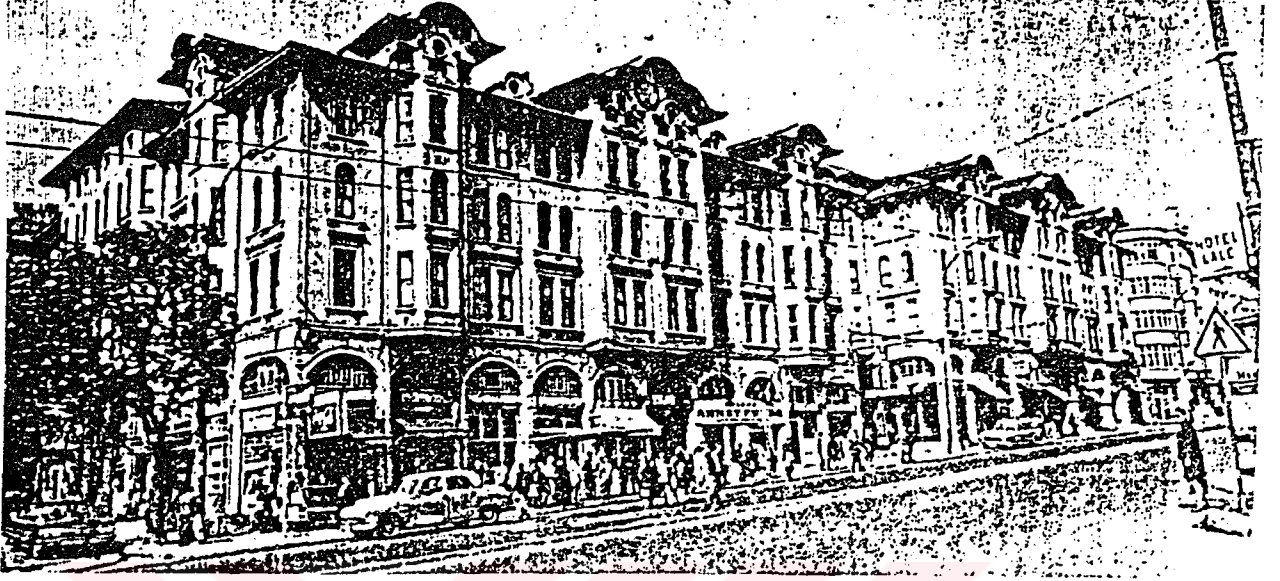
ŞEKİL 3.4 Zaman İçinde Değişen Yaşam Biçimi, Gereksinme ve Olanakların Doğurduğu, Geleneksel Konut Tipolojilerinden Tamamen Farklı Apartmanlara Bir Örnek Halil Hamit Bey Apartmanı, Tünel-İstanbul [66]

İster tarihi çevrede yeni tasarımda olsun, ister geçmişten yararlanma yaklaşımlarında olsun, değişen yaşam koşullarının değişen yönlerine çözümler ararken, değişmeyen yönlerini gözardı etmeksizin soruna yaklaşmak gerekmektedir. Özellikle toplumsal yaşamın sağlığı açısından sürekliliğin çok büyük önem taşıdığı "mekân düzenlemeleri"ni gerçekleştirirken bu konu önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki biz, dünle yarın arasında yaşıyoruz. Bu zincirin kesintisiz olarak tarihsel süreç içinde devamı ancak toplumsal yaşamı ve fiziksel yansımasını dünden bugüne, bugünden de yarına, doğru bir şekilde aktarabilmekle olanaklıdır. Bu da geçmişçi çağdaş bir anlayışla yorumlamaktan geçmektedir.

3.1.3. Görsel Bütünlük ve Siluet

Tarihi çevrede sürekliliğin sağlanması ya da geçmişten yararlanma yaklaşımları irdelendiğinde genellikle eski ile yeni arasındaki görsel bütünlükten, uyumdan söz edildiği dikkat çekicidir. Bu görsel bütünlük çoğu kez siluet, cephe ve cephe elemanları düzeyinde ele alınmaktadır. Bazı örneklerde ise bunun dokusal özelliklerle tamamlandığı gözlenmektedir.

Günümüzde "Architecture in Context" ya da "Contextualism" olarak ifadelendirilen yaklaşım görsel süreklilik ve uyumu ön plana çıkarmaktadır. Aslında bu yaklaşım yalnızca günümüze has bir yaklaşım da değildir. Geçmişte de buna örnekler bulunabilir. ŞEKİL 3.5'de Laleli Camisi ile görsel sürekliliği sağlayan Harikzedegân Katevleri görülmektedir.

ŞEKİL 3.5 Laleli Camisi ile Görsel Sürekliliği Sağlayan Harikzedegân
Katevleri, İstanbul [67]

Portoghesi'e göre; Tarihsel bir dili, bugün uyarlamanın, kullanmanın bir açıklaması "bağlamcı" (contextualist) düşüncede var. Tarihsel çevrede, özellikle de geçmişin mirası kent mekânlarında yepyeni binalar fazla göze batıyorlar, uyumsuz kaçıyorlar, bunun için de bağlamcılar oturup önce o kentsel mekânın belirgin dilini çözümleyip öğreniyorlar, sonra o dili de dillerine katıp yabancı düşmeyen, hatta, o mekân parçasına katkıda bulunup, onu bütünleyen bir yapı oturtuyorlar. Yöresel mimarlık dillerinin kopmuş, kaybedilmiş olan sürekliliklerini (evrimi) yeniden kazandırmaya çalışıyorlar, [68].

Architecture in Context, yeni bir bina tasarlamının, mimari çevreyle karşılıklı ilişki kurmasını sağlayan pek çok yol olduğunu kabul eder, [69]. Burada kullanılan "ilişki" sözcüğü de yine toplumsal değişimdeki ilişki sözcüğü ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Yani uyumla birlikte gelişmeyi ve kontrastı da içermektedir.

Brolin Architecture in Context'de,

- o Uyumunu sağlayan tarihsel örnekler,
- o Yeni binaların diğer yeni binalarla,
- o Modernist görüş olarak: Eski ile yeninin kontrastı,
- o Yeni binaların yakın çevresiyle,
- o Yeni binaların eski düğüm ve nirengi noktaları ile,
- o Büyük binalar ile küçük binalar,
- o Anıtlar düzeyinde bu yaklaşımı ele almıştır, [69].

Görüldüğü gibi çevresel boyutları ve kültürel değerlerin yeniden keşfi, çağdaş yorumu ve yöreye özgü karakterlerin öznel ifadesi önemli bir kapsam oluşturmaktadır.

Mimarlıkta bağlamsal uygunluğu sağlama çabaları çok farklı yaklaşımları içermektedir. Geleneksel değerlerle, modern mimarinin içiçeliğini ortaya koyan bir tür kolaj düşünce olan bağlamsal "contextualism", bağlamsal uygunluk kavramına açıklık getirmektedir, [70]. Kısaca belirtmek gerekirse bağlamsal uygunluk, yere ve zamana ilişkin bir anlam taşıyan çevrenin morfolojik özelliklerine bağımlılığı nedeniyle "Gestalt" gibi salt görsel ilkelerin, kültürel düşüncelerle birarada ele alınması gerekliliğini savunan bir kavramdır. Bundan böyle mimarlıkta bağlamsal uygunluk kavramının, çevresel değişkenlerin değerlendirilmesinde tasarıma veri olabilecek normatif standartlara da açıklık getirebileceği düşünülmektedir, [70, s.48].

Tarihi çevrenin tasarım verisi olarak değerlendirilmesinde kent dokusunu analiz eden, kentin tipolojik ve morfolojik çözümlemesini konu alan çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu nedenle okuma, anlama, değerlendirme aracı olan tipolojik yaklaşım - çözümleme- aynı zamanda bir çalışma aracı olarak değerlendirilecektir. (Bkz.: Bölüm 3.6)

3.2.Tarihi ve Kültürel Süreklilik Kavramlarının Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi

Günümüzde yaşanan söz konusu değişimleri de gözönüne alarak, karar verme, tasarım ve uygulama sorumluluğu taşıyanlara düşen en önemli görev, bugünün ve yarının fiziksel çevresini oluştururken, geçmiş ve geleneği insanoğlu için vazgeçilmez değerleri açısından hatırlamak, bunların özünü çağdaş dille günümüz mimarisine aktarabilmektir. Böylece ileriye yönelik, tarihi sürecin dinamizmine oturtulmuş, ondan beslenen bir tarihi süreklilik tanımlanabilir.

"Süreklilik, genel olarak, belirli bir sistem bütünlüğü içinde, sistemi karakterize eden (niteleyen) çok yönlü koşulların süregelmekte olduğu anlamındadır. Bir ülkenin kendi sınırları içinde toplumsal, kültürel, ekonomik ve diğer birçok yönden gösterdiği bütünlüğü de bir süreklilik olarak tanımlayabiliriz. Şu halde süreklilik, belirli niteliklerin niteliksel değişime uğramadan kalabildiği sınırlar arasındadır", [71].

Bu çalışmada tarihi ve kültürel süreklilik kavramlarında, söz konusu "sınırlar" toplumsal değişim kavramı ile birlikte değerlendirilmektedir. Çalışmanın başından beri değişimin kaçınılmaz olduğu ve asıl önemli olanın değişimin niteliklerinin, hızının, yönünün kontrol edilebilmesi olduğu gerçeği kabul edilmiştir. Bu nedenle söz konusu "sınırlar" da değişmeye paralel olarak zaman içinde oluşmaktadır. Yine bu bölümde de "ara formlar - tampon mekanizmalar" sürekliliğin sağlanmasında önemlidir.

Fiziksel çevrede değişim bu çalışmada toplumsal değişimin mekâna yansması olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle tarihi ve kültürel süreklilikte bu bağlamda değerlendirilmektedir.

3.2.1.Tarih Kavramı ve Zaman Boyutu

Tarih en genel anlamda "Zaman'ın akışı içerisinde insanoğluna ait faaliyetlerin diyalektik gelişimiyle oluşan dinamik bir süreç olarak tanımlanabilir. (Bkz.: Bölüm: 2.1.1)

Zaman statik, durağan bir karaktere sahiptir. Ona akıcılığını, değişkenliğini kazandıran etken ise tümüyle Doğa'dır, daha doğrusu Doğa'daki oluşumlardır. İnsan söz konusu olduğunda da insani faaliyetlerle bunların soyut ve somut ürünleridir. Diğer canlılarınkinin aksine adı geçen faaliyetlerle, ürünler hiçbir şekilde aynen tekrarlanamazlar ve tekrarlanmamalıdır. Görüldüğü gibi gerçek tarihi olguların önemli bir nitelikleri zamansallıkları, yani belirli bir zamanın gereksinme ve olanaklarına, çeşitli koşullarına cevap vermeleridir. Bu faktörler daimi bir değişim içerisinde bulunduklarından, tarihi olgular da ona göre zamanla birlikte değişmek, zamansal olmak zorundadırlar, [19].

Alman tarihçilerin 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında çıkardıkları "Historismus" sözcüğüne tekabül eden yaklaşım, her türlü objenin kendisini doğuran zamanla, kendisini yaratan koşullar içinde tek olduğunu vurgular, [72].

Sonuç olarak tarihi olgular tek defaya özgü (unique) bir niteliğe sahiptirler, tarihi sürekliliğin doğru bir şekilde sağlanması için kesinlikle tekrarlanmamaları gerekir. Çünkü süreklilikten söz edebilmek için dinamik bir süreç zorunludur. Bu süreci oluşturan olaylar ve nesneler bazen çok az da olsa, daima birbirlerinden farklı nitelik taşıyacaktır, taşımalıdır. Böylece gereksinme ve olanakların toplumsal değişmeye paralel olarak zaman içinde değişmesi sonucu ortaya çıkan yeni üretim ilişkileri ve diğer faaliyetlerin mekâna yansması da tarihsel sürekliliğin diyalektiğinde yerlerini almaktadır.

"Her devir, bir sonraki devrin nedenlerini içinde taşır, [18, s.18]. Çalışma kapsamında özellikle üzerinde durulan ara formlar da daima bir önceki yapıyı esas alır. Fakat tarihin sürekliliği içinde daima temel alınan yapıda, bir öncekini temel alarak

değişmiştir. Bu süreç, birbirine eklenen halkalar gibi sürer gider. Unutulmaması gereken zamanın dondurulamayacağı ve geri döndürülemeyeceğidir. Hiçbir şey birdenbire, bir anda oluşuvermez.

Mimarlıkta, tarihi sürekliliğin nasıl sağlanabileceği konusunda, gerekli ve yararlı olduğu takdirde özün çağdaş dille ifadelendirilmesi sorunun çözümü olarak görülmektedir. Öz (essence) mekân düzenleme ve örtmede izlenen soyut ilkeler, kurallar, yöntemler anlamına gelebileceği gibi, belirli hayat alışkanlıklarıyla töresel davranışların geliştirdiği mekân değer veya ilişkileriyle bağıntılı olabilir. Beklenebileceği üzere tarihi örnekler soyut nitelikleriyle rol oynayabilecekler, geleneksel mimari ise, bunun ötesinde yaşayan güncel, somut değerleriyle de çağdaş mimari yaratmaya katkıda bulunabileceklerdir, [73].

3.2.2. Kültürel Süreklilik ve Değişme

Kültürel değişme daha önce ayrıntılı olarak incelenmiştir. (Bkz. Bölüm 2.1.3) Bu bölümde ise toplumsal değişme bağlamında fiziksel çevreye yansıması ele alınacaktır.

Kültürel değişme, tarihin her döneminde bir kültürün kendi kendisiyle hesaplaşması ve kendisini çağa uydurmasıdır. Toplamların tarihi bellekleri ve ataletleri, başka bir deyişle gelenekleri bu değişme hızını kontrol eder, [31, s.95]. Kültür, varlığı geçmişten geleceğe akan bir sürekliliktir. Bugünü anlamak için geçmişe, geleceği bilmek ve güvence altına almak içinde bugüne yönelmek durumundayız. Kültürel gelişmenin yolu sürekli değişimdir. Sorunun özü değişmemek değil, değişmede sürekliliktir, [74].

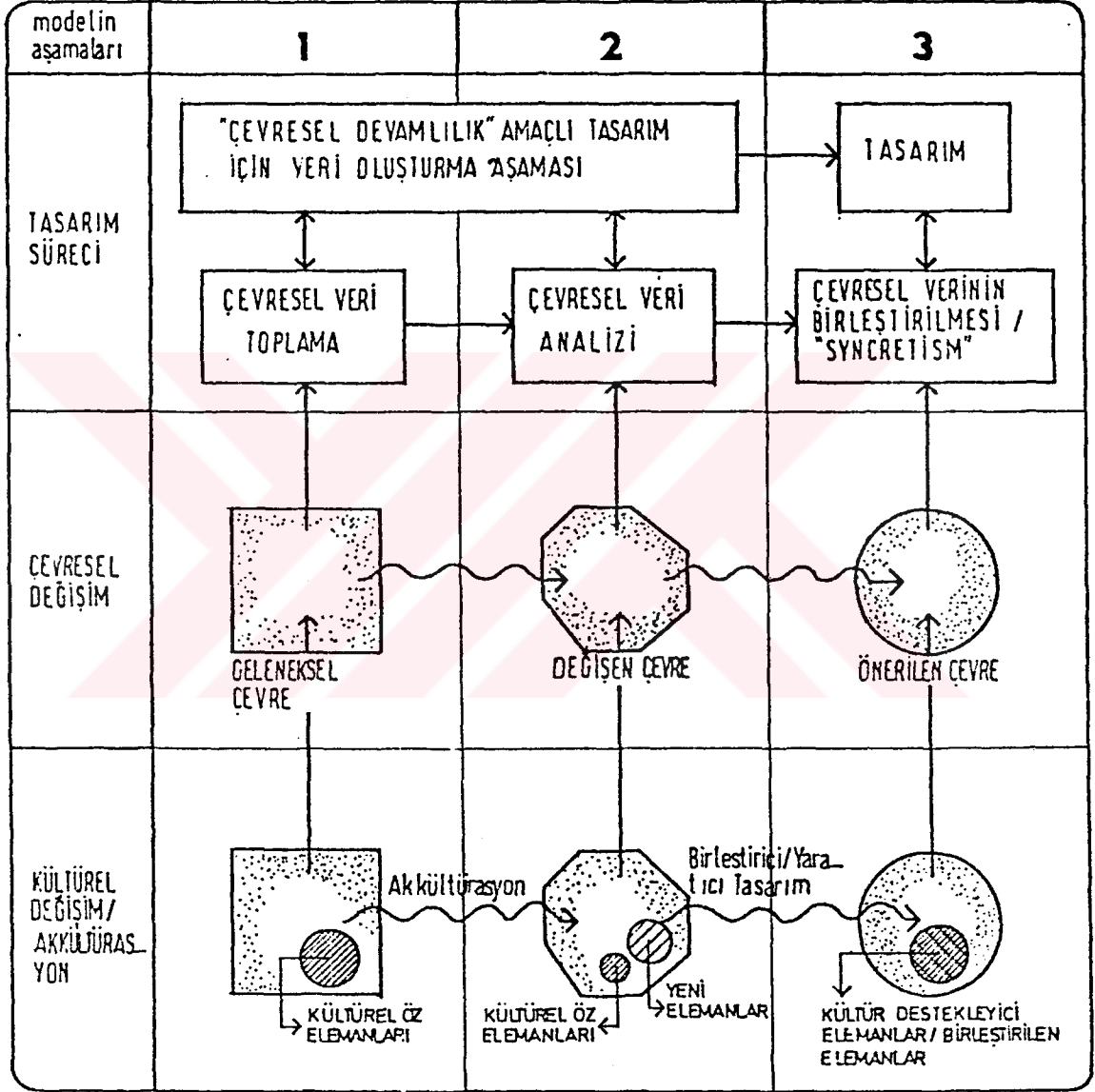
Kültürel değişmeyi Kıray, Toplumsal Değişme ile birlikte anmaktadır. Toplumsal Değişmenin, Kültürel Değişmeyi kapsadığını belirterek ayrıca kullanmamaktadır. Kültür alanında ortaya konulan, sorunun özünün değişmemek değil, değişmede süreklilik ilkesi olduğu fiziksel çevrede de geçerlidir. (Bkz. Bölüm 2.2.3)

Zaman içinde değişen gereksinme ve olanaklar fiziksel çevrede de değişimi zorunlu kılmaktadır. Fakat 20.yüzyıl'a damgasını vuran başdöndürücü değişim hızı arttıkça insanlar benliklerinden şüpheye düşmekte, kaygı ve korkuya kapılmaktadır. Toffler bunu gelecek korkusu olarak değerlendirmektedir. Gelecek korkusu bir zaman olayıdır. Değişmenin hızı büyük ölçüde artmış olan toplumun ürünüdür. Kültür şoku da, bireyin toplum içindeki işlevini yürütmesine yardımcı olan, bilinen psikolojik ipuçlarının birden tümüyle ortadan kalkması ve yerlerini yabancı, anlaşılmaz olanların alması sonucu oluşan bir şaşkınlıktır. (Bkz: Bölüm 2.2.1.3)

Kültür alanında söz konusu olan bu olumsuzluklar fiziksel çevre içinde geçerlidir. Fiziksel çevrenin, tez konusu kapsamında tarihi çevrenin, tarihi süreklilik içinde değişmesi, yenilenmesi doğaldır. Fakat birdenbire büyük çoğunluğunun değişmesi, yok olması ve yerine yenilerinin gelmesi, insanlarda söz konusu olumsuzlukları yaratmaktadır. Bazen bunun daha da ileri giderek yabancılaşıma düzeyine ulaştığı gözlenebilir. Tüm bu olumsuzlukların önlenmesi, tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanması, geçmişin yaratmayı teşvik edecek şekilde doğru yorumlanması ile olanaklı görülmektedir.

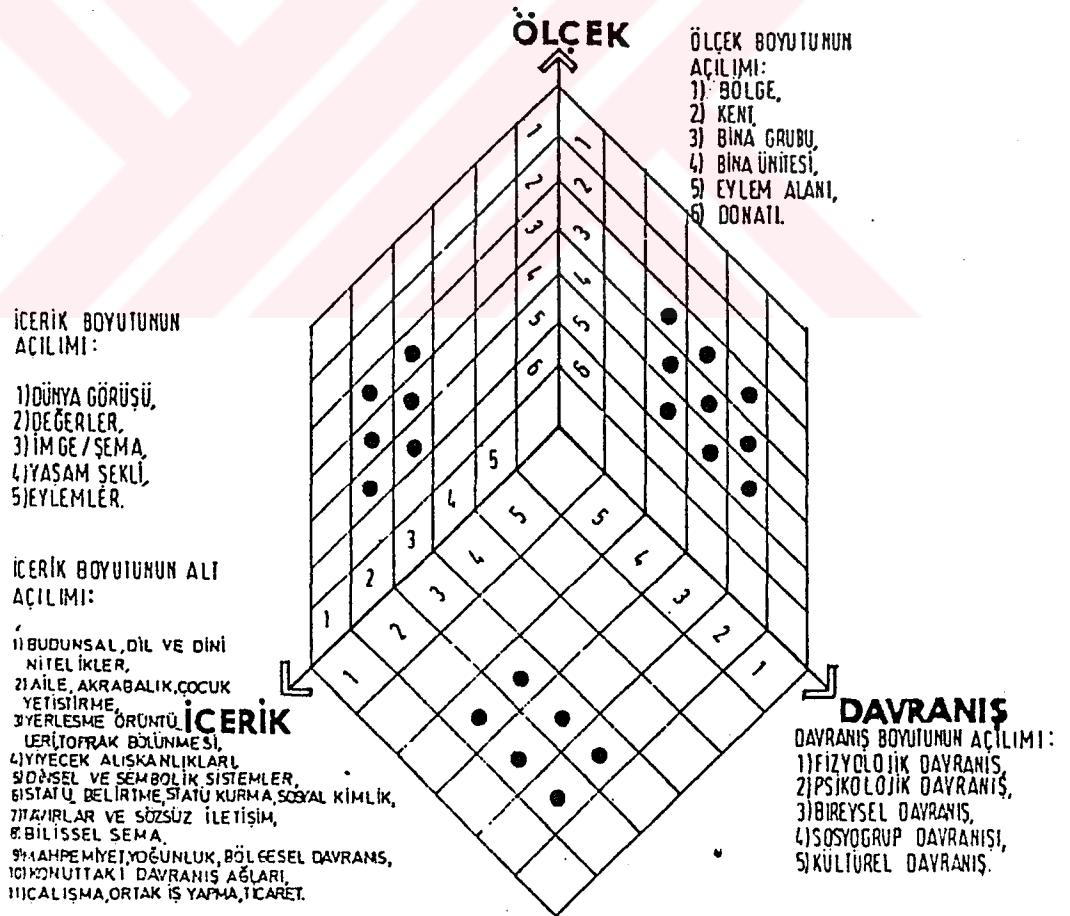
Bu noktada Tekeli'ye göre, kişinin sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi için yaşadığı çevre ona sürekli olarak tarihsel geçmişin simgelerini, işaretlerini aktarabilmelidir. Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kimse, kültürün sürekliliğini kolayca edinebilecek ve tarih bilincine sahip olacaktır. Burada öngörülen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini de taşımaya yöneliktir, yoksa geçmiş aynen canlandırmaya yönelik nostaljik bir özlem değildir, [12, s.28].

Bu bağlamda Ünlü'nün "Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Model" doktora çalışması ŞEKİL 3.6 özetlenmektedir.

ŞEKİL 3.6. Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Model [75]

Bu modelin çekirdeğini kültürel çevre ve onun kültürel değişme süreci içinde şekillenmesi ve yeni oluşan çevredeki kullanıcıların gereksinmelerine göre tasarım düşüncesi oluşturmaktadır. Bu modelin içinde en önemli elemanlar Rapoport'un "kültürel öz" elemanlarıdır. İlk bölümde İnsan-Çevre ilişkileri araştırma yöntemlerine uygun tekniklerle alan araştırması, ikinci bölümde alan araştırmasında elde edilen verilerin analizi yapılmakta, kültürel öz elemanlarının devamlılığı irdelenmekte ve yeni elemanlar saptanmaktadır. Böylece tasarım süreci için yerleşmenin yapısal ve toplumsal-kültürel öz elemanları ve yeni elemanları hazırlanmaktadır. Bu elemanlar modelin dışındaki tasarım sürecinde birleştirilmektedir, [75, s.27-30]. Fiziksel ve toplumsal, kültürel çevrede incelenen "kültürel öz" elemanları, söz konusu modelin veri toplama matrisinde içerik, ölçek, davranış boyutunda değerlendirilmektedir. ŞEKLİ 3.7

ŞEKLİ 3.7 Veri Toplama Matrisi [75, s28]

Tez çalışma konusu kapsamında olan toplumsal (kültürel) değişme ve süreklilik açısından önem taşıyan bu çalışma;

o günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, hızı çok artan toplumsal değişimin yıkıcı olduğu değişim süreçlerinde veri toplama çalışması,

o toplumsal değişmeye paralel olarak zaman içinde değişen kullanıcı gereksinme ve isteklerinin ortaya konulması,

o toplumsal (kültürel) ve fiziksel değişme oranı hakkında da bilgi vermesi ve tasarıma veri oluşturması açılarından önemlidir.

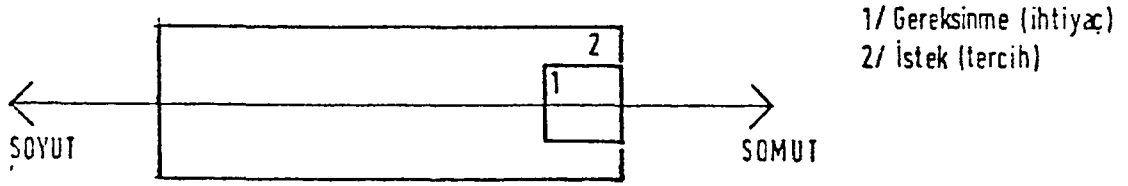
3.3.Zaman İçinde Değişen Kullanıcı Gereksinimleri

Kullanıcı gereksinimleri, kullanıcının fizyolojik, psikolojik ve toplumsal-kültürel rahatsızlıklara uğramadan çevreden istediği daha çok nesnel alt koşullar olarak tanımlanabilir. Bunlar,

a)Yaşanabilirlik yönünden gereksinimler,

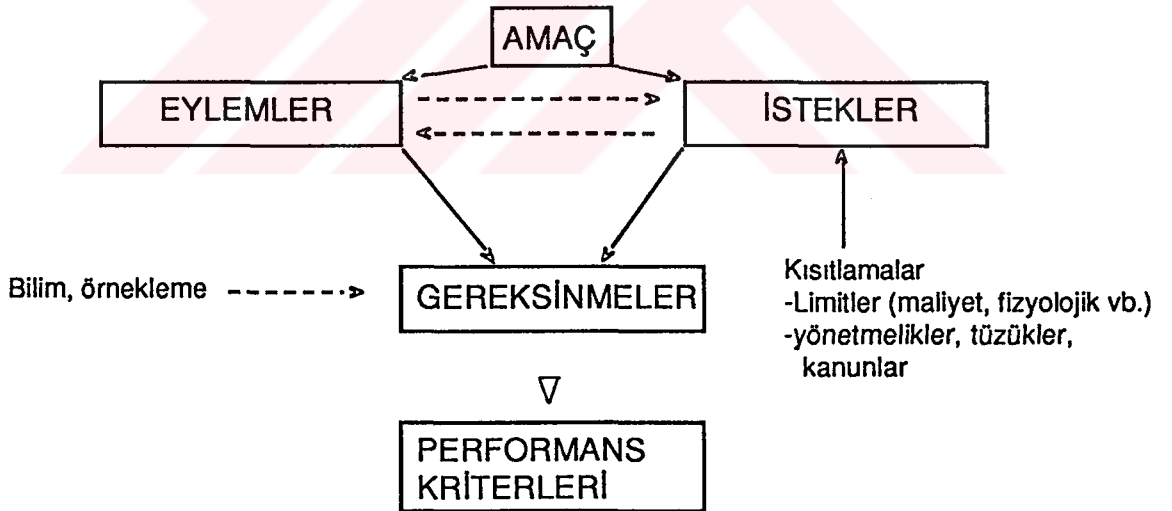
b)Ekonomik yönden dayanıklılıkla ilgili gereksinimler olarak ikiye ayrılabilir, [76].

Kullanıcı gereksinimleri kavramı çoğu kez kullanıcı istek ve beklentileri ile birbiri yerine yanlış olarak kullanılmaktadır. İstek, gereksinmeden daha farklı anlam taşımaktadır ve kavramsal olarak birşeye duyulan eğilim, arzu şeklinde genelde öznel değerlendirmeleri içeren bir olgudur. Bu yüzden ŞEKİL 3.8'de görüldüğü gibi "gereksinme" ne denli nesnel amaçlara yönelik bir olgu ise, "istek" de o denli hem nesnel hem de öznel değerlendirmeleri bünyesinde taşıyan bir olgudur, [76].

ŞEKİL 3.8 Gereksinme ve İstekler [76]

Kültür ve toplumsal değişme kavramlarında sözedilen değerler kişileri (daha geniş ya da daha özel) amaçlara sevkeder. Amaçlar pek çok istek ve gereksinimleri içerecek kadar genel, ancak her isteği içermeyecek kadar da özeldir. Amaçlara bağlı olarak ortaya çıkan eylemler ve gereksinimleri alt amaçlar olarak da belirlemek mümkündür. Amaç-gereksinme-kriter ilişkisini ŞEKİL 3.9 tanımlamaktadır, [77].

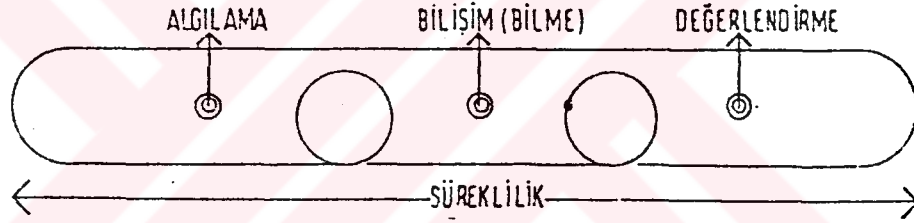

ŞEKİL 3.9 Amaç-Gereksinme ve Kriterler [77]

Kullanıcı istek ve beklentileri kullanıcı gereksinmelerinden daha hızlı ve pek çok değişik ögeye bağlı olarak kişiden kişiye değiştiği gibi zaman içerisinde de değişmektedir. Toplumsal değişme ve zaman bağlamında değişen de aslında

öncelikle insanların fizyolojik gereksinimleri değil, çevresel istekleridir. Çevresel istekler toplumsal, kültürel ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. Bu istek ve beklentiler de daha uzun vadede gereksinimlere dönüşmektedir. Böylece kişi psikolojik alanına etkenlerden biri olan, fizik çevresinden gelen gerilimleri gidermek için algıladığı gereksinme, istek ve amaçlara göre de mekânını düzenlemektedir.

Bilgi ve iletişim çağı olarak isimlendirilen çağımızda değişimin ardında teknoloji, onun da temelinde bilginin yattığı gerçeği kabul edilmektedir. Bireylerin ya da toplumun bir yeniliği kabul etmesi genel olarak haberi olma, ilgi duyma, değerlendirme, deneme, kabul etme ve uygulama aşamaları sonucu gerçekleşmektedir, [37, s.275]. ŞEKİL 3.10'a bakıldığında Rapoport'la Kongar arasındaki paralellikler dikkat çekicidir.

ŞEKİL 3.10 Süreklilik [78]

Böylece insan kendi gereksinme, değer ve istekleri doğrultusunda çevresini değiştirmektedir. Fakat değiştirilmiş çevreden kaynaklanan, onu fiziksel ve psikolojik olarak etkileyen öğelerle tekrar karşı karşıya gelerek yeni gereksinme, değer ve istekler oluşmaktadır. Bu süreç yani karşılıklı etkileşim durmaksızın devam etmektedir. Toplumsal değişme hızı arttıkça bu sürecin de hızı artmaktadır.

Kullanıcıyla, tasarlayanın ilişkisinin azaldığı günümüzde mimarın tasarladığı ile kullanıcının gerçek gereksinimleri çoğu kez farklılıklar göstere-bilmektedir. Özellikle günümüzde toplumsal ve kültürel özellikler gözönünde tutulmaksızın, artan konut gereksinmesini bir an önce ve en ekonomik şekilde karşılamak kaygısı ile inşa edilen toplu konutlarda bu karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcıların çok değişik toplumsal ve

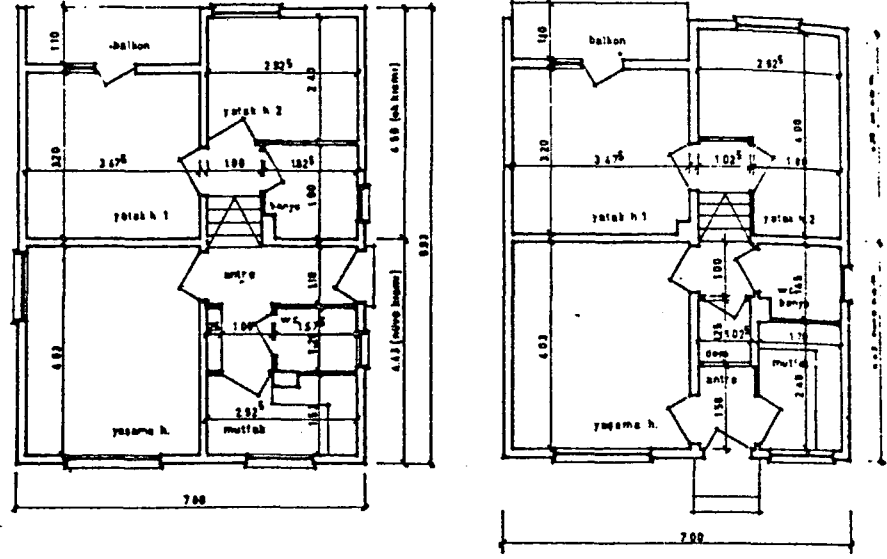
kültürel yapıya sahip olmaları da işi daha fazla zorlaştırmaktadır. Kullanıcılar konutlarına taşındıktan sonra ya değişiklikler, eklemeler yapmakta ya da buraları terk etmektedirler.

Bu tür uygulamalara Le Corbusier'in Bordeaux kenti yakınlarındaki Pessac'ta tasarladığı Quartier Moderne Fruges sitesindeki 70 konut iyi bir örnektir. Kırk yıl sonunda kullanıcıların zamanla belirlenen gereksinmelerine ve kişiden kişiye değişen öznel isteklerine yanıt verecek çok çeşitli değişiklikler yapmıştır. ŞEKİL 3.11'de bir örnek görülmektedir.

ŞEKİL 3.11 Le Corbusier-Pessac Tasarımının Orjinal ve Değiştirilmiş Durumu [79]

Atasoy'un çalışmasında uygulama alanı olarak ele aldığı İstanbul, Osmaniye Gecekondu Önleme Bölgesindeki konut tiplerinin kullanıcıları tarafından gereksinmelerine uygun olarak değiştirildiği tespit edilmiştir, [80]. ŞEKİL 3.12.

ŞEKİL 3.12 Kullanıcıları Tarafından Gereksinmelerine Uygun Olarak Değiştirilen Konutlara Bir Örnek, Osmaniye Gecekondu Önleme Bölgesi, İstanbul [80, s.116]

Bu örnekler çoğaltılabilir. Tasarımda gereksinmelerin doğru değerlendirilememesi ve toplumsal, kültürel özelliklerin, değişmelerin gözönüne alınmaması, hem tasarlayanın hem de kullanıcının amaç ve gereksinmelerine uymayan sonuçlar yaratabilmektedir.

Atasoy, günümüzde kullanıcı gereksinmelerindeki değişimin, yapısal değişmelerden daha hızlı olduğunu belirtmektedir, [80, s.43]. Böylece fonksiyonel eskime süreci yaşanmaktadır. İnsanın yaşamını kolaylaştıran gelişmeler büyük bir hızla gerçekleşmekte fakat mevcut yapıda bunların yer alması o kadar kolay olmamaktadır. Konut düzeyinde ele alırsak, bazı mevcut konutların mutfaklarına bulaşık makinesinin yerleştirilememesi gibi.

Mimarın amacı insanların mutlu olacağı ortamları yaratmak olmalıdır. Bu onun, insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini öğreten, onları kendi yarattığı fiziksel çevreye uymaya zorlayan biri değil, fakat onların kendilerinin ilgi ve zevk duyacakları,

köşesine bucağına sahip çıkacakları ortamı yaratan bir sanatçı ve yapıcı olması anlamına gelir. Bunu yapabilmesi bir oranda, çağının ve yapı sahibinin düşünce ve duygularına uyum içinde olmasına bağlıdır, [31, s.52].

Günümüzde teknolojik, toplumsal ve kültürel gelişme ve değişme ile kullanıcı gereksinmelerini tanımlayan ölçütler birbiri ile uyuşmamaktadır. Bu konuda insana gereken önemi veren araştırma ve çalışmaların yapılması ve tasarımda değerlendirilmesi önemlidir. Günümüzde mekân tasarlama, temel gereksinimler ve bu gereksinimleri karşılamaktan çok daha farklı, kapsamlı ve karmaşıktır. Bu nedenle mekân tasarımında insan-çevre ilişkisi en aza indirilerek rasyonelize edildiğinde pek çok sorun işin başında yaratılmış olmaktadır. Kullanıcının kişisel, toplumsal, kültürel farklılıkları ve çevrenin ekolojik (iklimsel, topografik) ve simgesel özellikleri ile tarihi ve kültürel süreklilik mekân tasarlama uğraşında gözardı edilmemelidir. Tarihi çevrede yeni tasarımda bütün bunlar çok daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü tarihi çevrede hem yörenin kullanıcılarının zamanla gereksinimleri değişmekte, hem de yöre sakinlerinin bu yerleri terkedip gitmeleri ile bu bölgelere tamamen farklı niteliklere sahip kullanıcılar gelmektedir. Yine bu kullanıcıların da toplumsal değişme ve zaman bağlamında değişen yaşam şeklinin sonucu olarak gereksinme, değer ve istekleri çeşitlenmekte ve değişmektedir.

3.4.Gelişen Teknoloji

Toplumsal değişme bölümünde teknoloji, insanlararası ilişkileri düzenleyen, anlamları, kuralları biçimlendiren güç olarak tanımlandı. (Bkz. Bölüm 2.2.1) Teknoloji, insan-doğa ilişkisi ya da çelişkisi sonucu ortaya çıkan, insanı öteki canlılardan ayıran ve doğaya uyumunu sağlayan ögedir. Bu nedenle içinde doğduğu, geliştiği toplumdan bağımsız değildir ve toplumsal yapının en önemli belirleyicilerindendir, [37, s.288]

Teknoloji değişmenin itici gücünü oluşturur, bir birikim sonucu ortaya çıkar ve bu da ilerlemenin işaretidir. Çalışmanın başından beri özellikle üzerinde durulan "zaman" içinde gelişmeyi geri dönölmez bir biçimde belirler.

Burada ilk düşölebilecek yanışlardan birisi, bu bilimsel ve teknolojik gelişmenin ortaya çıkaracağı yeni toplum düzeninin, yalnız bu bilimsel-teknolojik gelişmeyle belirlenebileceğini sanmaktır. Bilimsel ve teknolojik gelişme bize birçok olanaklar yelpazesi sunar, ama bunlardan gelecekte hangi olanaklar dizisinin oluşacağı sorusu çok önemlidir. Bu sorunda bugünkü güç yapısından ayrı bir sorun değildir. Bunu açıklamak için şöyle bir örnek vermekte yarar olabilir; bugün ulaşılan haberleşme teknolojisi ve bilginin manipöle edilme düzeyi, bize çok farklı iki toplum düzenini olanaklı kılmaktadır. Örneğın bugünkü TV tekniğı ve bilgisayar teknolojisi yardımıyla direkt bir demokrasi kurulabilir. Ama aynı teknolojik düzey mükemmel bir diktatörlük kurmaya da olanak vermektedir. Şimdi sorun şu; Demek ki teknoloji bize olanaklar yelpazesi sunuyor, [81]. Bu yelpazeden insanlığa ve amaca yönelik seçim yapmak onu doğru değerlendirmek yine insanlara kalıyor. Yani teknoloji insan ögesi olmaksızın tek başına birşey değiştirmiyor. Onun sunduğı olanaklar benimsendiğı, yönlendirildiğı, kullanıldığı zaman bir anlam kazanıyor. İletişim teknolojisi ise anlama, öğrenme ve değerlendirmeye olanak sağlıyor.

-Gelişen Teknolojinin Mimara, Mimariye ve Tasarıma Etkileri

Toplumsal yapı değişikliklerinin herhangi bir olguyu -burada mimarı- nasıl etkileyeceğini düşünmek, bugünkü koşullarda elimizdeki teknolojik verilerin nasıl bir çözüm olanağı getirdiğı sorusuna dayanmaktadır. Çünkü toplumun sanayileşmesi onu kullanarak olacaktır, [31, s.79]. Bu konuda Kıray'da "teknoloji kendi başına birşey değiştirmmez" diyerek bu gerçeğı vurgulamaktadır. (Bkz. Bölüm 2.2.1)

Böylece teknoloji geliştikçe mimarinin dili gelişmiş ve zenginleşmiştir. Üslup, kültürel bir sorumluluk, teknoloji ise onun anlatım aracıdır, [82]. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse "Kristal Saray" endüstri devrimine bağlı teknik, toplumsal ve kültürel değişmelerden doğmuştur.

Kristal Saray'ın asıl önemi, küçümsenmeyecek statik problemlerinin çözümlenmesinde ya da prefabrikasyon usullerinin yeniliğinde ya da teknik buluşların uyarlanması olmaktan çok, teknik araçlar ve yapıya kazandırılan tasarım ve anlatım hedefleri arasındaki yeni ilişkide belirginleşmektedir, [83]. ŞEKİL 3.13

ŞEKİL 3.13 Kristal Saray [83]

Günümüzde mimari ile teknoloji arasındaki ilişki sadece teknolojik gelişmenin yapım sürecine ve malzemeye etkisi ile sınırlı değildir. Teknolojik gelişim eğitim-öğretim-tasarım alanlarında da kendisini göstermektedir. Bilgisayar kullanımının bu alanlarda yaygınlaşması önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Teknolojik gelişmeler sonucu, üretim sistemi içinde tasarlayıcının rol etkinliğinin zayıflayacağı veya rolünün değişeceği yönünde tartışmalar oluşturulmakta ve bu değişmelerin en azından tasarlayıcıyı giderek daha hazırlıksız yakalayabileceği endişeleri ileri sürülmektedir, [80, s.69].

Mimarların bilim ve teknolojiye daha çok şey istemesi gerektiğini, daha doğru bir deyişle mimarının bilim ve teknolojinin önünde gitmesini savunan Le Corbusier, "bilim ve teknikten istemesini bilmeliyiz" diyordu. Ernesto N.Rogers ise "olanak sınırları içinde en ileriye varmak için işe olanaksızlıkları istemekle başlayın" diyordu. İnsanoğlu gereksinme duymadıkça, istemedikçe bilim ve teknoloji ilerlemez. Gelişme daha yukarı bir uygarlık düzeyine ulaşma, insanın daha iyiyi, daha yararlıyı istemesine bağlıdır, [84]. Yine L.M. Rohe "gerçek amacına eriştiği her yerde teknoloji mimarlığa dönüşür" demektedir, [85].

Bütün bu nedenlerle mimarın kişiliğinin oluştuğu ve geliştiği toplumdan bağımsız düşünölemeyeceği bir gerçektir. Nasıl kullanıcının gereksinme ve istekleri zaman içinde pek çok ögeye bağlı olarak değişip, geliyorsa, bir yaratıcı ve yorumcu olan mimarın da tasarımını etkileyen pek çok öge ve kişiliği de içinde yaşadığı topluma bağlı olarak zaman içinde değişip, gelişmektedir. İşte bu noktada mimarın, sadece teknolojik gelişmelere değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel değişimlere de duyarlı olması gerektiğini söylemek yanlış olmaz.

Çünkü toplum yapısındaki değişimler insanın davranışları, değer yargıları yanında insanların yaşamlarında yaptıkları eylemleri de ve bunların yapılış biçimlerini de değiştirir. Kullanılan teknolojinin değişmesi de insanların eylemlerini, vücutlarının bir devamı olarak kullandıkları araçları değiştirir. Kullanılan teknolojinin değişimi de daha önce de belirtildiği gibi iletişim ile başlar. Aslında teknolojinin ve buna bağlı olarak yapımlarının, malzemenin değişimi, tasarımda teknolojik gelişmelerden yararlanma olanakları mimarların dışında toplum tarafından hazırlanmaktadır. Mimarlar ise bu hızlı değişimi ve onun sonuçlarını anlayıp, öğrenip, kullanmak durumundadırlar.

Sonuç olarak toplum sahip olduğu olanaklar açısından yapıya damgasını vurur. Mimar toplumun sahip olduğu olanaklar içinde çalışır. Mimarlık kendini yaratan toplumun bilimsel ve teknik aşamasının doğru anlatımı olur, [31, s.23].

Burada eski-yeni birlikteliği ve tarihi çevrede yeni tasarım sorununa da ipuçları bulmak olasıdır. Her yeni tasarım toplumun o günkü toplumsal yapısını, bilimsel ve teknik aşamasını yansıtmalıdır. Ancak böyle olursa yeni tasarım tarihi ve kültürel süreklilik sürecinde yerini alabilir. Gelişen teknolojinin mimara, mimariye ve tasarıma etkilerinin çok farklı boyutlarda ve yönlerde olduğu görülmektedir. Ancak bu etkilerin sadece tek yapı ölçeğinde gerçekleşmediğini belirtmek gereklidir. Örneğin ulaşım olanaklarının gelişimi kentlerin dokularını etkilemiş, yeni ulaşım ağlarının oluşmasına, yeni yerleşim alanlarının kurulmasına etken olmuştur. Kentlerin büyüme ve gelişme yönlerini, şekillerini ve hızını önemli ölçüde etkilemiştir.

3.5.Tasarımı Etkileyen Diğer Öğeler

Tarihi çevrede tasarımı etkileyen diğer faktörler de çalışma bütününde olduğu gibi toplumsal değişme ve zaman bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bunun gerekliliği örneklerle ortaya konulabilir.

Cumhuriyet dönemi Türk toplumu açısından bir "değişmeler" dönemidir. Yani Cumhuriyet denince, çeşitli toplumsal-kültürel değişmeler akla gelmektedir. Türk toplumu Cumhuriyetle yönetim biçimini değiştirmiştir. Doğal olarak bu değişmeler en geniş biçimde mimarlığa da yansımaktadır. Mimarlık fonksiyonları, konstrüksiyon yöntemleri, yapı malzemeleri, üretim koşulları, toplumsal-kültürel değişmelere bağlı olarak değiştikçe, mimarlık düşünce ve ürünlerine göre radikal değişmeler göstermektedir, [86].

Tanzimatla birlikte -yukarda anılan ölçüde olmasa da- kentlerin mekânsal yapısının ve mimarlık ürünlerinin köklü değişimlere uğradığı ve bir kentsel dönüşüm yaşandığı hatırlanmalıdır, [51, s.350-351].

En genel anlamda "çevre düzenleme sorunu" olarak tanımlanabilen mimarlıkta tasarlama süreci insan amaçları, eylemleri ve gereksinimleri kompleks modeline bir "form uydurma" olarak düşünülebilir. Tasarlama olgusunu, bir başka deyişle "bir amaca veya amaçlar bütününe ulaşmak için gerekli araçların biraraya getirilmesinin düşünsel olarak önceden kavranması şeklinde ifade edebiliriz, [87].

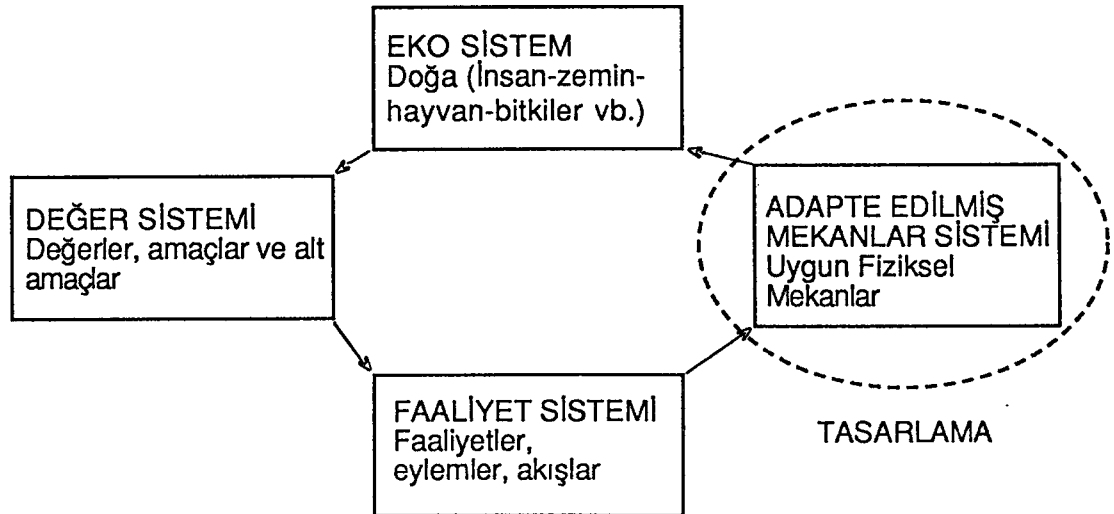
o Amaçlar; Yeni kararları, değişiklikleri ve düzenlemeleri gerekli kılan amaçların ve gelecek durumdan beklenenlerin neler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Amaçların incelenmesi, problemlerin daha derinine anlaşılmasına ve böylece çözüm olanaklarına götürür. Amaçları genel olarak,

o İşlevsel

o Ekonomik

o Teknolojik

o Estetik (Biçimsel) olarak sınıflandırabiliriz. Ancak konuya, konuma, koşullara, kullanıcı ve tasarlayıcıya bağlı olarak bu genel grupların alt açılımı şeklinde farklı amaç ve alt amaçlar ortaya çıkabilir, [87, s.23]. ŞEKİL 3.14.

ŞEKİL 3.14 Chadwick (1971) Ekolojik Sistem Şeması [87, s.23]

Chadwick (1971) tarafından verilen ekolojik sistem şeması içinde tasarlama faaliyetini ele alırsak; burada uygun fiziksel mekânların düzenlenmesi için tüm ilişkiler sisteminin ve etkileşimlerin başlangıçta bilinmesi gerekmektedir. Tüm bu sistemin incelenmesi, etkileşimlerinin belirlenmesi tasarımın başlangıcında yapılacaktır. Eylemlerin ve faaliyetlerin, nasıl mekânlar içinde yer alacaklarının, gereksinmelerin (ki bu çalışmaların bir kısmı programlama çalışmalarını oluşturur) ve bu sistemin mevcut ekolojik ve yapısal sistemle ilişkilerinin belirlenmesi tasarım sürecinde çözülecek problemleri ortaya koyacaktır, [77, s.1].

Baştan beri irdelenenler ışığında mimarlık, toplumun yapısına, ekonomik ve teknolojik olanaklarına ve değer yargılarına doğrudan bağlı bir eylem alanıdır. Tüm bunlara bağlı olarak niteliksel bir değişmeye uğramaması olanaksızdır.

Ekonomik, kültürel ve toplumsal yapıdaki hızlı değişim tasarıma ilişkin yeni amaç fonksiyonları ve yeni dengeler oluşturmayı zorunlu hale getirmiştir. Öte yandan üretim sistemlerinde kullanıcı sayısının ve gereksinmelerin çoğalması, tasarım sürecinde karar verme noktalarının artması, alt sistemlerin çeşitlenmesi, tasarım parametrelerinin ve bu parametreler arası etkileşimlerin karmaşıklığının gittikçe artması gibi niteliksel ve niceliksel değişimler sonucu planlama ve tasarım yöntemleri çağımızın bilgi ve değer sistemine göre geri kalmıştır. Bu nedenle günümüz tasarımının temel sorunu çağın bilim ve teknoloji akışına uydurulması olarak konabilir, [88].

3.5.1.Nüfus

Nüfus, tasarım açısından hem nitelik, hem de nicelik yönünden önem taşır. Nüfusun nitelik ve nicelik yönünden değişmesi hem tüm kenti hem de tarihi çevreleri etkilemektedir. 19. yüzyılda İstanbul ve Anadolu'da çeşitli nedenlerle artan nüfusun gereksinimini karşılamak üzere yerleşme alanları İstanbul'da Sur dışına, Haliç ve Boğaz

kıyılarına doğru yayılmaya başlar. Anadolu'da ise kentlerin dışında yeni mahalleler oluşmuştur. 19.yüzyılın ikinci yarısında büyük sayılarda yaşanan dış göçler bu nüfus artışında önemli bir rol oynamışlardır. Böylece hem nüfusun niteliği, hem de niceliğinde büyük değişimler olmuş ve bu da hem kentsel dönüşümü hızlandırmış hem de tek yapı ölçeğinde mekâna yansımıştır.

Günümüzde de nüfusun yoğunluğunun artışı ile kent dokusunda ve yoğunluğunda önemli değişimler yaşanmakta, özellikle kentin yenilenme hızı artmaktadır. Kentte nüfus artışı ve kent toprağının değerinin artması, insanların ekonomik açıdan bunu karşılayamaması gibi nedenlerle mülkiyet sisteminde önemli ölçüde değişmiştir. Böylece kentin varolan dokusu değişip, kent dışına yeni toplu konut alanları oluşturulurken, kat mülkiyeti olgusunda yaygınlaşmıştır. Kent merkezlerinin aşırı yoğunlaşması beraberinde pek çok sorunu da getirmiştir. Kenti kuşatan gece-kondular ise kırdan kente göçün kent mekânına yansımaları olarak gözlenmektedir.

Tarihi çevrede ise nüfusun yoğunluğunun çok artması yıkıcı etki yaparken, yine nüfusun tarihi çevreden kaçması ve buralara nitelikleri çok farklı yeni nüfusun gelmesi kent içinde çöküntü bölgelerinin oluşmasına da neden olabilmektedir.

Endüstri öncesi kentlerinde az olan nüfus işyerlerinden yürüme mesafesindeki, bahçe ya da avlu içinde yoğunluğu düşük bir yerleşmeyi yansıtan konutlar oluşturmuştur. Yani konut ile işyeri çoğu kez farklılaşmıştır. Endüstri devrimi sonrası çok sayıda insanın farklılaşmış işlerde çalışması ve bunların şehir merkezinde yer alması ile işine yakın mesafede oturma, konut edinme isteği yoğunlaşmıştır. Böylece kentlerde nüfus eskisine oranla çok daha fazla artmıştır. Sanayileşmiş toplumlar bu zorlamayı 19.yüzyıl sonundan beri aynı toprakta çok birimli yapı yaparak apartmanlarla çözmüştür. Dolayısıyla önce sıraevler, sonra apartmanlar Beyoğlu'nda ve gayri müslim mahallelerinde, dinsel ve etnik kökenlerine bağlı olarak değil orta tabakalaşmaya, yeni banka, şirket gibi örgütlü işyerlerinde çalışanlara ve sayılarına bağlı olarak çıkmıştır, [89].

Öte yandan topraktan kopmuş, şehre gelmiş eski köylülerin karmaşık örgütlü işyerlerinde memurlaşmasına ve işçileşmesine koşut olarak, şimdiki gecekondü mahallerinin merkezi iş yerlerine erişilebilirliği geliştikçe bu iki boyut birbirini karşılıklı etkileyecek giderek bu bölgelerde de apartmanlaşma beklenir olacaktır. Bütün bu dönüşüm ve oluşum zincirinin "Uygulama" bölümünde Eskişehir örneğinde nasıl gerçekleştiği üzerinde durulacaktır.

3.5.2.Ekonomi

Toplumdaki ekonomik dönüşümlere koşut olarak son derece hızlı toplumsal-kültürel değişim söz konusudur. Bu değişim sırasında kent insanının kozmolojisi değişmekte, yapısal çevre parasal gücün bir sembolü olarak şekillenmektedir,[90]. Çarpık kentleşme olarak da isimlendirilen bu kentleşme ortamında insanlar çevre ile etkileşimleri sonucunda geleneksel yaşam şeklinin ve kültürel birikimlerinin aksine daha bireyselleşmişlerdir. Bu bireyselleşmede batılı değerler, normlar kadar, otorite boşluğunun da önemli rolü vardır. Sonuç olarak insanların değer yargıları da piyasa ekonomisinin sadece parasal yanı önemli ölçüde hakim olmaya başlamıştır.

Ülkemizde de kent insanının çevresel değerlendirmesinde, çoğunlukla kâr amacı güden yaklaşımlar hep "doğru", "rasyonel", "objektif" olarak kabul edilmiştir, [90]. Tarihi çevrede de bu yaklaşımın hakim olduğu gözlenmektedir. Ekonomik kaygılarla insanlar evini verip yerine kat alma telaşına düşmüşlerdir. Böylece hem kendisi parasal gücün sembolü olarak gördüğü yeni konutunda oturmakta, hem de birden fazla daire elde ettiği durumlarda ekonomik olarak fayda sağlamaktadır. Bu nedendir ki insanlar da hep ilave kat verileceği beklentisi yaygınlaşmış ve kentlerimiz de çatısız, demir filizleri ortada binalar boy göstermektedir. Yerel yönetimlerde bu yönde devamlı baskı altındadır.

Kullanıcının çevresel değerlendirmelerinin ekonomik kriterlere dayandırılması ile böyle bir ortamda konut da diğer taşınmazlar gibi piyasa mekânizmalarına göre alınıp, satılan ve yatırım aracı olarak görülen bir meta olmuştur. Geleneksel toplumlardaki konut anlayışı da böylece anlamından çok şeyler kaybetmiştir. Bu anlayış hem koruma çabalarının, hem de tarihi çevrede yeni tasarım olgusunun önüne engel olarak çıkmaktadır.

Ekonominin tasarıma ve mimariye etkileri yalnızca bunlar değildir. Fakat çalışma açısından bu yönü önemli görülmüştür. Ekonomi hem mimarı, hem mimariyi hem de tasarımı çok yönlü olarak olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Mimarın yaratıcı ve yorumcu rolünü üstlenmesine karşılık, ekonomik güç mal sahibinin ya da onu finanse eden kurumun elindedir. Böyle olunca da mimar bu baskıyı çoklukla hissetmekte ve yeterince özgür çalışmamaktadır.

3.5.3.Kent Toprağı

"Kaynaşan yapılarıyla, sistemleriyle, toplumu kent olgusu, şu iki boyutlu toprak parçasının üzerinde devinip duruyor. Ancak kent toprağı aslında, kent olgusunun sonuncu, en önemli ve temel boyutunu da derinlemesine yansıtıyor. Ekonomik boyutu. Kentin üçüncü boyutunun (yüksekliğin), dördüncü boyutunun (zaman ve uzaklıklar) ve diğerlerinin de bir anlamda ne denli kent toprağında gizli olan bu derinlikten kaynaklandığını görelim", [38].

Görüldüğü gibi tasarımı etkileyen faktörlerin hepsi birbirini çeşitli şekillerde etkilemektedir. Yukarıda yapılan bu saptamalar Kent Toprağı kavramını da tez çalışması açısından çok önemli kılmaktadır. Tarihi çevrelerin, günümüzde kentlerin içinde önemli yer tutması, gelişimin ve değişimin yönünü etkileyebilmesi ve spekülasyona açık olması vb. nedenlerle kent toprağı kavramı önemlidir.

Toplumsal değişme hızının çok yüksek oluşunu ve buna bağlı olarak hızlı kentleşme kentlerdeki konut istemini artırmıştır. Yine toplumsal değişme ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan örgütleşme, ihtisaslaşma ihtiyacı kentteki diğer yapılanmayı da değiştirmektedir. Böylece kent toprağı üzerinde, değişimin hızına paralel olarak akıl almaz bir spekülasyon oluşmaktadır.

Günümüzde planlı şehircilik uygulamaları, kentte kamu yararını öne çıkaran uygulamalar yapmak tüm iyi niyete karşınl çoklukla olanaksızdır. Çünkü taşınmaz mal söz konusu olduğunda kamu yararları ve özel çıkarlar sürekli çatışma halindedir. Özellikle küçük parsellere bölünmüş, sayısız insanın özel mülkiyeti altında kalan kent toprakları üzerinde yenileme, planlama, düzenleme çalışmaları yapmak giderek güçleşmektedir. Günümüzde kat ve daire mülkiyetinin yaygınlaşmış olması durumu daha da içinden çıkılmaz duruma getirmektedir. Olumsuz sonuçlarına karşınl, kent toprağının giderek artan sayıda kişi tarafından paylaşılması da bu hızlı değişim ve kent nüfusunun artması nedeniyle kaçınılmazdır. Toprağın üretilemeyecek bir nesne olduğu unutulmamalı ve genellikle batıya doğru yaşanan göçün durdurulması için geç kalmış da olsa önlemler alınmalıdır.

Kent toprağının özelliklerini, işlevleri ve üzerinde özel mülkiyetin yarattığı sonuçlar açısından ele alan Kartal'a göre kent toprağının özellikleri şunlardır; [91].

- o Zaman içinde sürekli olarak değerinin değişmesi,
- o Kent bütünü içindeki "görelî yeri"nin (konumunun) sürekli olarak değişmesi,
- o Sahibinin denetimi dışındaki etkilere sürekli olarak açık olma özelliği,
- o Çok sayıda işleve sahip olma özelliği,
- o Zaman içinde sürekli olarak özelliklerinin değişmesi özellikleridir.

Görüldüğü gibi kent toprağının özellikleri zaman içinde pek çok ögeye bağlı olarak devamlı değişmektedir. Ekonomi, nüfus artışı, teknoloji de bu faktörlerden

başlıcalarıdır. Hızlı nüfus artışı ile doğrudan ilişkili olan barınma gereksinimi kent toprağı üzerinde iki önemli sonuç doğurmuştur. Bu iki önemli sonuç kat mülkiyeti ve gecekondular olarak ortaya konulabilir.

Kentlerde hızla artan nüfus ile doğrudan ilişkili bu iki olgunun eş zamanlı olarak başlayıp süregeldiğine işaret eden Balamir, eş zamanlılık dışında bu iki olgu arasında bir dizi genelleme yapılabileceğini belirtmektedir. Mekân boyutunda kentlerimize eklenen nüfusun yerleşmesi gecekondularla çevresel alanlara yayılırken, merkez yörelerde de (mülkiyetin parçalanması sürecine bağlı olarak) yenileme ve büyüme işlemleriyle hız kazanmıştır, [92].

Burada üzerinde önemle durulması gereken kent toprağı gereksiniminin hızla artması ve toplumsal değişimin kent mekânına yansması ile kentlerde yenilenme çok kısa zaman dilimlerinde tekrarlanmaya başlamıştır. Kentlerimizde tek katlı binalar yıkılıp önce 2-3 kat, daha sonra da 4-5 katlı binalar yapılmaktadır. Bu süreç gecekondularının sonradan yasallaştırılarak imar hakkı kazanmasıyla gecekondular bölgelerinde de işlemeye başlamıştır. Böylece her gelir grubundan insanın gereksinim duyduğu kentsel toprak, plansız ve niteliksiz olarak kentlere eklenmektedir. Günümüzde kentlerin yatayda büyümesi planlı bir şekilde kent toprağı üretilmemesi nedeniyle spekülasyona açık bir yoldan gerçekleşmektedir. Kente göçenin çaresizliğinden doğduğu kabul edilen gecekondular artık bu niteliğini yitirmiştir.

Böylece kent toprağının ve onun en önemli boyutunu oluşturan ekonomik boyutu ortaya konulduğunda "Fiziksel Çevrede Değişim ve Eski-Yeni Birlikteliğin"de de önemli bir tasarım ögesi ve baskı aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Koruma çalışmalarında özel mülkiyet kavramının çoklukla en önemli sorun olarak görüldüğü de anımsanmalıdır. Kentte yaşanan tüm bu süreç ve sonuçlarından kentin önemli bir ögesi olarak "tarihi çevre"nin de etkilenmemesi olanaksızdır. Örnek olarak kat mülkiyeti kavramının tarihi çevreye girmesi ele alınacak olursa; doğuracağı sonuçlar hiç de olumlu olmayacaktır. Öncelikle işin içine kâr amacı girdiğinden kat adedi artacak,

böylece tarihi çevrede önemli bir öge olan silüet bozulacaktır. Yüzyıllarla ifade edilebilecek bir zaman diliminde oluşmuş olan parsel büyüklükleri, yapı adaları ve sokaklar pek çok müdahale ile karşı karşıya gelecektir. Parsellerin birleştirilmesi ile tarihi dokular zarar görecektir. Yoğunluğun artması ile ulaşım dahil tüm alt yapı yetersiz kalacak ve çeşitli sorunlar doğacaktır. Bu örnekler çoğaltılabilir. İşte bu gibi nedenlerle bu çalışma için kent toprağı, onun boyutları ve doğurabileceğı sorunlar önemlidir.

3.6.Tipolojik Çözümlemenin Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi

Tipolojik çözümlemenin özü mimari olguyu usa vurma çabası olarak özetlenebilir. Mimarlık kuramının ilk yazımında 17-18. yüzyıllarda ortaya çıkan, 20. yüzyılın ilk yarısında uzun bir unutulma dönemi geçiren tipolojik çözümleme 1960'lardan sonra tarihsel ve yapısalcı boyutlar kazanarak güncelleşmiştir. 1920'lerden beri gelişen işlevselci düşüncenin 1960'larda uyandırmaya başladığı tepkici eğilimlere neden olan "Çağdaş Mimarının Bunalımı" tipolojik yaklaşımın tekrar gündeme gelmesinde önemli bir neden olarak görülebilir, [93].

Günümüzde tipolojik çözümleme salt biçimler envanteri oluşturma çabası olmayı aşmış ve bir okuma, anlama, kavrama, değerlendirme aracı olarak anlaşılmaktadır. Yerleşen tipolojilerin yeni tipolojik gelişmelere temel oluşturması ve dizgisel sürekliliğın kavramsallaştırılması önemlidir. Böylece işlevsel tipoloji kavramına tarih boyutu katılmıştır, [94].

Toplumsal değişme ve onunla içiçe olan kültürel değişmenin de hep bir öncekini temel alması, aradaki ilişkinin kurulması ve doğru anlaşılabilmesi için önemlidir. Toplumsal değişme yeni gereksinimlerin doğmasına, eskilerinin ise ortadan kalkmasına ya da değişmesine neden olmaktadır. Gelişen teknoloji ve malzeme olanakları da buna eklenince fiziksel çevrede yeni yapı tiplerinin oluşması ya da eskilerin

değişikliğe uğraması veya ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır. Endüstri devrimi öncesi sadece askeri, sivil olmak üzere yapılar sınıflandırılırken, daha sonraları yapıların değişen gereksinimler karşısında çeşitlenmesi doğal olarak yeni tipolojilerin oluşmasına yol açmıştır. Günümüzde ise bu çeşitlenme tipleştirme, tipoloji oluşturma olanağını da ortadan kaldırmıştır. Geleneksel mimarinin kuvvetli örüntüsü yerini çeşitliliğe bırakmıştır.

Tipolojik çözümleme karşılaştırma ve farklılıklar aracılığı ile bize mantıklı bir bağıntı sistemi sunmaktadır. Bir başka deyişle, nesneleri birbirinden ayrı düşünmek yerine onları bir bütün olarak ele almakta ve inşa edilen çevrenin biçimlenmesinin bir rastlantı sonucu olmadığını, ya da bir kaç tasarımcının biçimleri ve düzenleri yoktan var etmeleri ile oluşmadığını, aksine endüstri devriminin değişimlerine gelinceye dek, bu oluşumun belirli tarihsel durumların karşılığı olan derin yapısal temellere oturduğunu göstermektedir. Bu tarihsel koşullar tarımsal üretim biçiminin ve toprak kapitalizminin egemenliği yavaş kentleşme gibi olgulardır, [95].

Değişim hızının artmış olması, koşulların hızla değişmesi sonucu günümüzde tarihi ve mimari sürekliliğin kent bütününde ve tarihi çevrede çoğu kez sağlanamadığı gözlenmektedir. Bu nedenle önce anlama, kavrama, değerlendirme daha sonra da bir çalışma aracı olarak tipolojik yaklaşım tasarımda önemlidir. Tipoloji ne tarihi boyunca ne de bugün yalnızca mevcut mekânsal çevrenin kavranması için kullanılacak bir bilimsel araç değildir. Aynı mantıkla yeni tiplerin ve onlardan hareketle çeşitli tasarımların yaratılması tipolojinin diğer bir işlevidir.

3.6.1.Kentsel Morfoloji ve Tipoloji İlişkisi

Tipolojinin önemli etkinlik alanı olan Morfolojiyi [96] büyük bilinmeyen olarak değerlendiren Panerai morfolojinin bir sistem oluşturduğunun ortaya konulmasının

önemini vurguluyor. Kent tarihinin temel, iktisadi, toplumsal verilerinin görmezlikten gelinemeyeceğini, ama onlar üzerinde farklı nitelikte bir kesit alınarak ve sonuçta mimari olaylara da veri teşkil edecek mantığın kavranmasının önemini belirtmektedir, [95, s.79].

Tipin tarihsel ve kültürel belirlenmişliği morfolojik oluşum içinde geçerlidir. Çünkü parsel genişliği, derinliği, yapının parsel üzerindeki konumu gibi özellikler ekonomik, toplumsal koşullarla ilişkili olarak dönemler ve kültürlerle bağımlı gelişmekte ve değişmelerden etkilenmektedir. Kent morfolojisinin en küçük birimi parseldir. Tipolojiden farklı olarak yapı adası ve sokak bileşenini de kapsar.

R.Krier, kent ve tip arasındaki ilişkinin anlaşılması ve 20.yüzyılın gereksinmelerine uygun olarak Avrupa geleneksel kentini yeniden canlandırmaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çok kapsamlı ve ayrıntılı olan bu çalışmada, sokaklar, caddeler, meydanlar ve cephenin, bina kesitlerinin değişmesiyle bunların çeşitlenmesi vb. incelenmiştir, [97].

Tipolojik çözümlemede olduğu gibi morfolojik incelemelerde de baştaki eşzamanlı biçimsel analizin bir tarihsel analizle tamamlanması gerekmektedir, [98]. Bu analizlerin tarihsel analizle tamamlanması geçmişten geleceğe bir tarihsel sürekliliği gözönüne koymaktadır. Fakat bu sürekliliğin tüm kent mekânında, her zaman eksiksiz olduğu söylenemez. Çünkü hem Batı kentinde hem de İslam kentinde önemli toplumsal, ekonomik değişme anlarında ani biçim değişiklikleri gözlenmektedir. Toplumsal değişme konusunda da bunun üzerinde durulmuştu. Toplumsal değişimin uç noktası olan "devrim"lerde fiziksel çevrede kendilerini gösterirler. Fransız devrimi ve sonrası yaşananlar buna örnek gösterilebilir. Hızla gelişen teknoloji, nüfus artışı, endüstrileşme ve motorlu araç kullanımı gibi öğelerin de kent dokusuna önemli etkileri olduğu hatırlanmalıdır. Kent mekânının bugünkü yapısını açıklayan morfolojik kesiklikler analitik olarak ancak kent mekânının bütününde ve genel ölçekte irdelenerek ortaya konabilecektir. Bu noktada K.Lynch, kent mekânı öğelerini "düğüm ve nirengi nokta-

ları"na (kavşaklar, önemli yapılar, tepeler), "izler ve sınırlar"a (yollar, kanallar, nehir, deniz, orman, demiryolu vb.nin oluşturduğu sınırlar) ve "alanlara" (yapı adaları, mahalleler, konut alanları) indirgemekte ve bu strüktürün gelişmesini irdelemektedir, [99].

3.6.2.Bina Tipolojisi

R.Krier, geleneksel kent mimarisi üzerine yaptığı çalışmasında, mimarinin elemanlarını tipolojik bir sınıflamayla üç ana başlık altında incelemiştir.

- o İçmekân tipolojisi,
- o Cephe tipolojisi,
- o Zemin kat planı ve bina formu ilişkisi, [100].

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi değişen koşullar, gereksinme ve olanaklar (nüfus artışı, üretim ilişkileri) bina tiplerinin de değişmesine ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Yüzyıllardır işlevi değişmeyen konut bile değişen koşullar, gereksinme ve olanakların etkisi ile az çok değişiklik göstermektedir. Tasarımı etkileyen öğelerin zaman içinde değişmesi ile oluşan mekânsal değişimleri tipolojiler -iç mekân, cephe, plan ve bina formu ilişkisi- yansıtmaktadırlar. Örneğin günümüzde gelişen teknoloji farklı anlayışta üretim biçim ve yöntemleri getirmiştir. Yine konuttan çok katlı apartmana geçilmesi ile bina yükseklikleri, iç mekân, cephe ve kent mekânı ile ilişkide de farklılıklar oluşmuştur. Böylece bina tipolojilerinin değişmeleri ile kentsel tipolojilerde değişmektedir. Yapıldığı devrin kültürel yapısını, mimari anlayışını, teknolojik olanaklarını ve içinde yaşayanların kişiliklerini yansıtan cepheden toplumun ortak kimliğini izlemek de mümkündür.

Böylece tipolojik yaklaşımın tez bütününde sıklıkla ele alınan tarih, gelenek, süreklilik, toplumsal değişme kavramları ile bunlara bağlı olarak zaman içinde değişen

kültür, teknoloji, kullanıcı gereksinimleri, malzeme ve yapım olanakları ve tasarımı etkileyen diğer ögeler -nüfus, ekonomi, kent toprağı-den bağımsız düşünölemeyeceğı ortaya konmaya çalışılmıştır. Çünkü bütün bu karşılıklı etkileşimlerin sonuçları tipolojilerde kendini göstermektedir.

3.6.3.Bir Çalışma Aracı Olarak Tipolojik Çözömleme

Mimari olguyu usa vurma çabası olan tipolojik yaklaşımın bir çalışma aracı olarak nasıl değeriendirilebileceğini irdeleyelim.

Analitik bir yorum olarak tipolojik çözümlemelerin ve tipoloji kavramının genel mimarlık bilgisi içinde mimarlık öğretiminde yeri olabileceğini belirten Yöcel, tipolojik birimler -özellikle işlevsel tipolojik birimler- üzerine bilimsel alanlar tanımlamanın bir anlamı olmadığını belirtiyor. Bunların dışında, tarihsel örneklerin sınıflandırılmasında, özellikle de bunların pratik amaçlara -özellikle koruma gibi- yönelik kullanımlarında tipolojik çözümlemenin özel bir yeri vardır. Bu mantığı ve yapısalcı bir çözümleme aracı olarak tüm mekânsal -halk mimarisi, kentsel oluşum vb. -kavranmasında kullanılabilecek şekilde geliştirilmesi, tipolojinin çağımızda en önemli görevi olarak görölüyor, [94, s.24].

Konuya bağılı bir örnek olarak Bologna verilebilir. Bologna'da tarihi kentin temel biriminin konut olduğı kabul edilmiştir. İncelemeler değışik konut tiplerinin, biçimlerinin ve iç/dış tipolojik özelliklerinin kentsel biçimle doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Seçilen koruma yönteminin içinde tipoloji ve strüktür parametrelerinin birincil önem taşıması bu veriden kaynaklanmaktadır, [96, s.63].

Tipolojik inceleme proje için bir yarar sağlayacaksa, bu incelemenin yalnızca biçimlerin görünümlerini değil, ama düzenlemelerin mantığını kavramasıyla mümkün

olabilir. Bu takdirde hem restorasyon çalışmaları hem de yeni yapılar, toplumca onay görmüş kentsel tipleri yorumlayıp onları varolan dokularla bütünleştirebilir. Böylece bir cephe dekoru olmak yerine kullanıcıların mekân kullanımlarına saygı göstermeye önem veren yeni dokular yaratılabilir. Bu kent mekânında olduğu kadar iç mekân kuruluşlarında da geçerlidir.

Bu bağlamda mimaride yeni bir kavram olan "bağlamsal uygunluk" yaklaşımı üzerinde kısaca durulabilir.

Bu yaklaşım çoğu zaman, bina biçimi ve çevresel konum arasında algılanan uygunluğu test eden kavramsal bir strüktüre dayanmaktadır. Groat (1988) tarafından yapılmış olan bir araştırmada kavramsal strüktür çerçevesinde önerilen üç bileşenini sabit fiziksel özellikleri şöyle belirlenmiştir;

- a)Çevresel konum organizasyonu,
- b)Kütleli devinim,
- c)Cephe kompozisyonu, [101].

Görüldüğü gibi R.Krier'in bina tipolojisinin görsel ağırlığı olan iki ana başlığı bu yaklaşımda kullanım alanı bulmaktadır. Bu yaklaşım görsel ilke ve değerlerin kültürel düşüncelerle birarada ele alınması gerekliliğini savunmaktadır.

Bu kapsam çerçevesindeki biçimsel çabaların ve anlamsal-simgesel değerlerin birarada kullanımı ile mimarlıkta bağlamsal uygunluğun sağlanabileceği düşünülmektedir. Kuşkusuz bu bağlamsal uygunluk, sabit değer ölçülerine bağlı olmayan, koşullara göre çeşitlilik gösteren bir sorundur. Bir çok durumda, total uygunluk ve maksimum zıtlık arasında tutulmuş bir dizi seçenekten seçim yapılabilmektedir, [70, s.46]. Fakat bu yaklaşımda taklit yerine yorum geçerlidir. Geçmiş dönemlerin mimari öğelerini yorumlayarak daha çok da yöreye özgü karakterin örnek ifadesi olarak anlaşılmalıdır.

BÖLÜM 4. GÜNÜMÜZDE FİZİKSEL ÇEVREDE DEĞİŞİM VE

ESKİ-YENİ BİRLİKTELİĞİNE DEĞİŞİK YAKLAŞIMLAR

Fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliği söz konusu olduğunda, en genelde varolana saygı ve uyum sorunu karşımıza çıkmaktadır. "Uyum sorunu" olarak isimlendirilen olguya değişik yaklaşımlar bu bölümde irdelenerek, toplumsal değişme kavramında yer alan "ilişki-çelişki" bağlamında konuya değişik bakış açıları getirilmeye çalışılacaktır.

4.1.Eski-Yeni Birlikteliği

Kuban'a göre; tarih, sonsuza kadar değişmeyen, mutlak değerler taşıyan ürünler üretmiyor, kendi çağlarını yansıtan ürünler bırakıyor, [72]. Uygarlık ise üstüste konan basamaklar şeklinde mekanik bir yığılma değil eski ve yeniyi birlikte içeren ve birlikte yaşatan bir birikimdir, [55, s.1].

Burada çalışma konusu açısından iki önemli nokta ortaya konulmaktadır. Bunlardan ilki "kendi çağlarını yansıtan ürünler" cümlesi ile ifade edilmektedir. Diğer ise "eski ile yeninin birbirlerini karşılıklı etkiledikleri ve besledikleri" gerçeğidir. Çünkü sadece yeni, birtakım ipuçları için eskiye gereksinim duymaz, eski de yaşayabilmek için yeniye gereksinim duyar.

Değişmeyi evrenin temel süreci olarak kabul edince, fiziksel çevre değişmesini de toplumsal değişme bağlamın da tarihi verilerle, güncel veriler arasında bir denge

sağlanması olarak görme gereği ortaya çıkmaktadır. Böylece fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliğinde üçüncü önemli nokta "değişmenin kaçınılmazlığı" gerçeği olarak belirmektedir.

Eski ve yeni, geçmiş ve bugün olarak ele alacak olursak Bektaş'a göre; kültürü yaşayabilmenin ve yaşatabilmenin yolları açık tutulmalıdır. Asıl korunacak olan bu yaratmadır. Bu da geçmişle bugünün, bugünle geleceğin ilişkilerinin sağlıklı, canlı, alış-veriş içinde katkılara, yeni üretime açık tutulmasıyla olanaklıdır. Öz, asıl olana saygı, ancak kendi de öz, asıl olmayı bilerek gerçeklik bulur. Çağının gerçek ürünü olan bir yapının yanına, ancak gerçekten çağdaş bir yeni yaratı yakışabilir, [102].

4.2.Eski-Yeni Birlikteliğine Değişik Yaklaşımların

Değerlendirilmesi

Kentsel doku içerisinde en yoğun sit alanlarında bile boş parsellerin oluşu yeni yapılaşmanın, hem tarihi çevrede hem de kent bütününde nasıl olması gerektiği konusunda tartışma gereğini ortaya koymaktadır.

Böyle bir durumda ilk akla geliveren çözüm, yeni yapılanmanın tarihi önemi olmayan alanlarda yapıldığı takdirde, sorunun ortadan kalkabileceği yönünde olabilir. Fakat böylesi bir çözüm önerisi başta da üzerinde durulan nedenlerle sağlıklı görünmemektedir. Çünkü böyle bir çözümde fiziksel çevrede tarihi ve kültürel süreklilik kesintiye uğrayacaktır. İçinde bulunulan zamanın herhangi bir yerinde tarih ancak tarihin yaşadığı mekânda algılanabilir ve devam ettirilebilir. Ve sadece şimdiki zaman tarihsel geçmiş içinde köklere gereksinim duymaz, tarihsel geçmişte eğer fosilleşmemişse bugüne, devam ettirilmeye gereksinim duyar. Mimari mirasın korunması, bizim onu geleceğe açık tutmamızı gerektirir. Gelenek geçmişin devamıdır, [103].

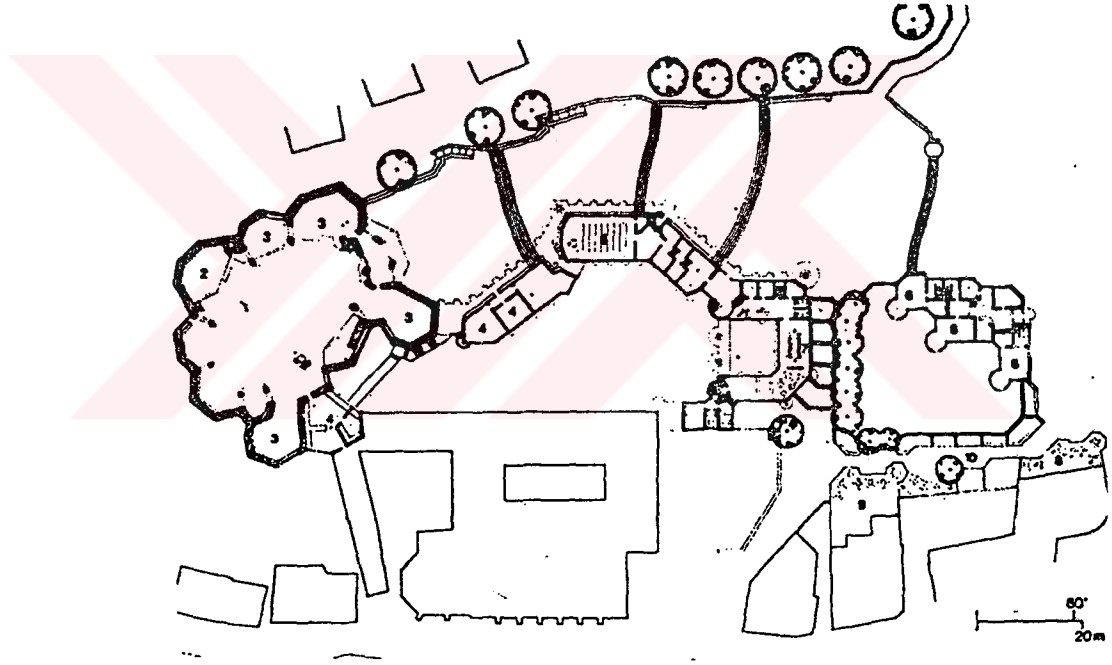
Belirtilen soruna çözüm arayışına devam edildiğinde, ikinci bir öneri olarak eski ile yenin uyumlu olması gerektiği söylenebilir. Bunu başarmak ve gerçekleştirmek ise hiç de kolay değildir. Hem günümüzün gereksinme ve olanaklarını, anlayışını yansıtmak hem de geçmişten miras kalana saygı ile yaklaşmak, önemli olan bu dengeyi kurmaktır.

Eski ile yenin uyumlu olması için yapılan çalışmalarda dozun ayarlanması çok önemlidir. Neye uyumlu olacak, uyumdan kastedilen nedir; bütün bu soruların doğru yerde ve doğru şekilde sorulması gerekmektedir. Bilinçsizce yapılan iyiniyetli uygulamaların bile taklit düzeyine ulaşabildiği gözlenmektedir. Tasarım ve uygulamadan sorumlu olanların bilinç düzeyi ve alt yapısı da eski-yeni birlikteliğini yorumlarken önem kazanmaktadır.

İşte bu noktada "Bence" diyor Böhm, "mimarlığın geleceği ülkeyi yeni yapılarla donatmaktan çok, kentlerimizi ve köylerimizi, işlevler, yapılar ve malzemeler arasındaki ilişkiyi kurarak yeniden düzene sokmakda yatmaktadır." Böhm,'ün sözünü ettiği "karşılıklı ilişkiler", eskiyle yenin, maddi olanla ve maddi olmayanın uyumunda esnekliği ve değişkenliği gerektirir. Kendisinin farklı dönemlerde çok farklı yapılara imza atmış olmasının nedeni de burada aranmalıdır, [104].

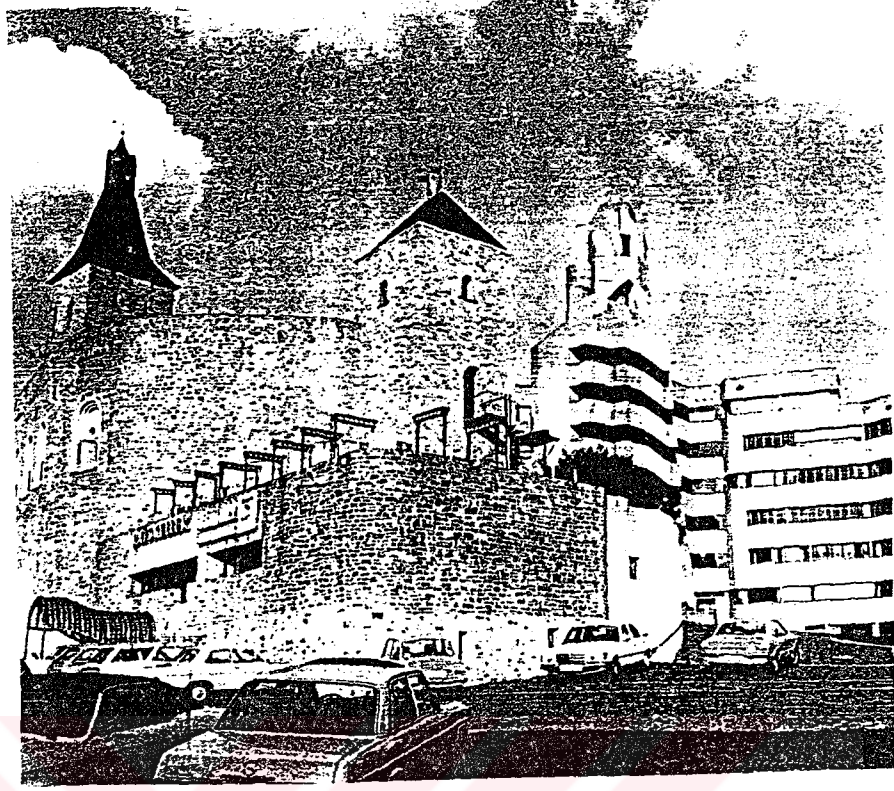
Bensberg Belediye Binası ile zihinlerde yer eden Böhm, 60'lı yılların başında tamamen çağdaş bir anlayışla çözümlediği ve büyük yankılar uyandıran bu yapının hemen ardından geliştirdiği kilise binasında da aynı başarıyı tekrarlamıştır, [105].

ŞEKİL 4.1

ŞEKİL 4.1 Neviges Kilisesi Genel Görünüşü ve Vaziyet Planı [105, s.39]

Böhm "karşılıklı ilişkiler" kavramıyla özetlenebilecek olan temel ilkesiyle bir yapının maddi olan ve olmayan bileşimlerinin yapının içinde bulunduğu doğal ve kültürel ortam içindeki karmaşık birlikteliğini kastetmektedir, [104, s.41]. ŞEKİL 4.2.

ŞEKİL 4.2 Bensberg Belediye Binası 1962-64 [104]

Ortaçağ'dan kalma eski bir şato-kaleye ait değerli kalıntıların yeniyapıya dahil edildiği Bensberg Belediye Binası tasarımını, bir bakıma eski Bensberg ile yeni Bensberg'i birbirine bağlayan bir birleştirme halkası olarak da değerlendirebiliriz, [56, s.69].

Çağını yansıtan bu yapı, geleneksel çevrenin zaman-üstü insani verilerini hem iç mekânda, hem dış mekânda hem de görsel bütünlüğün sağlanmasında kullanarak tarihi ve kültürel sürekliliği sağlamaktadır.

Şimdi artık uyum sözcüğü yerine, toplumsal değişme kavramında olduğu gibi ilişki-çelişki sözcüğünü kullanmak daha doğru bir yaklaşım olabilir. (Bkz: Bölüm 2.2.1) Esas olan karşılıklı alış-veriştir. Eski ile yeninin bütünleşmesinde, uyumunda belirleyici olan, oluşturulan ilişkinin niteliğidir. İlişki oluşturmak demek, bir alıştırma, saygı, soru sorma, cevap verme, anlaşma, gelişme, tolerans, metanet, başkalarına

karşı anlayış, hepsinin ötesinde artniyetsiz-dürüst olma sürecidir. Böyle bir ilişki uyumsuzluğu ortadan kaldıracaktır, [103].

Örneklerin incelenmesi sonucu tarihi ve kültürel sürekliliği sağlamaya yönelik yaklaşımların; taklit etme ile tamamen kontrastlık oluşturmaya kadar uzanan çok geniş bir alanda yorumlandığı gözlenmiştir. Böylece örneklerde oluşturulmaya çalışılan bu "ilişki"de farklı kişilerden farklı eleştiriler alabilmektedir.

Bu eleştiriler genel olarak eski-yeni birlikteliğinde

- o Kütle ilişkileri,
- o Üslup ilişkileri,
- o Yapım tekniği ve malzeme ilişkileri,
- o Fonksiyon ilişkileri [106] olarak dört ana başlıkta yoğunlaşmaktadır.

Eski-yeni birlikteliğine değişik yaklaşımlar,

- o Kent bütününde,
- o Tarihi çevrede,
- o Eski bir yapının çok yakın çevresinde örneklenebilir.

Değerlendirmeye alınan örneklerin farklı görüş açıları ile eleştirilmiş olmasına özen gösterilmiş, fakat örneklerin seçiminde ve değerlendirilmesinde özel kriterler belirlenmemiştir. Bu nedenle bölümün sonunda örnekler arası bir karşılaştırmaya gidilmemiştir.

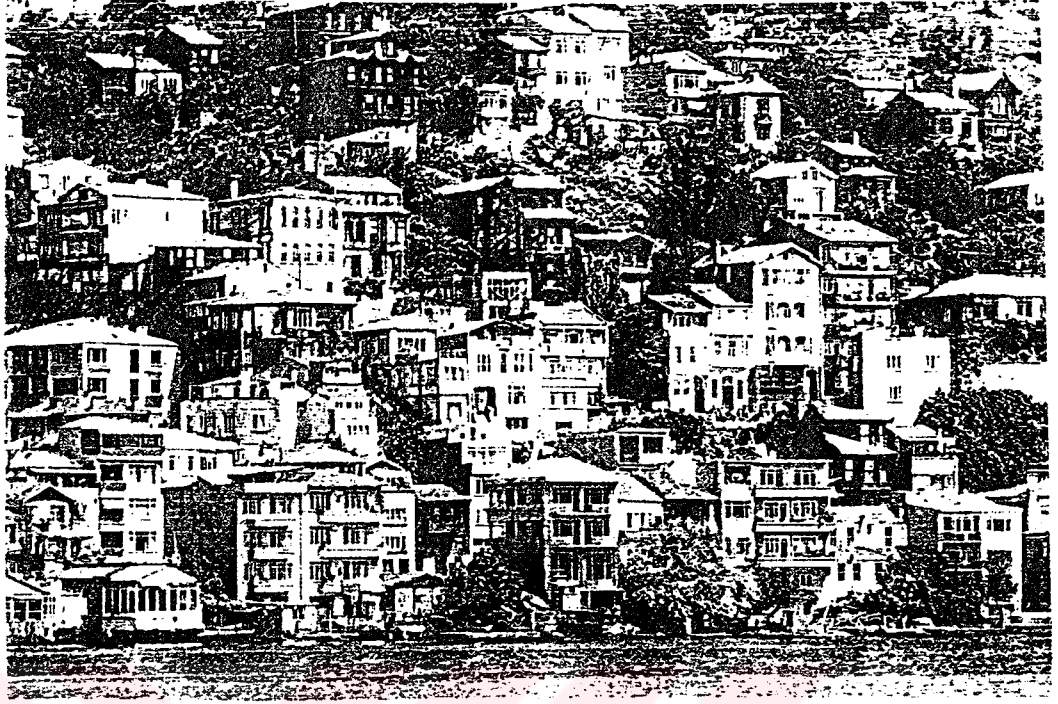
4.2.1. Eski-Yeni Birlikteliğinin Kent Bütününde

Değerlendirilmesi

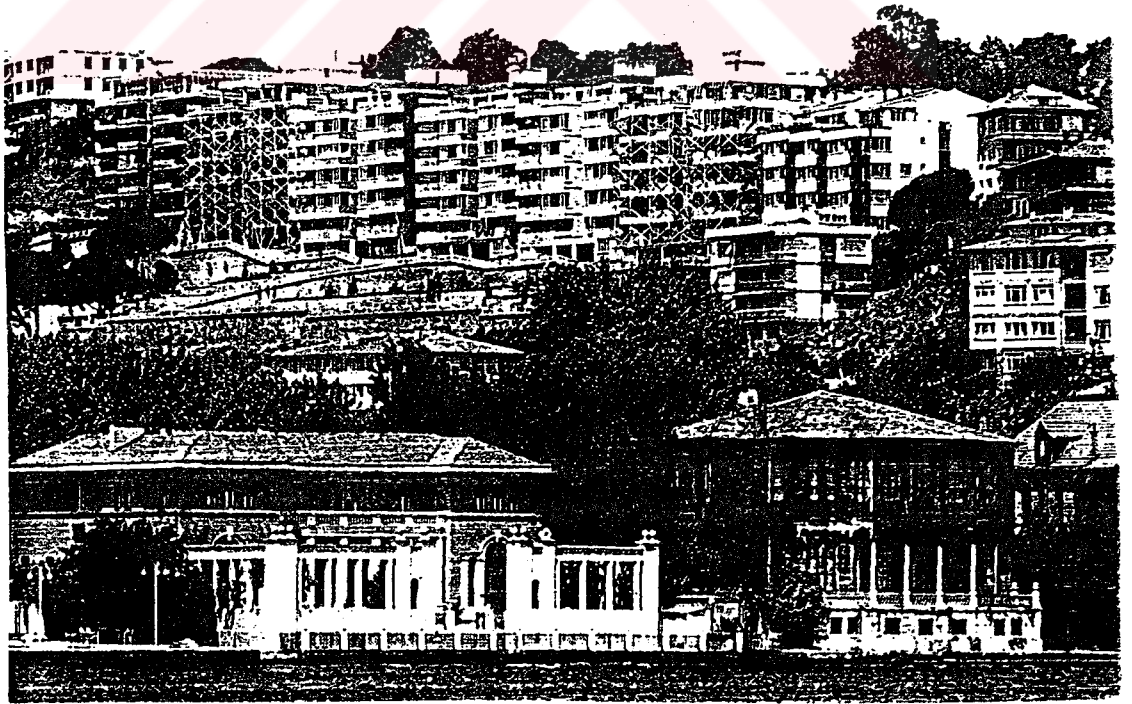
Tarihi süreç içinde pekçok köklü uygarlıkları barındıran ve tarihi verilerin oldukça yoğun olduğu kentlerde bu ölçekte de eski-yeni birlikteliği büyük önem taşımaktadır. Mimari mirasın korunması ve eski ile yeninin birlikte yaşaması, bütünleşmesi karşılıklı saygı sorununu da birlikte getirmektedir.

Kentlerin yenilenmesinde bir kimlik bilincinden yola çıkan Güvenç'e göre ilk ve temel ilke kentin varlığını, kimliğini "geçmişten geleceğe" bir süreklilik olarak algılamak ve kavramaktır. Tarihi-Geçmiş yıkmadan yenileşme; Gelişmeyi-Yenileşmeyi durdurmayacak, engellemeyecek bir koruma. Bunları gerçekleştirmenin yolu da eğitim ve sağlam tarih bilincinden geçmektedir, [107].

Bugün İstanbul'da yaşananlar bu konu üzerinde duyarlılığa sahip tüm insanlar ve mimarları düşündürmektedir. Son yıllarda inanılmaz bir hızla yükselen gökdelenler, Boğaz'ın yeşilini yok eden ve varolana kayıtsız davranan lüks villalar, apartmanlar ve gecekondular İstanbul'un silüetini, kimliğini gün geçtikçe daha fazla tehdit etmektedir. Bu hem tarihi çevreler, hem de doğal çevreler için olumsuzluklar içermektedir. ŞEKİL 4.3, ŞEKİL 4.4

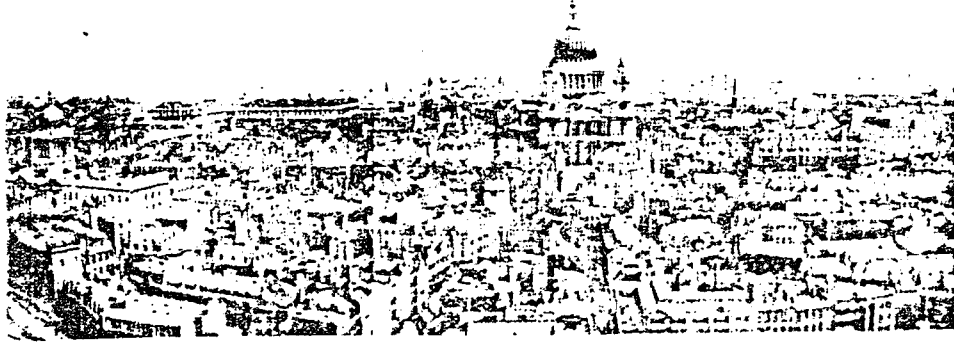

ŞEKİL 4.3 Boğaz'ın Yeşilini Yok Eden ve Varolana Kayıtsız Davranan
Yapılar [108]

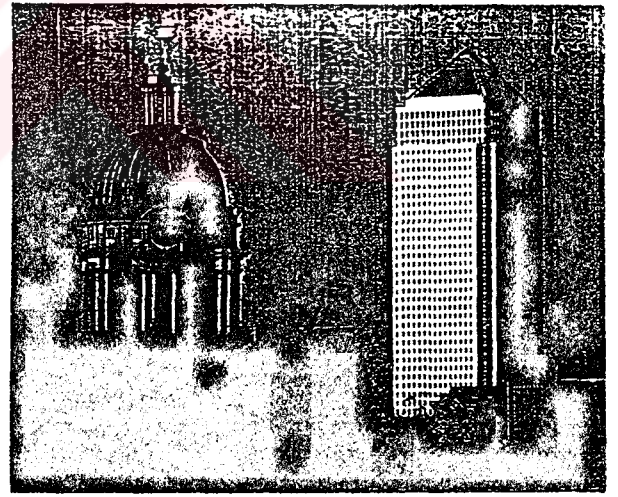
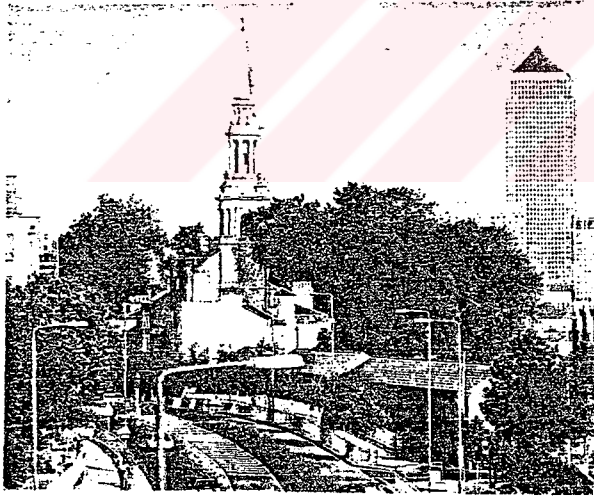
ŞEKİL 4.4 Betonlaşan Boğaz Kıyıları [108, s.73]

Bu bağlamda Londra'nın 1930 ve 1989'daki genel görünümünü çok şey anlatmaktadır. 1939'da St.Paul'ün kubbesi şehre egemenken, 1989'da yüksek betonarme yapılar arasında neredeyse kaybolmuştur, [109]. ŞEKİL 4.5.

ŞEKİL 4.5 Londra 1930 ve 1989 [109]

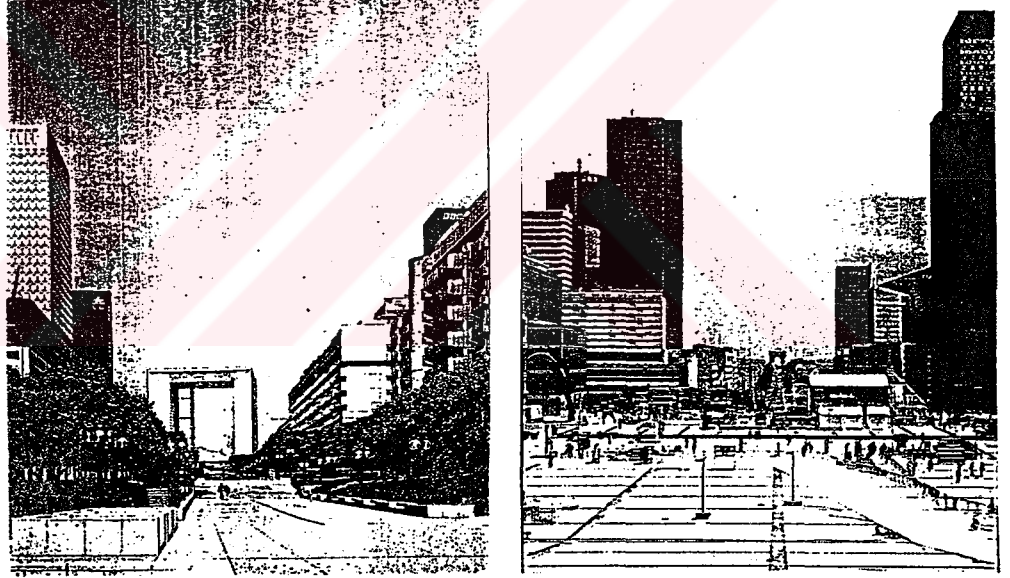
Londra'da Doklar Bölgesinde gerçekleştirilen Canary Wharf Projesi bu bağlamda incelendiğinde kent bütününde geçmişten yararlanma ve görsel bütünlüğün sağlanması çabaları gözlenmektedir. Bu bölgede yer alan yapıların tamamı çağdaş teknoloji ve malzeme ile bu boşaltılmış alanda tasarlanmışlar ve gerçekleştirilmişlerdir. Kentte odak noktası olan, tarihi ve kültürel değer taşıyan yapıların kütle ve cephe özellikleri yeni yapılarda çağdaş bir yorum kazanmıştır. Böylece bağlamsal uygunluğun (Bkz: Bölüm 5.2.3) sağlandığı görülmektedir. ŞEKİL 4.6

ŞEKL 4.6 Londra-Canary Wharf-One Canada Square, Ofis Binasının Kentin Önemli Tarihi Yapılarıyla Görsel Bütünlüğü [110]

Kent bütününde ele alındığında "Grand Louvre" projesi ile "La Defense Kemer-i", tahtın eski sarayı Louvre ile La Defense'in post-modern gökdelenlerini birleştiren tarihsel bir eksenle birbirlerine bağlanırlar. Johann Otto von Spreckelsen'in -30

katlı açıklığını vurgulayan- düz çatılı şehir kapısı ise bir sonu değil sürekliliği simgeler. Böylece, Primit ve La Defense Kemerinin ilişkisi hem çelişkili hem de tamamlayıcıdır, ikisi de tarihsel yansımaları olan mimari biçimlerin -primit ve küp- oluşturduğu, yüksek teknoloji ile ifade edilmiş minimalist, soyut objelerdir. Kemerin konumu, Louvre ucundaki değişimi yansıtır ve Eiffel Kulesi'ne doğru uzanan çatı silueti ile bütünleşir. Zafer Kemerini düşüncesi, içinden elektronik iletişimin hassas fakat görünmez ağların geçtiği hayalini uyandıracak büyük bir hava küpü, geleceğe açılan kocaman bir pencere olarak yeniden yorum kazanmıştır. Böylece Kemer, hem Post-Modernizmin yavan tarihsel alıntılarında hem de son günlerin yaygın boş Neo-Modernizminden kaçınır. Tarih, modernizm ile referanslarda soyluluk ile bütünleşir, [111]. ŞEKİL 4.7

ŞEKİL 4.7 Paris-La Defense Kemerini ve Zafer Takı [112]

4.2.2.Tarihi Çevrede Eski-Yeni Birlikteliğinin Değerlendirilmesi

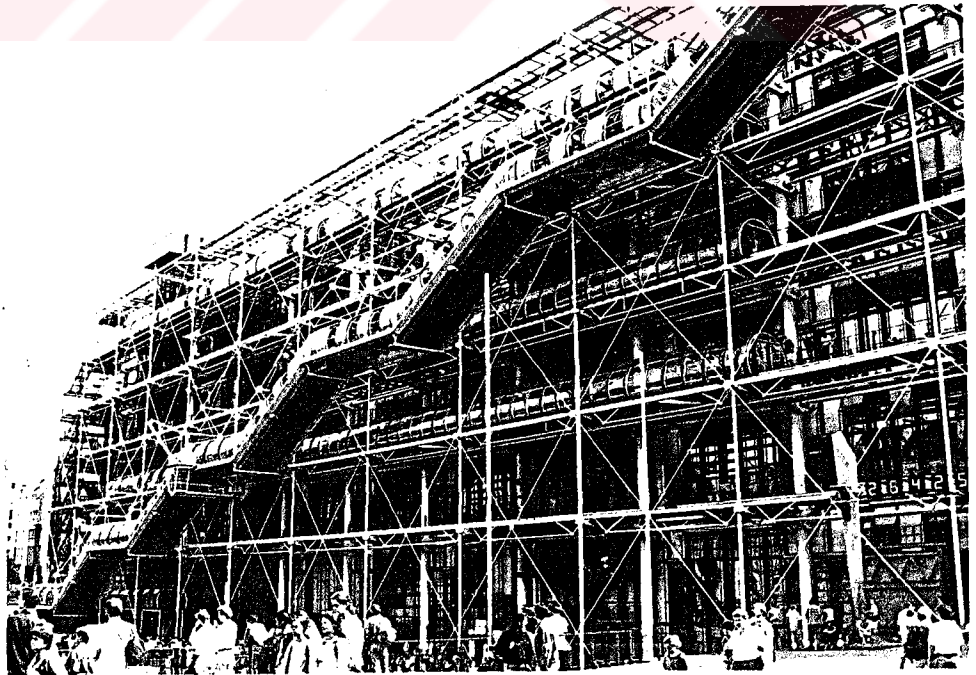
Fiziksel çevrede tarihi ve kültürel sürekliliğinin sağlanabilmesi için bir tasarım verisi olarak kabul edilen tarihi çevrelerde yeni tasarım üzerinde önemle durulmalıdır.

Günümüzde tarihi çevrede yeni tasarım, çağdaş koruma kavramının bir boyutu olarak kabul edilmektedir. Hem kent bütününde, hem de tarihi çevrede tarihi ve kültürel süreklilikten söz edebilmek için çağının teknolojik olanaklarını ve kültürünü yansıtan, çevresine ve geçmişe saygılı tasarımlara gereksinim vardır.

Bu konuda Busse (1978); "Eğer geçen 20 yıl içinde tarihi mekânlarımız, sokaklarımız ve meydanlarımız dizginlenememiş büyümenin pervasızlığı ile harap olmuşlarsa, şimdi de yüzeysel adaptasyon ve hatıralarca hayalet gibi kuşatılarak kirletilmekle yüzyüze gelmişlerdir. Tarihi miras içinde, adaletin yerini bulması için yalnızca bir yol vardır; kendi çağımızın kaynak ve prensiplerine dayalı bağımsız, yaratıcı bir tasarım anlayışı" demektedir, [113].

Gieselman'ın, High-Tech konusunda en etkili adım [114] olarak nitelendirdiği Pompidou Merkezi bu yaklaşıma örnek verilebilir. Rogers bu yapıda tek başına müze değil, yaşayan halka ait buluşma yerleri oluşturmak istediklerini ifade etmektedir, [115].

ŞEKİL 4.8

ŞEKİL 4.8 Paris-Pompidou Merkezi (Beabourg)

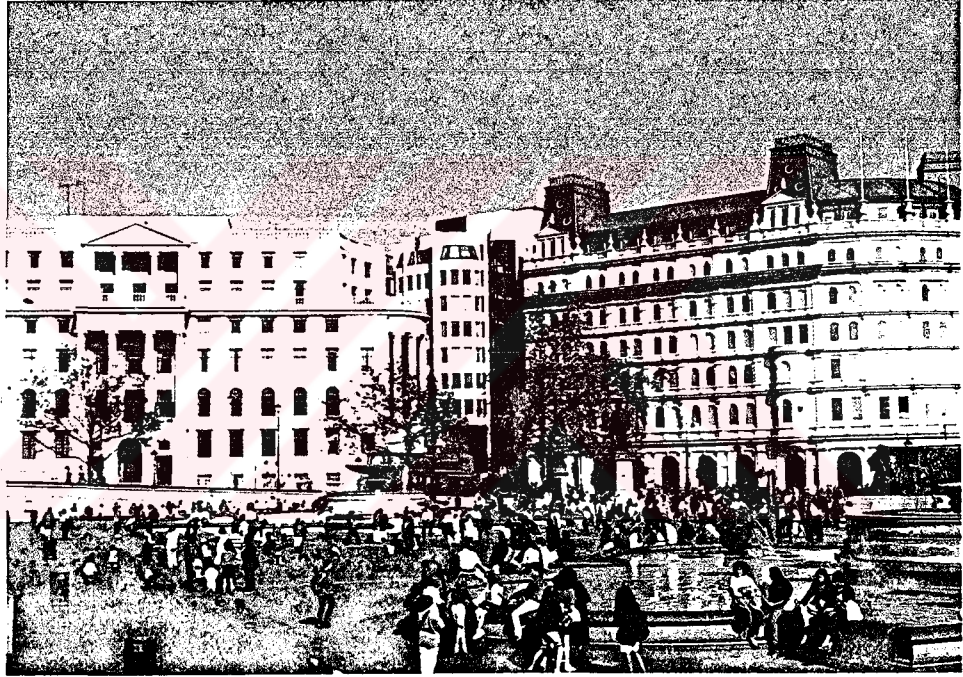
Fakat Panerai'ye göre, Modern Akım'ın son uygulaması olduğu söylenen Beabourg (Pompidou), gerçekten bir aykırılık örneğidir. Aykırılık programla başlıyor ve yapı ölçeğinin çevredeki kentsel dokudan kopuşu ile biçimsel düzeyde devam ediyor. Tarihin belirlediği toplumca onaylanmış yapı tiplerinden tümüyle kurtulma gibi bir iddia taşıyan "sil baştan"cı Modern Mimari, Le Corbusier'in, Giedion'un ya da Banham'ın modern mimarileri bu noktada çıkmazın sonuna geliyor. Yeniliğin varolan örneklerden (tiplerden) yola çıkarak, bir parçalanma / kurma / birleştirme işleminin toplumca belirlenmiş anlam öğelerine uygulanmasıyla sağlanabileceğine inanmaktaysak, Beaborg'un bu düşüncenin dışına çıkma iddiası bize bunu olmayana ergi yoluyla kanıtlamaktadır, [95, s.79].

Bu yapıda taşıyıcı yapı, dolaşım ve hizmet öğeleri dış yüzeylere çekilerek kendi halinde ifadesiz kalacak olan cephelere çekicilik vermekte kullanılmıştır. Fakat bu çözümün ödün vermez cesareti yapının çevresinde varolan ölçeği umursamadan, onun kent dokusuna oldukça kaba bir biçimde sokulması ve büyük, kendine yeterli kocaman bir yapı dikme pahasına sağlanmıştır. Arsanın kamusal açık alan olarak ayrılan kısmı, yeni yapının ölçeğinin üç yanındaki yapılardan çok farklı olması nedeniyle artık alan gibi durmaktadır, [116].

Görüldüğü gibi bu yapı oldukça katı eleştirilmiştir. Fakat günümüzde bu yapının kamusal açık alanlarıyla, böylesi yoğun bir bölgede yarattığı ortam ve tarihi çevrede kontrastlık yaklaşımı ile çevreye olumlu katkıları bulunduğu ve çağını yansıttığı görüşünü savunulmaktadır.

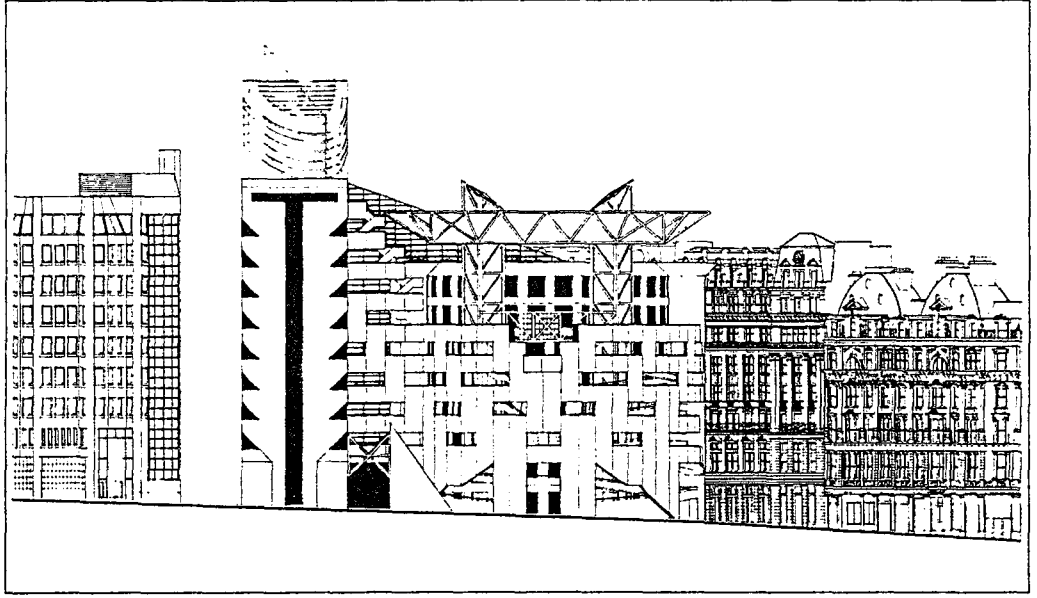
İnsanlararası ilişkilerin, öncelikle kültürün mekâna yansması ve her çağın kendi ürününü üretmesinin önemli olduğu yaklaşımına katılan Madran, çok önemli bir konuya dikkat çekmektedir. Tarihi çevrede her geçen gün çeşitli nedenlerle sayılarının azalması doğal olan kültür varlıklarına yenileri eklenmektedir. Çağdaş tasarımda çağdaş teknoloji ve malzeme olanaklarını kullanmak yerine, eskiye uyumlu yapıyoruz diyerek ve işin kolayına kaçarak eskinin aynen taklit edildiğine tanık oluyoruz, [117].

Bu yaklaşım uzman olmayanları yanıltmakta, ve Koruma Kuramı ile bağdaşmamaktadır. En önemlisi de çağının ürünü olma özelliğini taşımadığı için çok önemli olan tarihi sürekliliğin sağlanmasını da kesintiye uğratmaktadır. Yüzyıllar boyunca gelişen bir kentin en önemli özelliklerinden birisi olan, her dönemin anlayışının ve özelliklerinin mekândan okunabilirliği de olanaksız hale gelebilmektedir. Bu bağlamda Trafalgar Meydanında yer alan Grand Buildings projelerinden iki örnek verilebilir. İlk örnek uygulanmıştır. ŞEKİL 4.9

ŞEKİL 4.9 Grand Buildings, Trafalgar Square, Sidel Gibson

Bu uygulamada eski-yeni ilişkisinin taklit düzeyine yaklaştığı söylenebilir. ŞEKİL 4.10'de ise yarışmaya katılan ve diğeri ile oldukça farklı anlayışı yansıtan öneri proje yer almaktadır.

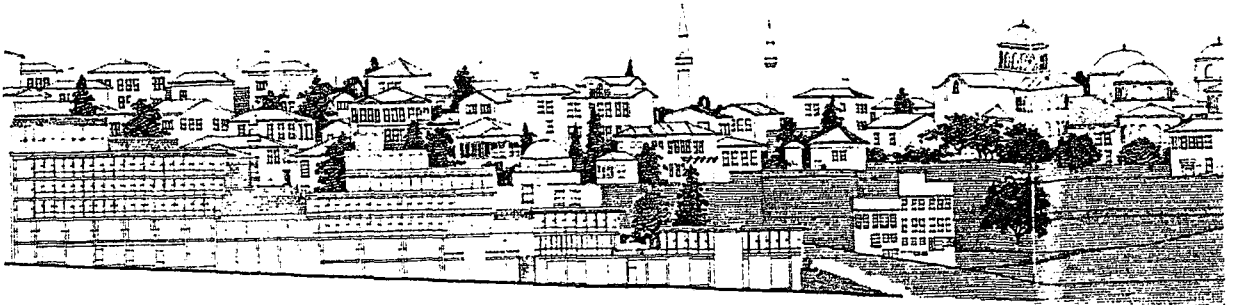
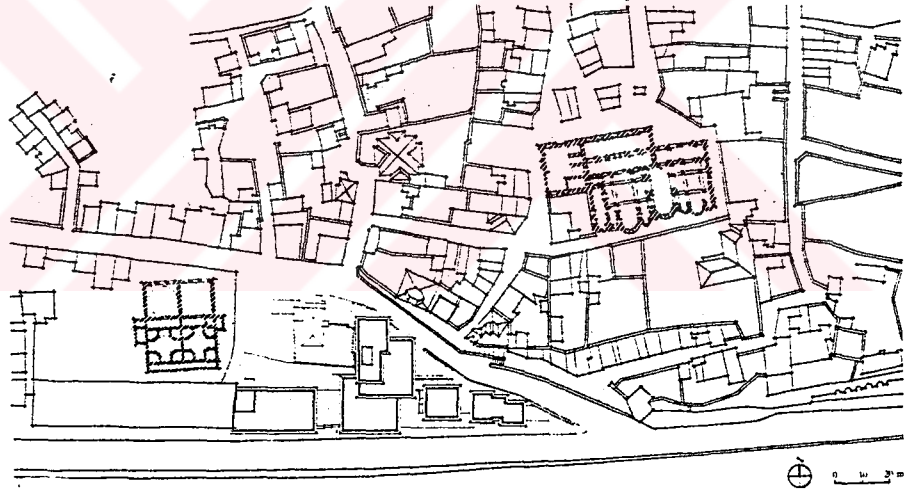
ŞEKİL 4.10 Grand Buildings, Trafalgar Square, The Architect Practice [118]

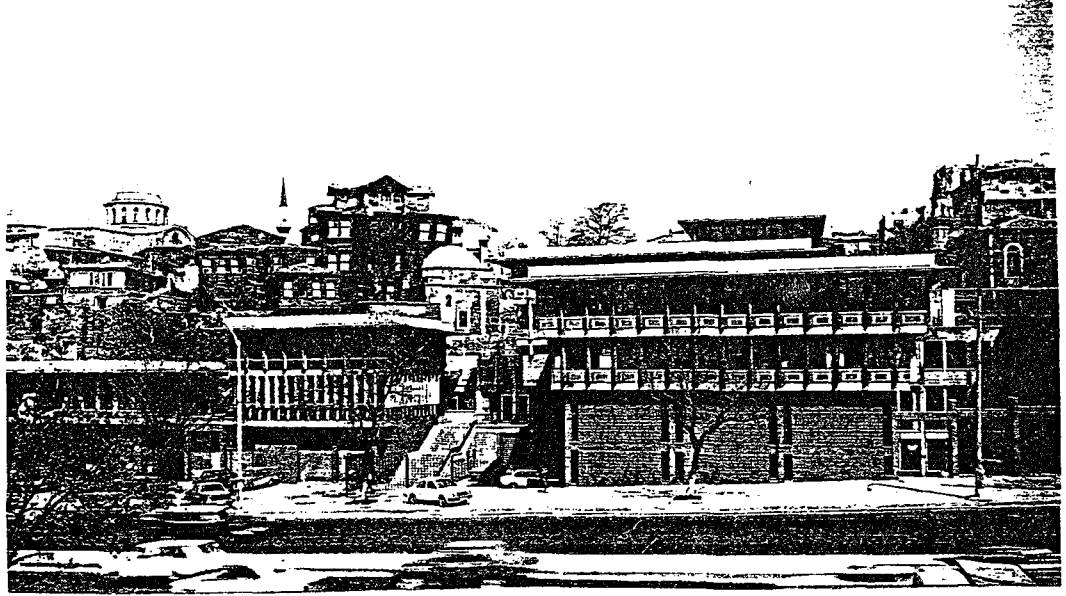
Sadece yeniye dur deyip, eskiyi bir arada tutmak gelecek için bir strateji olarak görülemez. Yeni bir mimariye halâ gereksinimimiz var, fakat orada yaşayanların anımsama gücüne sahip olmaları gibi bir hafızası olan bir mimariye, [119].

Yapımı 1963-1972 yılları arasına rastlayan S.H. Eldem'in S.S.K. Zeyrek Kompleksi, geleneksel çevrenin espirisine ayak uydurmaya çalışan bir örnektir. 1963 yılında yapımına başlanan kompleksin yer aldığı Zeyrek yokuşu, o yıllarda İstanbul'un tarihi yokuşlarından birisi olarak göze çarpıyordu. Kompleksin civarında eski türbe, konaklar, tarihi istinat duvarları ve Zeyrek Camisi yer almaktaydı. Ancak bugün artık söz konusu çevrede bütün bu sayılanların pek azı bulunmaktadır. Yolun meyline ayak uyduran bu komplekste yapıların yükseklikleri yokuş aşağı indikçe giderek azalmaktadır. Nitekim, kütlelerin planda farkedildiği gibi additif bir kompozisyon anlayışı içinde birbirinden farklı irtifalarda yanyana getirilmiş olmaları çağdaş mimarinin alışılabilen yeknesaklığına son vermektedir. Böylece yapının içinde bulunduğu geleneksel mimariye özgü insani ritmin geçerli hale sokulduğu fark olunmaktadır. Bu ritm bilindiği üzere, genellikle tarımsal düzen mimarilerinin oluşmuşluğunu dile getiren ve böylelikle insanı reddeden kütleli planlamanın yeknesaklığını orta yerden

kaldıran davranıştır. Bu davranışın sonucunda ise yapılar arasında, çevredeki tarımsal düzen mimarisinin de genel karakterini meydana getiren, son derece canlı ve sürprizli yaşantıların ortaya çıkması sağlanmış olmaktadır. Kompleksteki yapılar arasında yer yer sıkışmalar, yer yer açılmalar, aynı zamanda üçüncü boyuttaki hareketlilik, burada dolaşan bir kişinin devamlı sürprizlerle dolu canlı mekân yaşantıları algılamasını sağlamaktadır. Aynı zamanda geleneksel Türk mimarisinin temel elemanlarından biri olan çıkmanın da çeşitli kademelerle söz konusu yapının tümüne yaygın kılındığını görmekteyiz, [56, s.74-76].

Bu örneğin çağdaş bir dille yapının içinde bulunduğu geleneksel çevrenin zaman üstü değerlerini yorumlamış ve tarihi-kültürel sürekliliği sağlamış olduğu söylenebilir. ŞEKİL 4.11

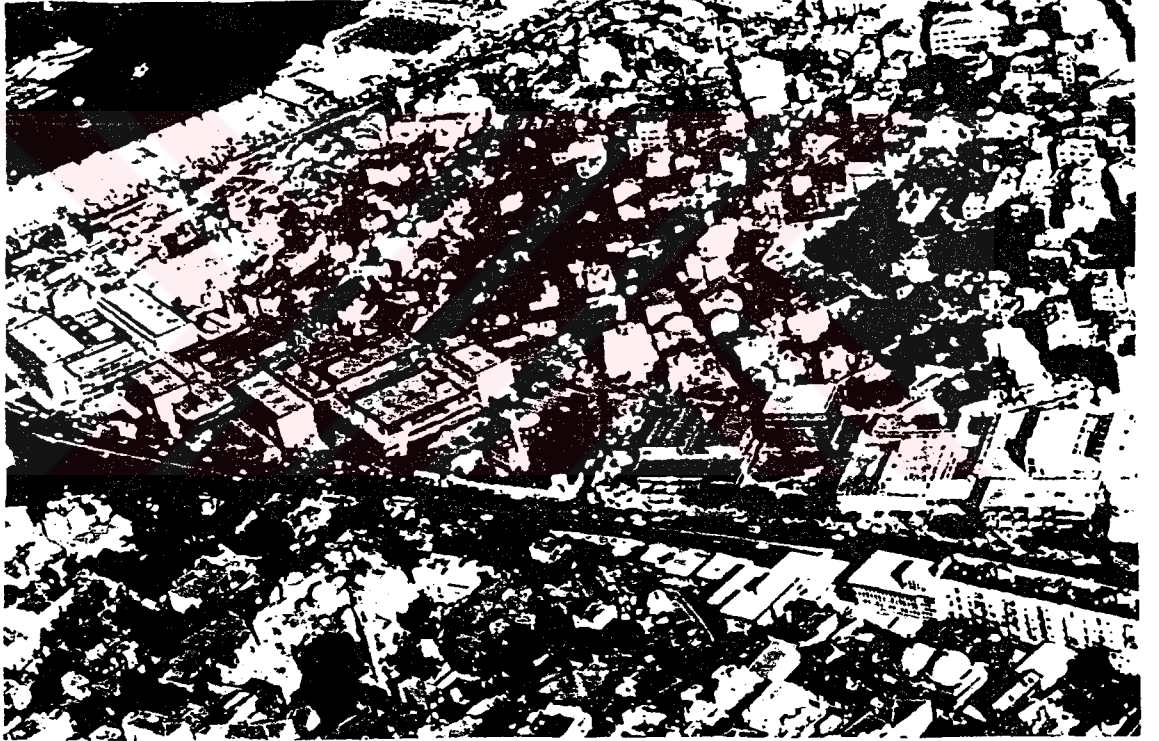
ŞEKİL 4.11 Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi, Zeyrek 1963-72 [120]

Yine aynı bölgede yer alan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı birçok işlevsel sorunu yanında; mimaride gerek kütlelerin gerek cephe dokusunun Süleymaniye eteğinde ona saygılı kalması, içinde bulunduğu tarihi şehir dokusunun ölçeğine yabancı düşmemesi için küçük ölçekte kalması amaçlanmıştır. Burada başvuru çözüm tarzı, geleneksel dış mekân anlayışının tüm sürprizleriyle, daima değişen yaşantılarıyla çağdaş bir davranışa uygulanmasıdır. ŞEKİL 4.12

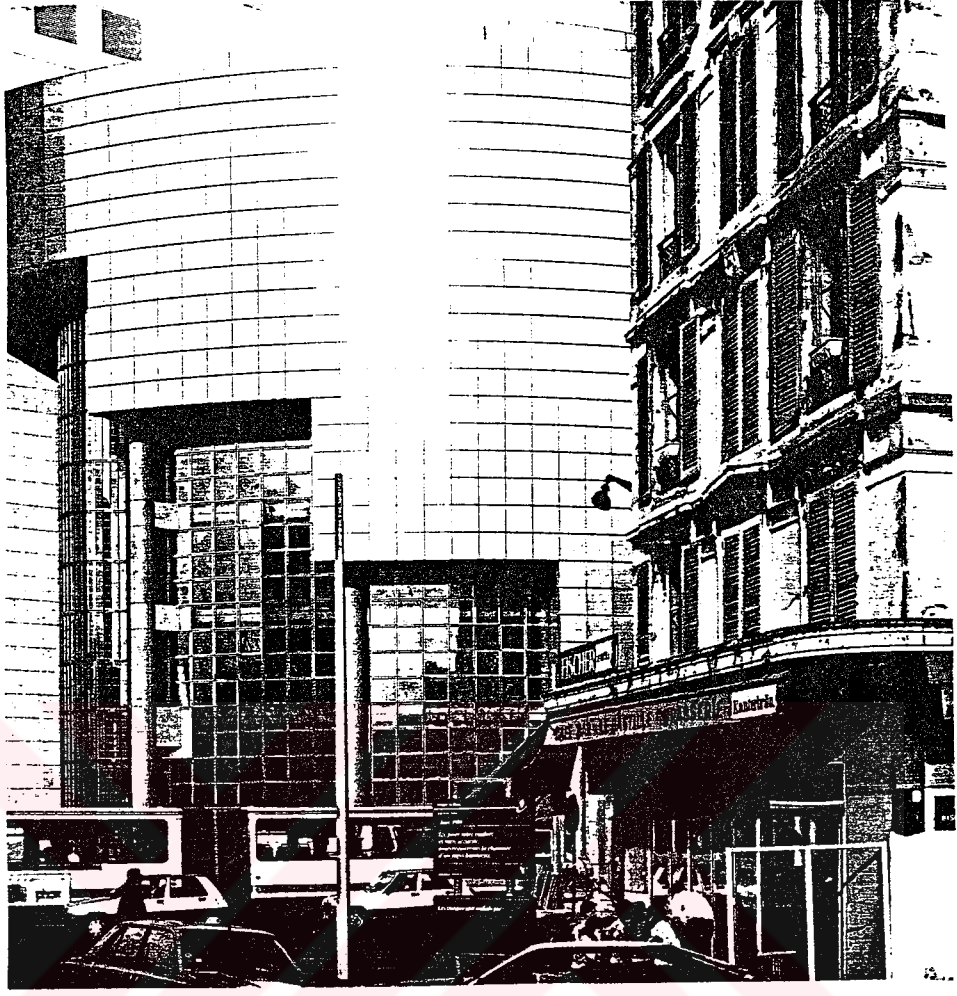
Bulvara paralel avlulardan oluşan uzunlamasına bir yaya aksı çevresinde inkişaf eden çarşıda kullanılan malzeme (taş kaplama ve brüt beton) hem zamana ve kötü kullanıma dayanıklı olmasının, hem de bulunduğu tarihi şehir dokusuna uyum endişesinin ürünüdür, [121].

Son olarak yarışma ile elde edilen büyük bir projeyi, Carlos Ott'un Bastille Opera Binasını bu bölümde değerlendirebiliriz. Seçildiği ilk günden beri çok acımasız eleştiriler alan bu büyük yapı Curtis'e göre, etkili bir aktarım başılamadığı zaman ortaya çıkan sonucu sergiliyor. Bu hantal yapı neo-modern bir yapıdır, görsel bir

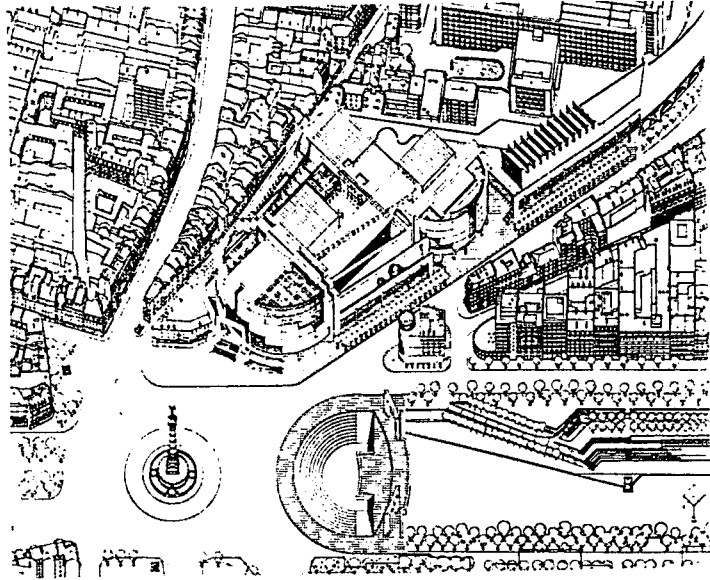
gerilim veya kavramsal bir taban oluşturmaksızın kullanılan tarihi elemanlar yığını Tony Gainier'in güzel, fakat yetersiz 19.yüzyıl yapısına ilave olarak düşünölen bu "halkın opeası"nın en azından işlevini iyi yürütmesi umuluyor. Sahte retorik, çirkin bir kapıda başlayıp, merkezdeki simetrik bölünmeye kadar devam eder. Dış cepheye yerleştirilen ekranlar kurumu kentle birleştirme düşüncesinden geliyor olsa gerek, fakat bu tema bile gereksiz kompozisyonların patırtısı içinde kayboluyor. Gerçek bir detay dilinin olmaması yüzünden, Ott tüm binayı karelerle sıvamış, [11, s.53].

ŞEKİL 4.12 İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, 1960-67 [122]

ŞEKİL 4.13 Bastille Opera Binası Paris [112, s.31]

ŞEKİL 4.14 Bastille Opera Binasının Vaziyet Planı [112, s.30]

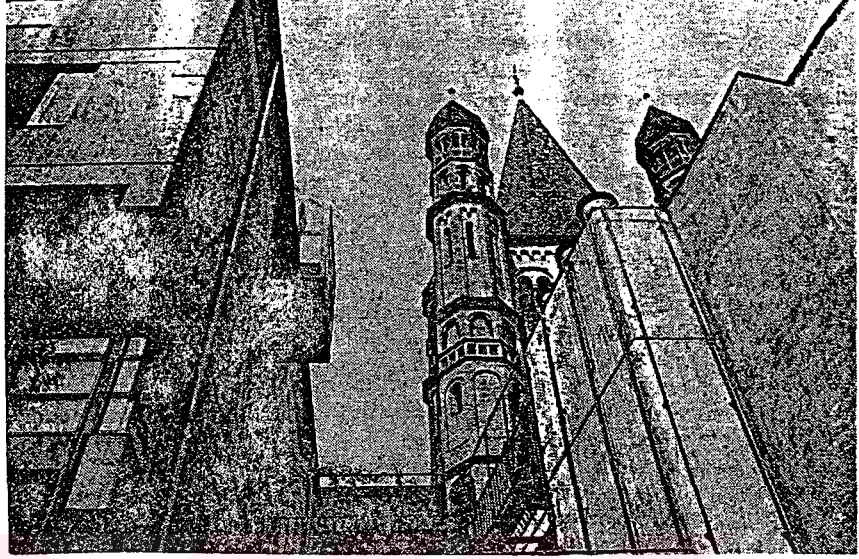
Bu yapının hem vaziyet planında kütle olarak hem de cephe ve silüetle görsel bütünlük olarak tarihi çevre ile bir alış-veriş içinde olduğunu söylemek güçtür. Burada söz konusu yaklaşım ne uyum sağlama ne de kontrastlık sağlayarak ilişki-çelişki kurma olarak tanımlanabilmektedir. ŞEKİL 4.14

4.2.3.Eski Bir Yapının Çok Yakın Çevresinde Eski-Yeni Birlikteliğinin Değerlendirilmesi

Toplumsal yaşamda nasıl çocuk, genç, yaşlı tüm insanlar hep birarada yaşamak durumunda iseler, bu fiziksel çevrede de eski-yeni birlikteliği olarak karşımıza çıkıyor. Bu bölüme kadar eski-yeni birlikteliğine değişik ölçeklerde değişik yaklaşımlar değerlendirilmeye çalışıldı. Bu bölümde ise, tarihi çevrede olsun olmasın bir eski yapı ile çok yakın çevresinde -yanında, önünde, arkasında- yer alan yeni tasarımlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

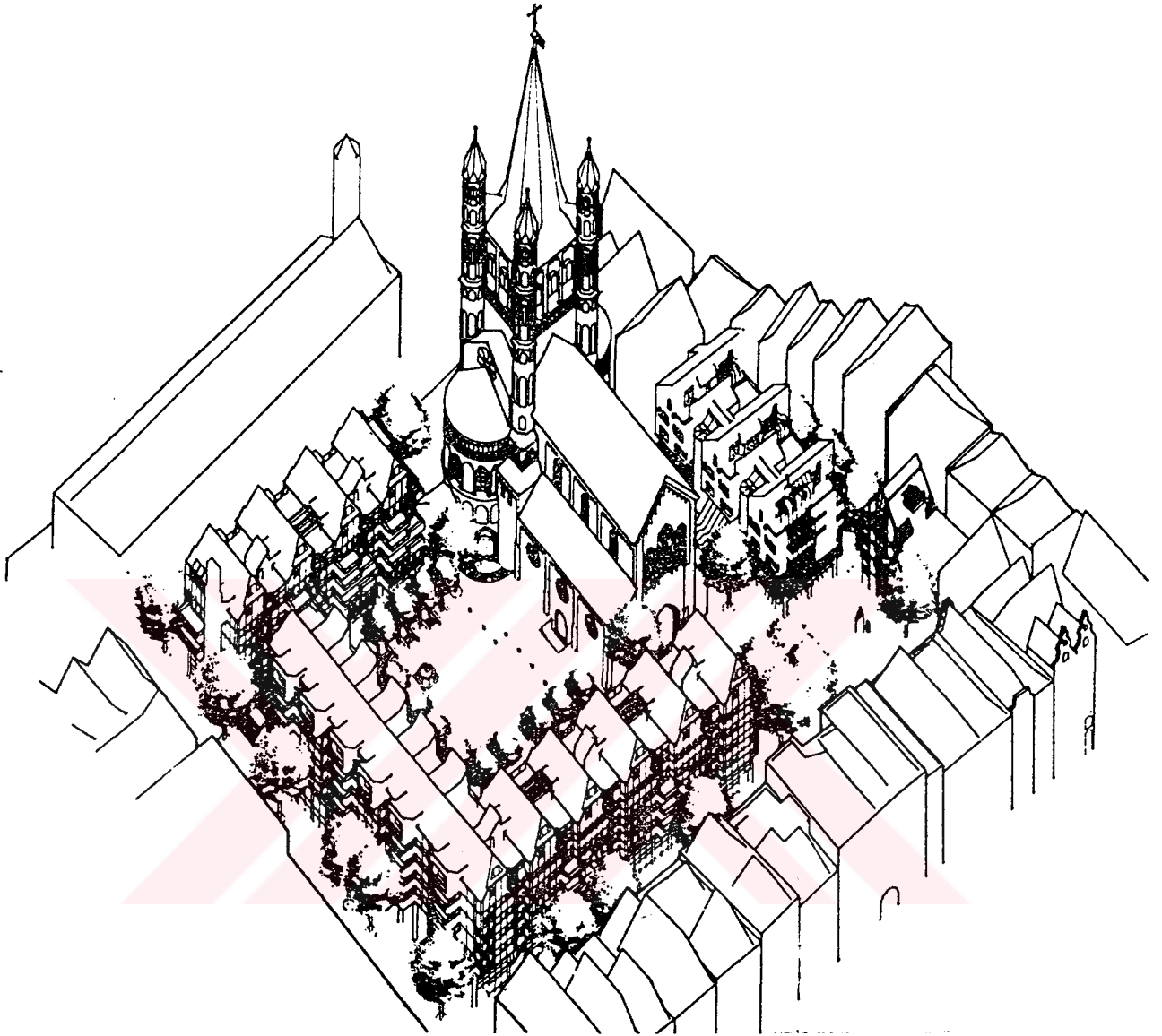
Yaşam organizma ile çevre arasında sürekli etkileşim sağlar. Bilindiği gibi yaşam sürekli akıp giden küçük olaylardan oluşur. Büyük bir yaşam değişikliğini, büyük yapan bizi pek çok küçük değişim yapmaya zorluyor olmasıdır. Hızla değişen bir toplumda, yaşamın anlamını kavrayabilmek için "küçük değişimler" düzeyinde de neler olup bittiğini anlamamız gerekir, [44, s.280]. İnsan ilişkilerinin mekâna yansımaları bağlamında, fiziksel çevre bütününde meydana gelen değişimleri de tek yapı ölçeğinde ele almak eski-yeni yapıların birbirlerini nasıl etkilediğini değerlendirmek için gereklidir.

Bu bölümde ilk olarak 1981 Alman Mimarlık Ödülü'ne layık görülen çalışmalar biri, Köln'ün ikinci büyük yayalar bölgesinin çekirdeğini oluşturan bir konut mahallesi değerlendirilebilir. Çevresinde geliştiği Büyük Aziz Martin (Gross Sankt Martin) Kilisesi'nden ismini alan bu mahalle "geçmişle bağlantı" eğilimlerinin olumlu uygulamalarından biri sayılmaktadır, [123]. ŞEKİL 4.15.

ŞEKİL 4.15 Gross Sankt Martin Mahallesi Girişi [124]

Bu bağlamda Joedicke, çağımızın konularının ödünç alınmış biçimlerle değil de, çağımıza ait dil ve araçlarla çözülebileceğini, ne yaptığını değil, fakat nasıl yaptığını sorarak geçmişten çok şey öğrenilebileceğini belirtmektedir, [124, s.22]. Bu örnekte eski ile yeninin içiçe ve birbirlerine saygı duyarak yaşadığı görülmektedir. Tamamen çağdaş gereksinme ve olanaklarla tasarlanıp, yaşama geçirilen bu mahalle eski kilise ile uyum içindedir. ŞEKİL 4.16.

ŞEKİL 4.16 Gross Sankt Martin Mahallesi Vaziyet Planı [124, s.20]

Geçmişe öykünen bir yaklaşımla, günümüz iletişim sistemi, bilgi patlaması ve teknolojik gelişmeler sonucu biçim, kendi gereksinimlerini yaratarak ortaya çıkmaktadır. Stirling, Wilford ve ortakları tarafından Londra Tate Galeri'ye yapılan ek bina, Clore Galeri, tipolojik referanslardan hareket eden güçlü bir kurgunun ürünüdür. (Bkz: Bölüm 3.6) Bu kurgu bir yandan tarihsel çağrışımlar ve simgesel jestlerle, öte yandan tutarlı bir kullanım ve dolaşım şemasıyla üst üste getirilerek yaratılmıştır. Farklı iki üslup arasında görsel bağ kuran Clore Galeri, çift anlamlı bir çelişkiyi yansıtan çifte kodlamayı, geleneksel antik değerlerle modern mimarinin sentezini sergilemektedir. Bu

örnekte olduğu gibi günümüz mimarisinde tarihsel kent dokusunu analiz eden, kentin ti-polojik ve morfolojik çözümlemesini konu alan çalışmalarla bağlamsal uygunluğun sağlanabileceği inancı önem kazanmaktadır, [70, s.47]. ŞEKİL 4.17, ŞEKİL 4.18

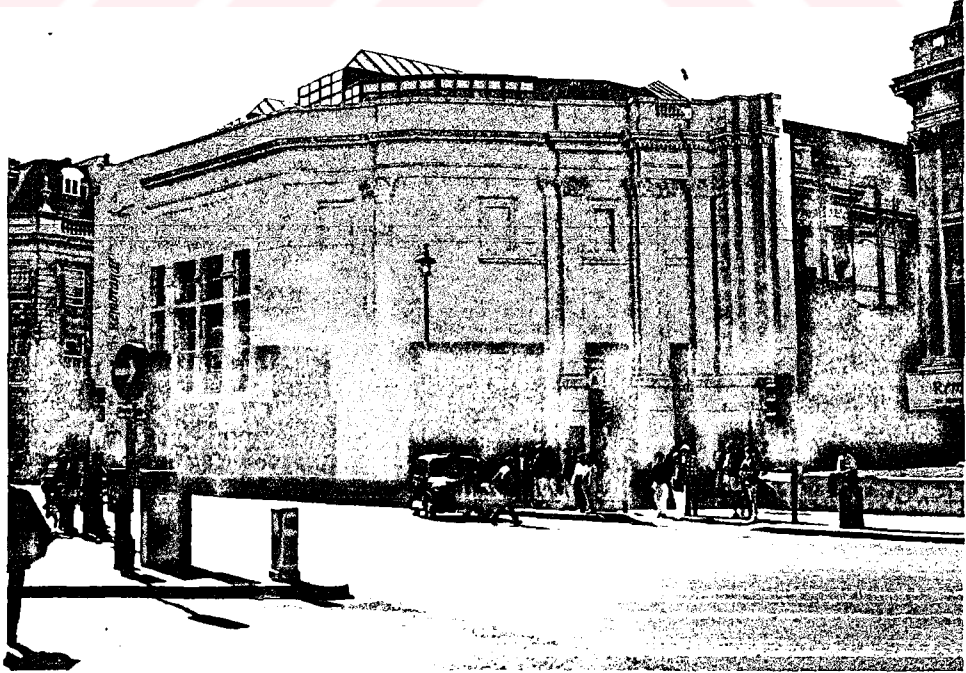
ŞEKİL 4.17 Tate-Galeri, Londra.

ŞEKİL 4.18 Clore Galerisi, Londra.

Bu değerlendirmeden sonra National Galeri'ye yapılan ekide değerlendirmeye alacak olursak; aynen taklit etme, kontrastlık yaratma ve ss ögelerinden arındırarak yorumlama yaklaşımlarının aynı binada, aynı anda kullanıldığının gözlenmesi ilgi çekicidir. Şekil 4.19, 4.20. Hemen hemen aynı sorunları (gereksinimleri) ve olanakları içeren bu iki örnek eski-yeni birlikteliğine değişik yaklaşımların ne kadar geniş bir alana yayılabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Tate Galeride varılan noktaya National Galeride varıldığını söylemek güçtür.

Bu bölümde son örnek, Stuttgart'ın şehir merkezindeki tarihi değeri olan binalarla içli dışlı bulunan, bir bankanın yönetim binasıdır. Çevredeki binaların mimari ögelerinin içeriğinden kaçınılmıştır. Gotik Kilise ve çevresindeki binaların taş yükselteleri, cam merdiven kulesinin hakim olduğu geniş yüzeylerin yatayda vurgulandığı, cam ve metal bir cephe ile karşılanmıştır. Bütün cephe kaplaması ayna-cam olduğu için komşu binalar yeni binanın üzerinde yansımaktadır. Bu etki aynı zamanda kilise ile yeni bina arasındaki boşluğun optik genişlemesini de sağlamıştır. Vaziyet planı düzenlemesinde cadde ve geniş meydan arasında güzel, hoş ardışık meydanlar yaratılmıştır, [125]. ŞEKİL 4.21.

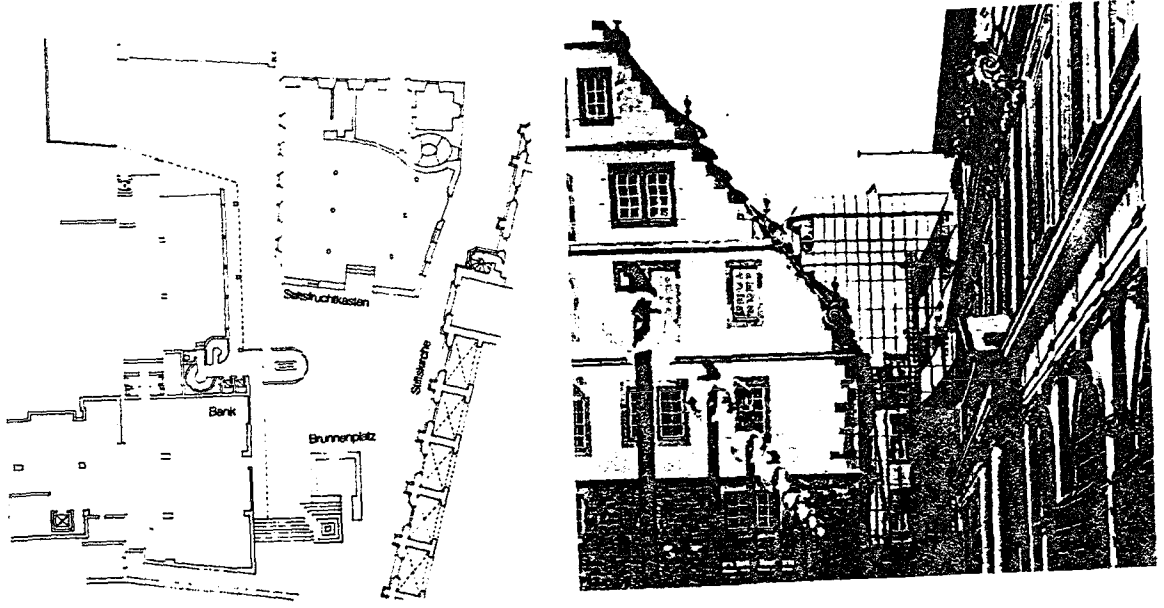

ŞEKİL 4.19 National Galeri'ye Yapılan Ek

ŞEKİL 4.20 National Galerİ, Londra.

ŞEKİL 4.21 Bank Building, Stuttgart, 1971 [125]

BÖLÜM 5. UYGULAMA: KONUNUN ESKİŞEHİR KENTİ

ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

5.1.Toplumsal Değişme Bağlamında Kentin Fiziksel Gelişiminin Değerlendirilmesi

Toplumsal yapıdaki değişmeler bölgesel ilişkileri etkilemekte, ortaya çıkan yeni ilişkiler ise kentsel işlevlerde farklılaşmalar getirmektedir. Toplumsal yapıdaki ilişkilerin yansıması olarak kentin belirli bir zaman dilimindeki mekânsal yapısı da değişmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinde, 15. ve 16. yüzyıllarda Anadolu kentinde yeni mahalleler kurulması yoluyla hızla genişleyen yerleşim alanları 17.yüzyılın başlarında ulaştığı sınırları 19.yüzyıla kadar korumuş ve ancak 19.yüzyıl sonunda, o da kendi iç dinamikleri ile değil dış etmenler sonucu kentsel arazi kullanımına eklenen demiryolu, yönetici merkez, göçmen mahalleleri, askeri kışla gibi yeni öğelerle birlikte büyüme ve değişme sürecine girmiştir, [126].

Fiziksel çevrede değişimin itici gücünün toplumsal ve ekonomik yapıdan kaynaklandığı gözlenmektedir. Böylece kentlerde izleyebildiğimiz mekânsal yapı değişiklikleri neden-sonuç ilişkisi ile açıklanabilecektir. Eskişehir'i ele aldığımızda da hemen hemen aynı sürecin işlediğine tanık olunacaktır. Fakat tüm Anadolu kentlerinde bu değişim süreci aynı anda başlamamış ve aynı ağırlıkta oluşmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal ve ekonomik yapıda yaşanan genel değişim sürecinin yansıması olarak Anadolu kentlerinde de 19.yüzyılın ikinci yarısında bir toplumsal tabakalaşma olduğu gözlenmektedir. Tabakalaşma sonucu kentlerde iki

kesim ortaya çıkmıştır. Birincisi kentlerde çökmekte olan küçük üretim ve küçük ölçekte parekende ticaretle uğraşan küçük esnaf ve zanaatkârlardır. İkincisi ise bölgenin ürünlerini düşük vergiler ödeyerek dış pazarlara satan ve bu yoldan zengin olan Rum tüccarlarla, bu ürünleri köylüden toplayan küçük ölçekte toptan-parekende ticaretle uğraşan Ermenilerdir. Daha sonraları bu tabakalaşma artarak devam etmiştir. Eskişehir'de de hemen hemen aynı süreç yaşanmıştır.

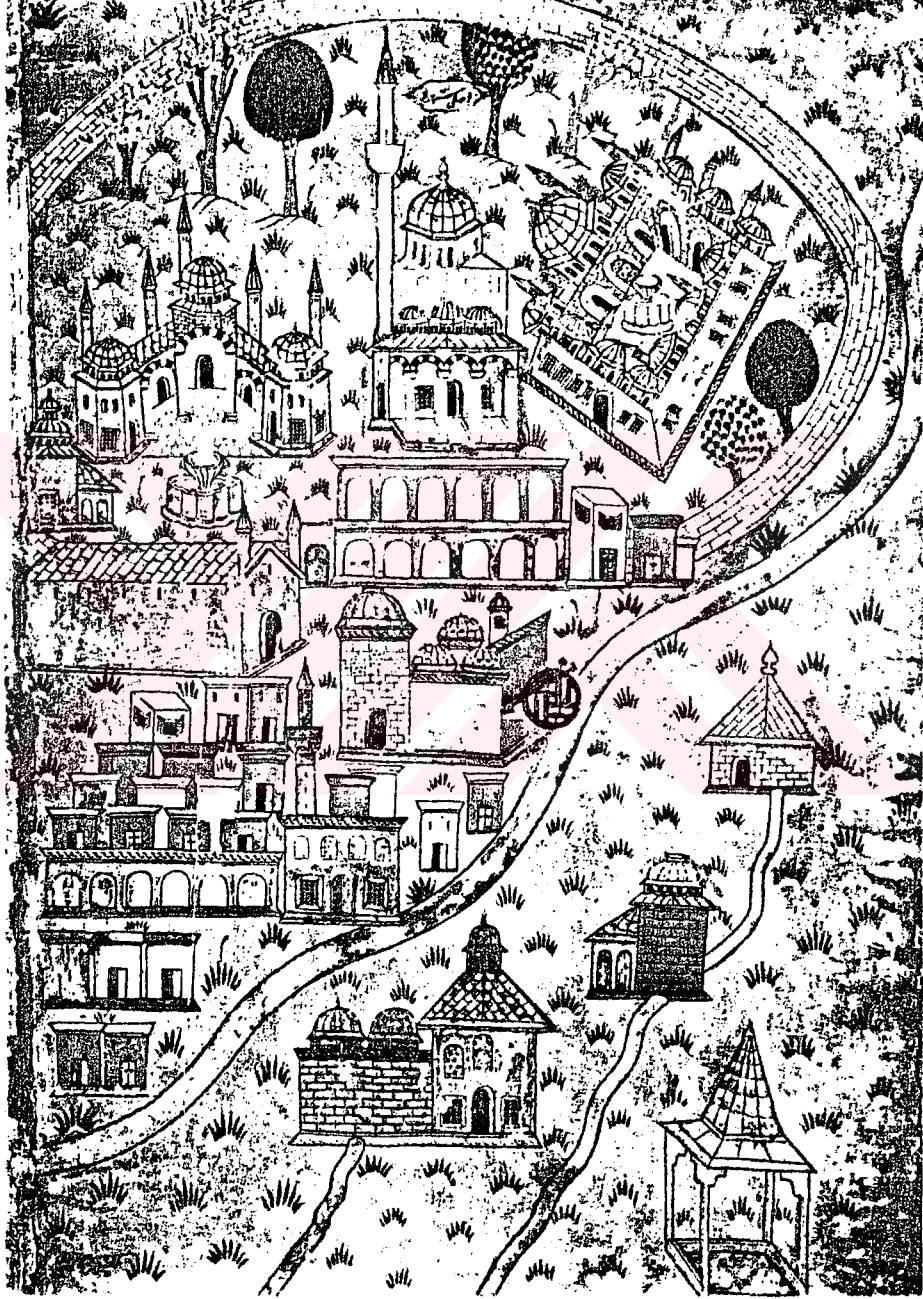
Frigler zamanından beri kent ölçeğinde bir yerleşme alanı olduğu bilinen Eskişehir'in kentsel gelişimini incelerken çeşitli evrelerden söz etmek gerekmektedir.

5.1.1.Antik Sit Doryleaum

Eskişehir'in bugünkü kentsel oluşumuna direkt katkısı olmayan Antik Sit Doryleaum'un varlığına tarihi kaynaklarda verilen sınırlı bilgilerle ulaşılabilmektedir. 17.yüzyıl sonlarından başlayarak bölgeyi dolaşmaya başlayan gezgin ve araştırmacıların gözlemlerine dayanan kısıtlı ve bazen de çelişkili bilgiler edinilebilen Antik Sit Doryleaum'un etkin yaşamının, 13.yüzyıl başlarında Türklerin bölgeye gelmesi ve egemen olmasıyla sona erdiği söylenebilir.

Türkler bölgeye gelişlerinden kısa bir süre sonra, eski yerleşme alanının dışında ve farklı anlayışta bir yerleşme birimi oluşturmuşlardır.

Antik Sit Doryleaum'un yeri konusunda araştırmacılar çeşitli görüşler ileri sürmektedir. Sönmez, akropol ve kaleyi Şarhöyük'te, sivil yerleşmeleri ise Eskişehir'in kaplıca bölgesinde varsaymanın şimdilik en kuvvetli ihtimal olduğunu belirtmektedir, [127]. Tanyeli ise Antik Sit Doryleaum'un bugünkü kaplıcalar bölgesinden başka bir yerde olamayacağını belirtmektedir, [128].

ŞEKİL 5.1 Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn'de Eskişehir Tasviri [129]

Bu konuyu aydınlatabilmek ümidi ile Anadolu Üniversitesi Prof.Muhibbe Darka yönetiminde bir ekiple Şarhöyük'te kazı çalışmalarını sürdürmektedir. Elde edilen ilk bulgulara göre bu kazının pek çok bilinmeyenini gün ışığına çıkaracağı ve bu tartışmaları sonuçlandıracağı düşünülmektedir.

5.1.2.Odunpazarı ve Çarşı Bölgesi

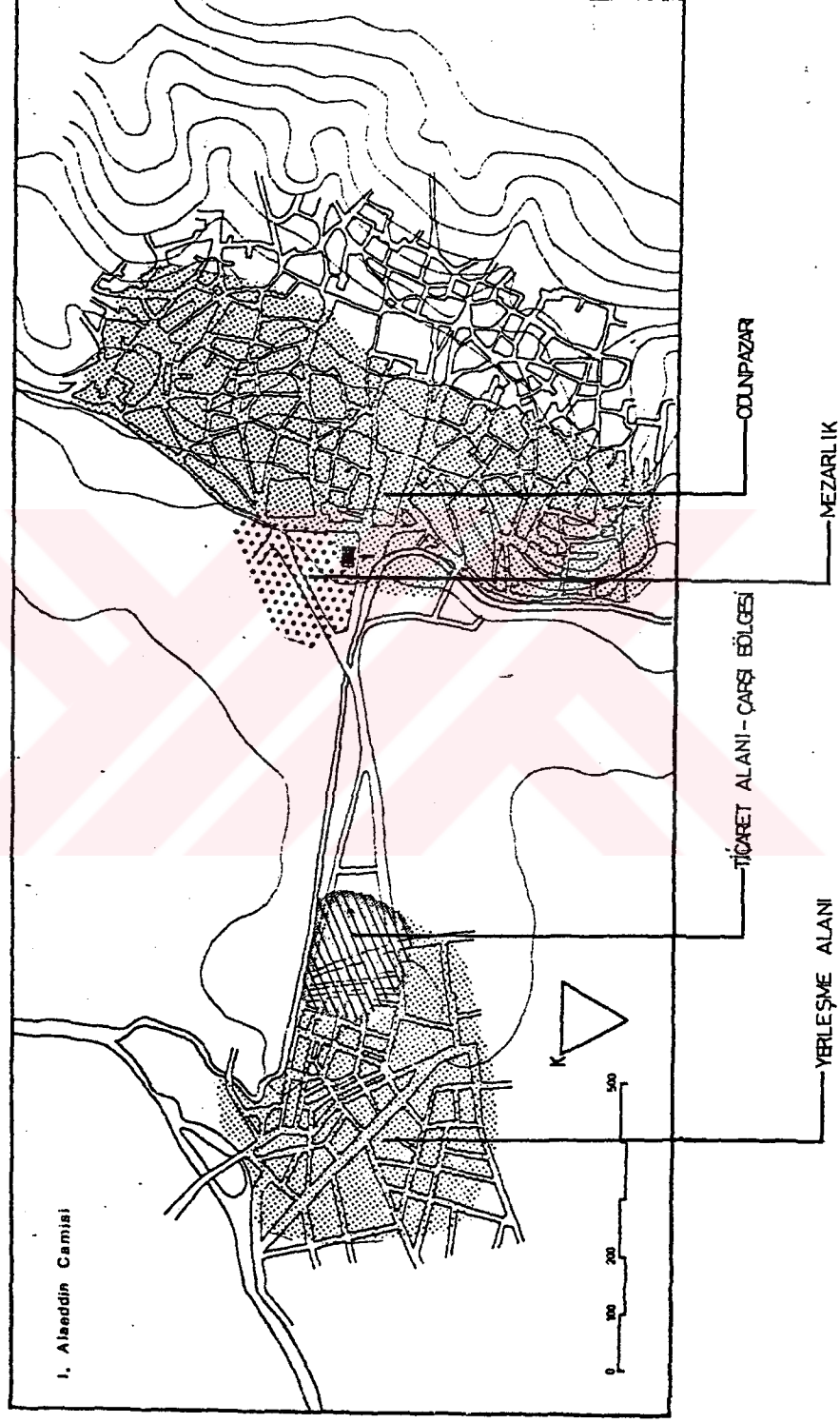
Osmanlı topraklarına çok erken katılan Eskişehir, 14.yüzyıldan itibaren Sultanyüğü / SultanÜyüğü yerine Sultan Önü olarak anılmaya başlanmıştır. Günümüzde Yukarımahalle veya Odunpazarı olarak anılan bu bölge kentsel gelişmesini Cundiye, Şarkıye, Akarbaşı, Akcamı, Akçağlan, Dede, Karapınar, Paşa ve Ortamahallerden bazılarının tümünü, bazılarının da bir kısmını içine alacak şekilde sürdürmektedir.

Osmanlı'nın yükselme devrine rastlayan 1525 tarihli Kurşunlu Külliyesi Odunpazarı'nın merkezinde yer alır ve bölgenin şekillenmesinde belirleyici öge olma özelliği taşımaktadır. Çoban Mustafa Paşa'nın yaptırdığı külliye, cami, medrese, kervansaray ve aşhaneden oluşmaktadır. Martrakçı Nasuh'un 1534-1535 tarihli beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn adlı eserinde yer alan Eskişehir tasvirinde Kurşunlu Külliyesi'nin kentsel oluşumunda belirleyici öge olma özelliği görülmektedir. ŞEKİL 5.1. Bu kitapta Eskişehir adı geçmekte ve "Mezkur konak ziyade uzak olup Eskişehir önünde köprüden geçilüb konuldu. Arpanın kilesi onara alındı" denilmektedir, [129, s.63].

16.yüzyılda Kanuni döneminde Eskişehir'in bugün de devam eden önemli yolların kavşak niteliği ile önem kazandığı bilinmektedir. Daha sonra 16.yüzyılın ikinci yarısında ise Anadolu ve Eskişehir için iç isyanların ve soygunculuğun yayıldığı dönem olarak anılmaktadır.

17.yüzyılda Eskişehir için Katip Çelebi "Cihan-nüma"da şunları yazmaktadır. "Sultanönü" baştahtı Eskişehir: Bu vasi sahrada bir kasaba ve kazadır. Suru yoktur. İki yerde cuma kılınır. Cami ve hanları ve ılıcaları ve etrafında bağları bahçeleri vardır. Çarşıları ve hanları aşağı düzde ılıca kurbunda vaki olup evleri ve mahalleleri kible tarafında biraz munfasıl bayır yamacına düşmüştür. Camilerin biri anda, biri yukarıdadır. Germâbe (İlica) kasaba içinde düz yerde ve su kaynakları çeşitlidir. Ve üzerinde kubbe ve camekanlar yapıp erkek ve kadınlara mahsus iki hamam kılınmıştır", [130].

Katip Çelebi'nin sözünü ettiği camiler aşağıdaki Alaaddin, yukardaki ise Kurşunlu camileri olmalıdır. Eskişehir'i F.W. Ainsworth ise (1840) "Kent iki ayrı bölümden oluşmuştur. Çarşı bölgesinde küçük bir çarşı, büyük bir han, birkaç hamam yapısı vardır. Konut bölgesi güneydeki bir tepenin eteğindedir ve iki merkez arası 800 m. kadardır. Aradaki boşluk mezarlıklar ve sebze bahçeleri ile kaplıdır." şeklinde anlatmaktadır, [131]. Harita 5.1 13. yüzyıl sonlarında Eskişehir'i göstermektedir.

HARİTA 5.1. 13.Yüzyıl Sonunda Sultanyüğü/Eskişehir [128, Levha 344]

1702'de Eskişehir'i gören P.Lucas'da "Kent iki ayrı bölümden oluşmakta ve bu iki bölüm arasında uzunca bir mesafe bulunmaktadır." demektedir, [132]. Lucas toplumsal yapıyı da "Türklerin evi dağın önündedir. Şehrin birinci kısmında çarşı bulunur. Burada dükkânı bulunan Türkler akşamları yatmak için yukarı şehire çıkarlar" şeklinde vermektedir, [133]. Böylece gezginlerin notlarından o dönem de Eskişehir'in toplumsal, ekonomik açıdan ne durumda olduğu ve kentin fiziksel gelişiminin bundan nasıl etkilendiği konusunda bilgiler ediniyoruz.

Eskişehir'in özellikle kırsal yerleşmelerde, fiziksel gelişiminin ve toplumsal yaşamının 16.yüzyılın ikinci yarısı ve 17.yüzyılda yaygın olan iç isyanlar ve derebeyliklerden çok olumsuz etkilenmiş olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bu nedenle köyler yol ağlarından uzaklaşmış, bataklık bölgelere göçmüşlerdir.

19.yüzyıla kadar Odunpazarı'nın güneyde Çatakbayırı dolayındaki mezarlık, kuzeyinde de bugünkü Alaaddin Parkının yerinde bulunan ve 1945-1947 yılları arasında kaldırılan iki mezarlık bölgesi ile, doğu ve batıda da bugünkü Cunudiye mahallesi ve Alanönü mahallesi ile sınırlamak olasıdır.

Ahşap olduğu bilinen çarşı bölgesindeki konut ve ticaret yapılarının 1905 yılında çıkan bir yangında tümüne yakın bölümü yanmıştır. 1905-1922 yılları arasında yeniden kurulmaya çalışılan bu bölgedeki çarşı ve konut alanları 1922 yılında kentin Türkler tarafından geri alınışından kısa bir süre önce Yunan kuvvetleriyle birlikte Eskişehir'i terkeden Rumlar tarafından yakılmıştır.

19.yüzyılda devlet yönetiminde oluşan değişikliklerin ve örgütlenmenin mekâna yansmasıyla yeni yapı tiplerinin yapımını görüyoruz. Cumhuriyet'in ilanından sonra eskiden beri Odunpazarı'nda yaşayan Eskişehir'in köklü aileleri ovaya inerek yeni oluşan mahallelere yerleşmeye başladılar, bölgeyi de daha düşük gelir gruplarına terkettiler. Ovaya inen bu sakinler Alaaddin Parkı çevresinde gelişen alana yerleştiler. ŞEKİL 5.2, 5.3. 19.yüzyıla kadar yalnızca Türklerin yaşadığı, Odun-

pazarı ve Çarşı bölgesinden oluşan iki bölümlü kentte, Çarşı bölgesi çevresinde azınlıklar tarafından kurulan yeni bir konut bölgesi katılmıştır. Harita 5.2'de bunlar görülmektedir.

ŞEKİL 5.2 Alaaddin Parki Çevresinde Gelişen Konut Alanı, Yediler.

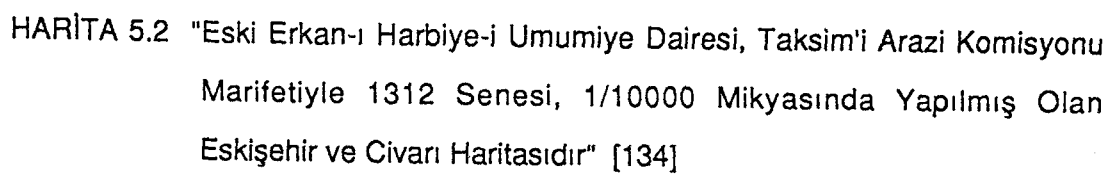
ŞEKİL 5.3 Aynı Alanın Bugünkü Durumu

Odunpazarı'nın uzun süre yalnızca konutlara ayrılan bir yerleşim alanı olma özelliğinin, bazı elsanatları ve ticari eylemlerle birlikte çeşitli kamu işlevi olan yapıların da bölgeye yerleştirilmesiyle, bir oranda değişikliğe uğradığı gözlenmektedir. Söz konusu yapıların çoğunluğu 20.yüzyılın başı ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen ve I.Ulusal Mimarlık Dönemi ürünleri olarak değerlendirilen yapılardır. Bu dönem yapılar genellikle devlet eliyle yapılmış kamu yapısıdır. Fakat bu dönemi temsil eden birkaç konut da vardır. Bu kamu yapıları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Odunpazarı'nın gelişebilmesi için devletin desteklediği bir imar politikasının sonuçları olarak değerlendirilebilir. Fakat toplumsal değişme ve buna bağlı kentsel gelişim hızının çok artması ile kent ovaya doğru yayılmıştır. Böylece hizmet ve yönetim sektörü ile üretim de ovada yer almıştır. Odunpazarı kentin bu yönde gelişmesiyle eski önemini kaybetmiştir.

5.1.3.Göçmenlerin Yerleştirilmesi Süreci

Kentlerin mekânsal yapılarında 19.yüzyıl sonlarında hem batılılaşmanın etkisiyle hem de yine dışa bağlı olarak göçmenlerin gelişiyile büyük değişimler yaşanmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı yönetiminin 17.yüzyıla kadar olan dönemi içinde sürekli gelişme gösteren kent çok uzun bir aradan sonra yaklaşık 1858-1860 yıllarına rastlayan dönemde yeniden canlılık kazanmaya başlamıştır. Bu canlanmada Osmanlı İmparatorluğu'nun devamlı toprak kaybetmesi sonucu büyük kitleler halinde 1919 yılına kadar süren Türk kökenli göçmenlerin birinci derecede payı vardır. Göçmenlerin gelişiyile verimli tarım topraklarının kullanılması sonucu kentin ekonomik, toplumsal ve ticari yaşamı bundan etkilenmiştir. Bu kentin fiziksel gelişimine de yansımış ve geleneksel dokudan farklı yeni yerleşim bölgeleri oluşmuştur. (Bkz: Harita 5.2)

1854-1856 Kırım savaşından sonra hızla artan göçmen akımları göçmenlerin yerleştirilmesi için yapılan çalışmaların yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir. 3 Mayıs 1856'da Bab-ı Ali'nin Silistre Valisine gönderdiği fermanla göçmenlerin yerleştirilmesi konusunda verilen emirlerin geniş kapsamı ve ayrıntıları konumuz açısından önemlidir. Fermanla göçmen köylerinin, kentlerde göçmen mahallelerinin yapımında izlenmesi gerekli ilkeler ise şöyle saptanmıştır:

"Yapılacak evler her ne kadar ahşap olacak ise de mümkün mertebe bir tarzda ve bir sırada yapılmasına ve sokakların müsavat ve vüs'at üzerine olmasına itina buyuracaklardır, [135]. Böylece fermanla yerleşme dokusunun niteliklerine kadar inen ayrıntılı bir tanımlama yapılmış olması göçmen mahallelerinin dokusunu açıklamaktadır.

Eskişehir'de hem kırsal alanda hem de kentsel alanda oluşmuş göçmen yerleşmelerini ve kentin fiziksel gelişimini değerlendirmekte yararlı olacaktır.

19.yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu'da süregelen geleneksel dokunun organik, geometriye gelmeyen görünümüne karşın göçmen mahalleleri dama tahtası düzenindeki yol dokusu ve parselasyon düzeni ile ilk bakışta diğerinden ayrılmaktadır. (Bkz: Harita 5.2)

Eskişehir 1850'ye kadar oldukça sönük bir kasaba karakteri gösterirken bu tarihlerden sonra hem nüfusu artmış hem de gelişme yoluna girmiştir. 1877 (1293) Kırım Savaşı'ndan sonra Eskişehir'e gelen göçmenlerin bir kısmının Porsuğun karşı sahilinde yerleşmeye başlamasıyla 1888'den itibaren şehir kuzeye doğru -yani ovaya doğru- genişlemeye başlamıştır. Bu konuda E.Nauman Küçük Asya'da yapmış olduğu seyahatnamesinde şunları kaydetmektedir:

"Porsuğun sağ sahilinde yeni gelişmiş olan kısım muhacirlerin yerleşmesi ile meydana gelmiştir. Ve şehrin on dakika uzağında ufak bir şehir teessüs etmiştir", [136]. A.Körte ise "Şehrin yeni büyüyen muhacir mahalleleri kerpiç duvar ve toprak

damları ile ayrı bir alemdir ve bu mahalleler süratle Porsuğun sağ sahilli üzerinde gelişmektedirler." demektedir, [137].

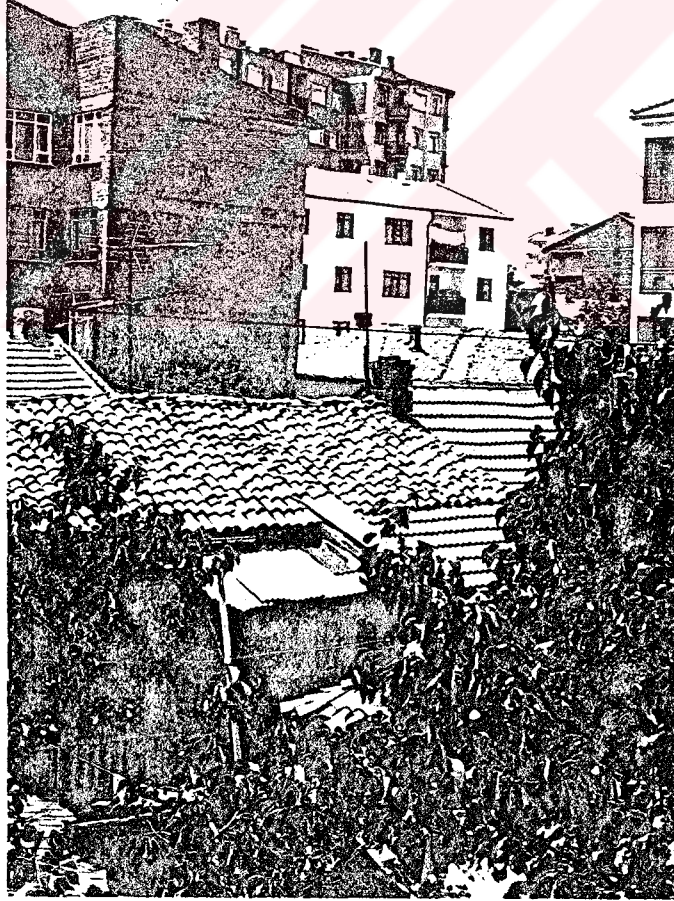
Sonuçta 1890 ila 1920 yılları arasında Macuncu, Seyit Hayriye, Hacı Ali Bey, İhsaniye ve Güllük mahalleleri oluşmuş ve böylece göçmen mahalleleri kente bağlanmıştır.

Odunpazarı'nda da göçmenlerin gelişinden sonra geleneksel konutlarda belirgin farklılıklar gözlenmiştir. Odunpazarı'nda geleneksel konutlarda cephenin ortasında yer alan demirparmaklıklı balkonlu, yuvarlak alınlıklı örneklere rastlanmaktadır. Bu konutları C.E. Arseven "Kırım Tipi Ev" olarak isimlendirmiş ve Kırım'dan gelen göçmenler arasında yer alan ustalar tarafından yapıldığı kanısına varmıştır, [138]. şEKİL 5.4'de bu tip ev geri planda görülmektedir.

şEKİL 5.4 Odunpazarı Geleneksel Konut Karakterinden Farklı Kırım Tipi Ev.

Görüldüğü gibi Eskişehir kentsel gelişimi ile geçirdiği toplumsal değişme sürecini günümüzde de yansıtmaktadır. Fakat değişimin hızının çok arttığı günümüzde yakın bir gelecekte bu izlerini silinebileceği düşünülmektedir. Çünkü göçmen mahallelerinin şehir merkezinde kalması nedeniyle son yıllarda yenilenme süreci çok hızlanmıştır. Bu yerleşim bölgelerinde de önemli bir kentsel öge olan mahalle camileri ve çeşmeleri de yavaş yavaş eski önemlerini kaybetmişlerdir. Daha önceleri mahalle çeşmelerinden ve bahçelerdeki tulumbalardan su sağlanırken bugün artık kentin su şebekesine bağlıdır. Tek katlı konutların yerini bugün çok katlı yoğun bir yerleşim almış ve artık yeşilin görünmediği dar sokaklar yerleşmeye egemen olmuştur. ŞEKİL 5.5'de bu dönüşümler izlenebilir.

ŞEKİL 5.5 Yenilenme Süreci Çok Hızlanan Göçmen Mahallelerinden Işıklar Mahallesinin Bugünkü Görünümü

5.1.4.Demiryolunun Kente Gelişi

Eskişehir'e canlılık kazandıran bir diğer önemli olay da; 1894 yılında Eskişehir'e ulaşan ünlü Berlin-Bağdat Demiryolu'dur. 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren canlanan ekonomik yaşam, kentin toplumsal ve fiziki yapısına yansımıştır. Öncelikle tarım ve hayvancılık alanlarındaki artı ürünü, yeni ve hızlı ulaşım olanaklarıyla yurtiçi ve yurtdışı pazarlara aktarabilme şansı, kente azınlık gruplarını çekmiştir.

Eskişehir'de yeni kurulan yerleşim alanları ile ilgili olarak A.Körte "Demiryolunun geçişinden kısa bir süre sonra kent şaşılacak derecede değişmiş, canlanmıştır. İstasyon tarafında ise Rumlara ait bir çok otel ve evler yer almıştır." demektedir, [127, s.65]. (Bkz: Harita 5.2)

Demiryolunun geçmesinden sonra İzmit, Ertuğrul, Kütahya, Ankara sancaklarının üretiminin arttığı ve üretim üzerinden alınan aşar vergisinin de yükseldiği görülmektedir, [139]. Kentin Odunpazarı'nda oturan yerlilerinin bir kısmı da istasyon tarafına doğru gelişen yeni yerleşmelere kayarak bu bölgeden ayrılmışlardır. Böylece demiryolunun hem kentin toplumsal yapısını, hem de buna bağlı olarak fiziksel gelişme yönünü ve hızını etkilemiş olduğu söylenebilir. Günümüzde de demiryolunun yakınında yer alan tarım alanlarından -kente yakın olanlar- kentin baskısını üzerlerinde hissederek yerleşme alanlarına dönüşmektedir. (Bkz: Bölüm 5.3.3.)

Demiryolunun Eskişehir'den geçişinin, kentte ekonomik, toplumsal hayatta çok büyük ve çok yönlü etkileri olmuştur. Daha önceki yıllara ait Salnamelerde görülmeyen patates ekimini Eskişehir'e demiryolu döşemek üzere gelen yabancılar sokmuşlardır. Patates tarımı bu bölgede kısa sürede yaygınlaşmıştır, [140]. Demiryolunun başka bir etkisi de Eskişehir Lokomotif ve Motor Sanayinin çekirdeğini oluşturan cer atölyelerinin kurulmuş olmasıdır. Bu Eskişehir'de sanayinin gelişmesine ve nitelikli eleman yetişmesine başlangıç teşkil etmiştir.

5.2.Odunpazarı Kentsel Sit Alanının Tasarım Verisi

Olarak Değerlendirilmesi

Eskişehir kentinin Türk dönemi yerleşmesi olan Odunpazarı, IECH [141] tanımının kapsadığı çeşitli bütünlüklerden bazılarını birarada içermekte ve kentsel sit olarak:

-Kentin tarihi çekirdeğini oluşturması,

-Anıt gruplarının varlığı,

-Bir tarihsel yerleşmede, anıtlara uyumlu yaklaşım açısından önem taşıyan ve onları çevreleyen bağlayıcı geleneksel dokusu,

-Fazlaca anıt değeri ya da ilginç perspektifleri olmaksızın tutarlı bir bütünlük oluşturan geleneksel konut gruplaşmaları,

gibi veriler sağlamaktadır, [127, s.25].

Bu veriler tez sistemiği açısından üç ana başlıkta değerlendirilebilir.

5.2.1.Doku (Kentsel Mekân)

Odunpazarı Kentsel Sit Alanındaki fiziksel mekânın en belirgin iki özelliği, yapılanmış alanların yoğunluğu ve yapıların büyük çoğunluğunun konutlardan oluşmasıdır. Konut işlevi olmayan diğer yapılar, büyüklük ve geometrileri birbirinden çok farklı parseller ile bu parsellerdeki evlerin oluşturduğu organik biçimli yapı adaları üzerinde, geleneksel doku ile kaynaşmış bir durumda yer alırlar. Söz konusu binalar

işlevlerine göre çevrelerini biçimlendirmekte etkin olmamışlar, tersine özellikleri daha önceden belirlenmiş olan dokunun verileri doğrultusunda tasarlanmışlardır. Bu genellemenin dışında kalan tek örnek, çevresinin biçimlenmesinde bir odak olma özelliği gösteren Kurşunlu Külliyesi'dir.

Kentsel Sit Alanı'nın kuzeyindeki Alaaddin Camisi, minaresinde Eskişehir'in Türk dönemine ait en eski yazıtını bulundurmasına karşın, geçirdiği değişikliklerle yapıldığı dönemin tüm özelliklerini yitirmiştir. Odunpazarı yerleşiminin kuzeydeki gelişme sınırını belirlemek için röper olması nedeniyle önemlidir. (Bkz: Harita 5.3)

Odunpazarı Kentsel Sit Alanında bulunan diğer dini yapılar, mimari ayrıntılarının özensiz tasarımı ve çevreye uyum açısından olumsuz sayılabilecek cephe malzemelerine karşın, ölçek ve konum planı olarak geleneksel konut dokusu verilerinden yararlanmışlardır. Bu özellikleriyle fiziksel mekân örüntüsünün önemli bir bileşeni durumundadırlar.

Çevrelerindeki konut dokusunun bu camilere bağlı gelişmesi söz konusu değilse de, dairesel bir etki alanının toplumsal merkezi olma niteliğini taşırlar. Ticaretin yoğun olduğu bölgede bulunan Tiryaki Hasan Paşa Camisi, hem esnaf hem de alışverişe gelen semt sakinlerinin belli zamanlarda toplandığı ve böylece çevresi ile etkili bir iletişimi olan toplumsal merkez niteliğindedir.

Odunpazarı'nda yer alan I.Ulusal Mimarlık Dönemi üslup özelliklerini taşıyan konut yapıları, diğer 19. yüzyıl yapıları gibi rasyonel formları, farklı malzemeleri ve boyutları ile ilk bakışta geleneksel konut dokusundan ayrılmaktadır. ŞEKİL 5.6 Bu binalar sitin kuzey sınırı olan Seyitgazi Caddesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Daha sonra bu binalara yapılmış olan ekler, günümüz teknolojisi ile gerçekleştirilmiş, çevreye ve eklendikleri binaya karşı duyarsız binalardır.

ESKİŞEHİR _____ ODUNPAZARI
SİT SINIRLARI İÇİDEKİ FİZİKSEL ÇEVREYİ
OLUŞTURAN ÖGELER

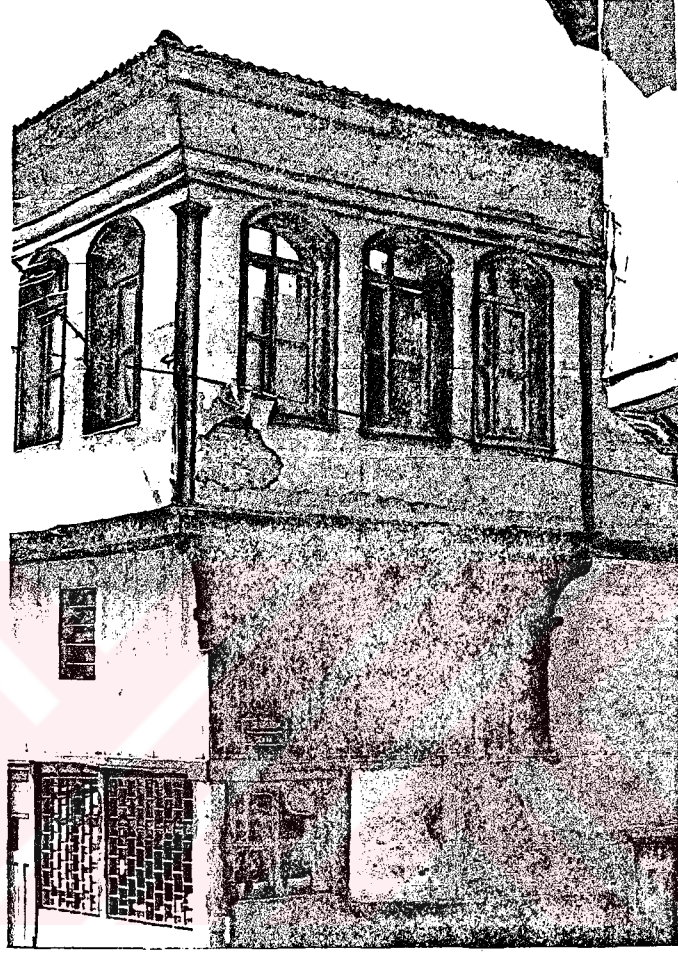

ŞEKİL 5.6 Kurşunlu Cami Sokak

Kentsel Sit Alanında ticaret işlevi için tasarlanmış yapı bulunmamaktadır. Fakat zaman içinde konutların alt katları ticaret işlevini barındırmaya başlamıştır. Bu küçük işyerleri tümüyle yakın çevreye hizmet vermektedir. ŞEKİL 5.7

-Geleneksel Dokuyu Oluşturan Temel Bileşen: Konutlar

Odunpazarı Kentsel Sit alanı içindeki geleneksel dokunun temel bileşenini oluşturan konutların büyük çoğunluğu, geleneksel Anadolu Türk kentinin karakteristik dokusunu oluşturan kentsel tasarım ve mekân düzenleme ilkelerine göre biçimlenmiştir. Türklerin kendilerine özgü yaşam biçimlerine ve toplumsal, kültürel isteklerine göre zaman içinde oluşmuşlardır.

ŞEKİL 5.7 Şeyh Sıddık Sokak

Odunpazarı Kentsel Sit Alanında bulunan konutların tümü değerlendirildiğinde;

o Yerleşimin korunmaya değer en önemli bileşeni olan geleneksel konutlar,

o Kentsel tasarım özellikleri ve yapılanma koşulları Odunpazarı'nda daha önceden biçimlenmiş ada ve parsellerin verileri ile bağımlı yaşam biçimleri açısından geleneksel konutlarla temelde önemli benzerlikler gösteren konutlar. Bu yapılar daha çok kullanılan malzeme ve yapım teknikleri ile ayrılırlar. Yer yer gecekondulaşma eğilimi gösteren bu konutlar, çoğunlukla geleneksel konutların ayrılmaz parçası olan bahçelerinin zamanla parçalanması ile oluşan parsellerde yer almaktadır.

o Öncelikle kat yükseklikleri daha sonra da dokunun verilerine uymayan konumları, tasarım ve yapım teknolojileri ile tamamen geleneksel konutlardan farklı olan dört ve daha fazla katlı konutlar. Bunlar genelde varolan parsellerin birleştirilmesini de birlikte getirmekte ve dokuya çok yönlü olumsuz etkileri olmaktadır. Bu binalar komşuluk ilişkileri, yaşam biçimleri ve çevreyle olan ilişkileri açısından son derece olumsuz örneklerdir.

Şekil 5.8'de bu üç tip birarada görülmektedir.

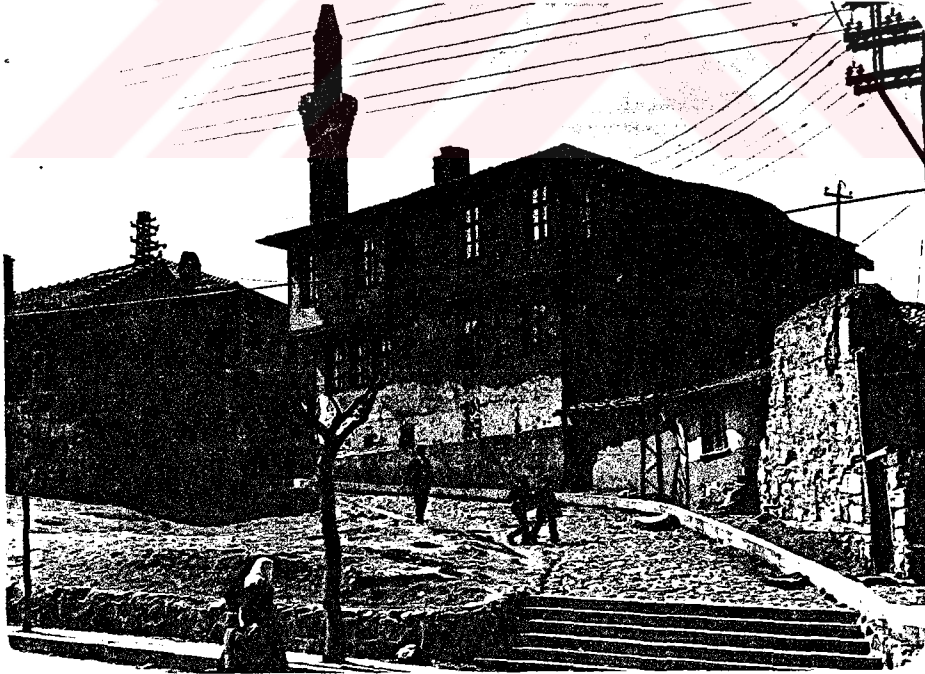
ŞEKİL 5.8 Kentsel Sit Alanında Yer Alan Üç Tip Konut

-Sokaklar

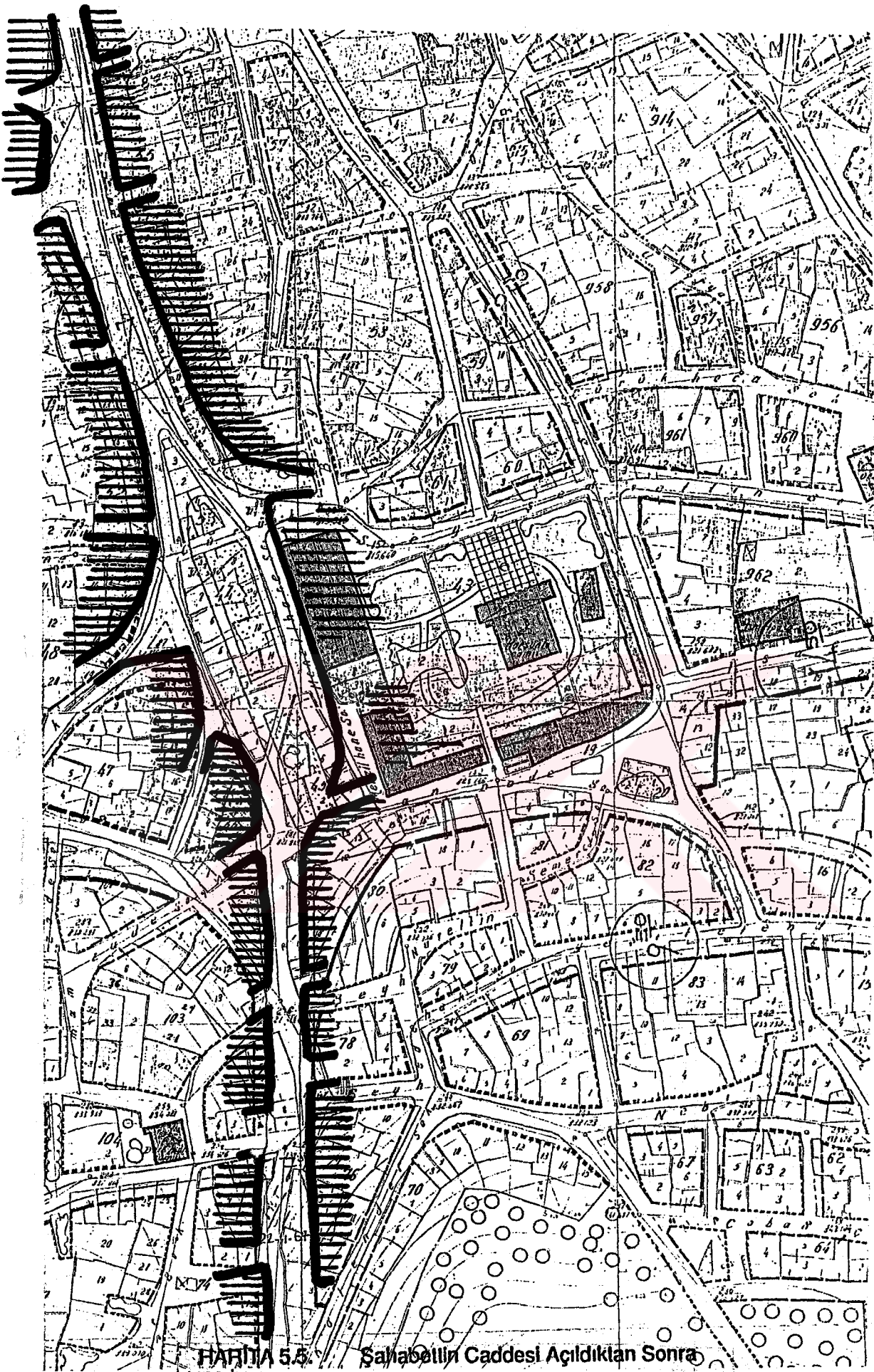
Geleneksel dokuyu oluşturan ve karakterize eden önemli bir bileşen de sokaklardır. Odunpazarı'nda eskiden varolan çıkmaz sokakların çevredeki sokaklara bağlanmasıyla daha küçük boyutlu yapı adaları oluşmuştur. Bu bölgede geometriye uymayan, organik ve dar sokaklar devamlı değişen perspektifler vermektedir. Sokakların ikiden fazlasının kesiştiği noktalarda genişleyerek küçük meydancıklar

oluşturduğu, bazı meydancıkların bir kenarında mahallenin çeşmesinin yer aldığı gözlenmektedir. (Bkz: Harita 5.3-a sokakların kesişme yerlerini göstermektedir.)

Odunpazarı Sit Alanını ortadan ikiye bölen ve geleneksel dokuyu tahrip eden Şeyh Şahabettin Caddesi 1971 yılında pek çok geleneksel konutu yok ederek açılmıştır. Bu asfalt ve refüjlü yol; organik olmayan biçimi, eğime dik uzunluğu ile oransız doğrusal konumu ve 24 m'lik genişliği ile Odunpazarı geleneksel dokusundan ayrılmaktadır. (Bkz: Harita 5.4, 5.5) Asfaltlanmamış olanları Arnavut kaldırımı ile kaplamalı eski sokaklar, çevreledikleri yapı adalarının geometrisine göre çok değişik açılarla Şahabettin caddesine bağlanmakta ve ilginç biçimli kavşaklar oluşturmaktadırlar, [127, s.32-33]. Bu noktalarda kot farkları olduğu için sonradan yapılmış merdivenlerle sokakların caddeye bağlandığı gözlenmektedir. ŞEKİL 5.9

ŞEKİL 5.9 Sivrioğlu Camisi ve Sokakların Şahabettin Caddesine Basamaklarla Bağlanması

Özgün durumunu günümüze kadar koruyan çok az sayıda sokaklar incelendiğinde sokakların kaplaması, ortadan ya da iki yandan akıntılı, akıntının ve konutların duvarları önünde diğerlerinden daha büyük granit kaplama taşların kullanıldığı "Arnavut Kaldırımı" tipindedir. Fakat son yıllarda sokaklar önceleri asfaltlanmış, koruma amaçlı imar planı sonrasında da beton parke taşla tamamına yakını kaplanarak özgün kaplama yok edilmiştir. Özenli bir onarımla çok uzun yıllar varlığını devam ettirebilecek durumda olan Arnavut kaldırımlarının belediye eli ile yok edilmesi üzerinde düşünmek gerekir.

Motorlu araç trafiğine göre oluşmamış bu sokaklar bugün çevrenin gereksinim duyduğu otopark alanı gibi kullanılmakta ve geleneksel doku bundan çok yönlü zarar görmektedir. Öncelikle bölgede yaygın olan kapı önü kullanımı, yaya ulaşımı ve çocukların oyun alanı işlevini gören sokaklar olumsuz etkilenmektedir. Kentsel Sit Alanının servis dışındaki trafiğe kapatılması, hem toplumsal yaşamı hem de bölgenin özelliklerinin korunması açısından gereklidir.

Diğer Anadolu-Türk kentlerinde olduğu gibi Odunpazarı'nda da yeşil alan konutların bahçe ve avlularında yer almakta ve bahçe duvarlarından da sokağa taşmaktadır. Kurşunlu Külliyesinin bahçesi ve Eski Askerlik Şubesi'nin arkasındaki küçük park geleneksel dokunun diğer yeşil alanlarıdır.

Çeşitli nedenlerle yıkılan veya yıktırılan alanlarda çok katlı konut yapma eğilimi vardır. Fakat Koruma İmar Planı sonrasında kat sınırlaması getirildiği için -bazı yapı adaları hariç- çok katlı yapıya izin verilmemektedir.

-Parsellerin Oluşumu

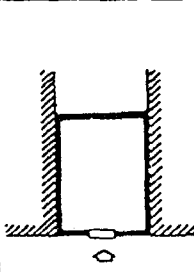
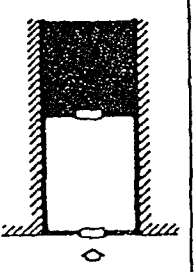
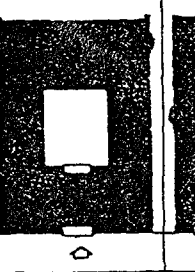
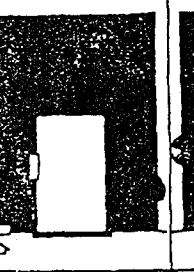
Odunpazarı Kentsel Sit Alanındaki parsellerin özgün biçimleri ve zaman içinde geçirdiği değişimlerle ilgili kesin tarihsel veriler elde edilememektedir. Tümü özel

mülkiyet olan parsellerin kuşaklar boyunca süregelen küçülme ve parçalanma sonucu bugünkü şeklini aldığı söylenebilir. Bugün kullanılan ve 1943-1946 yıllarında hazırlanmış 1/500 ölçekli kadastral paftalar meydana gelmiş olan değişikliklerin tamamı işlenmemiştir.

Önceleri ayırık düzende ve yapılanma yoğunluğu düşük olan yerleşme, bu özelliğini zamanla, bölünmüş parsellerin üstüne yeni yapıların inşa edilmesi eğiliminin artması ile kaybetmiştir.

Parsel büyüklüğü ve komşu binaların konumu konutun yerleşim düzenini etkilemiştir. Bölgede en az rastlanan ayırık düzen konutlar sokaktan geri çekilerek bahçe içine yerleştirilmesiyle elde edilendir. Konutların parsel içi konumları ile söz konusu değişkenlere bağlı ev girişi, taşlık, bahçe ve sokak ilişkileri için aşağıdaki seçeneklerin varlığı saptanmıştır. (Bkz: Tablo 5.1)

TABLO 5.1 Odunpazarı Kentsel Sit Alanında Geleneksel Konutların
Parsel İçi Konumlanmaları [127, Tablo 3.2]

B i t i ş i k D ü z e n		A y r ı k D ü z e n		
Bahçesiz	Arka Bahçeli	Bahçe İçinde	Bahçeli-Sokakça Cepheli-Bir Girişli	Bahçeli-Sokakça Cepheli-İki Girişli
				
71 Adet %24.15	147 Adet.....%50.00	5 Adet.....% 170	41 Adet.....%13.95	30 Adet.....% 10.20

5.2.1.1.Odunpazarı Koruma İmar Planının Değerlendirilmesi

Eskişehir-Odunpazarı Tarihsel ve Kentsel Sit Alanı Koruma amaçlı İmar Planı ve Yönetmeliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.6.1988 tarihli kararı ile yürürlüğe girmiştir.

Tarihi süreç içinde tamamen Türk kenti olarak kurulmuş ve gelişmiş Odunpazarı Kentsel Sit Alanının daha fazla değer yitirmeden gelecek kuşaklara aktarılması tarihi ve kültürel yönden çok önem taşımaktadır. Bu nedenlerle Eskişehir Odunpazarı Tarihsel ve Kentsel Sit Alanının Koruma Amaçlı İmar Planının yapılmış olması önemli bir gelişmedir.

Koruma Amaçlı İmar Planının yapılmış olması herşeyden önce Odunpazarı'nın henüz çok fazla hissetmediği spekülasyon baskılarının gelecekte bir tehlike oluşturmasının ve bu değerlerin bir gecede yitip gitmesinin bir anlamda da olsa önüne geçebilecektir.

Fakat bu olumlu gelişme, kendisinden bekleneni gerçekleştirebilecek midir? Bu konu üzerinde durulması ve içerdiği sorulara cevap verilebilmesi önemlidir. Aslında sorun yalnız Eskişehir için değil, tüm Kentsel Sit Alanları için varlığını sürdürmektedir. Bazı Kentsel Sit Alanlarında henüz Koruma Amaçlı İmar Planları yaptırılmazken, yaptırılanlarında uygulamaya konmaması düşündürücüdür.

Koruma Amaçlı İmar Planları yapılırken amaçların ve tarihi çevre korumanın toplumsal, ekonomik, yasal yönlerinin, uzmanlardan oluşan bir ekip çalışması ile doğru değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmelerin doğru yapılabilmesi için tüm verilerin bilimsel olarak titizlikle toplanması ve değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Odunpazarı Tarihsel ve Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı incelenildiğinde üzerinde durulması gereken birkaç önemli noktanın varlığından söz edilebilir.

Bu bölge için 1983 yılında Sönmez tarafından ayrıntılı ve titiz bir bilimsel çalışma hazırlanmıştır. Sönmez çalışmasının sonuç bölümünde amacını bölge için mutlaka yapılması gereken bir "Koruma-Geliştirme Projesi"ne girdi olabilecek verileri sağlamak olarak açıklamaktadır, [127, s.93]. HARİTA 5.6

Bu iki çalışma karşılaştırıldığında büyük bir bölümü birbirini tutmakla birlikte, Sönmez'in 1.derecede korunması gereken yapı adaları ve sokakların Koruma Amaçlı İmar Planında tampon bölgelerde kaldığı dikkat çekmektedir. Bu olumsuzluğa karşın tampon bölgelerin üç yönde de geliştirilmesi olumlu bir adım olarak değerlendirilmelidir. Çünkü gecekondular, her geçen gün biraz daha ilerleyerek ve yoğunlaşarak Odunpazarı Kentsel Sit Alanını tehdit etmektedir. HARİTA 5.7

Şahabettin Caddesi özellikle son yıllarda ticaretin yerleşmeye girdiği ana aks olduğu için bu bölgede ticari yapı gereksinimi doğmuştur. Bu caddenin oransız genişliği, ticari yapı gereksinimi ve ekonomik nedenlerle 2-2,5 kat olan yapılanmaya planda alt katlar ticarete ayrılmak üzere 4 kat izin verilmiştir. Görüldüğü gibi bu caddenin Kentsel Sit Alanına olumsuz katkıları devam etmektedir.

Seyitgazi Caddesi üzerindeki parsellerde daha önce yapılanmışlar ve caddenin genişliği de gözönüne alınarak 8 kat izin verilmiştir. Fakat buna bitişik parseller sokağa baktığı için iki kat hatta 1 kat izin verilmiştir. ŞEKİL 5.10

ESKİŞEHİR — ODUNPAZARI
SIT SINIRLARI İÇİNDEKİ MAHALLELER
VE
KORUMA BÖLGELERİ

1. Derecede Korunması
Gerekli Alanlar
2. Derecede Korunması
Gerekli Alanlar
- Mahalle Sınırları
- Çarşı ve Kentsel
Sit Alanı Sınırları

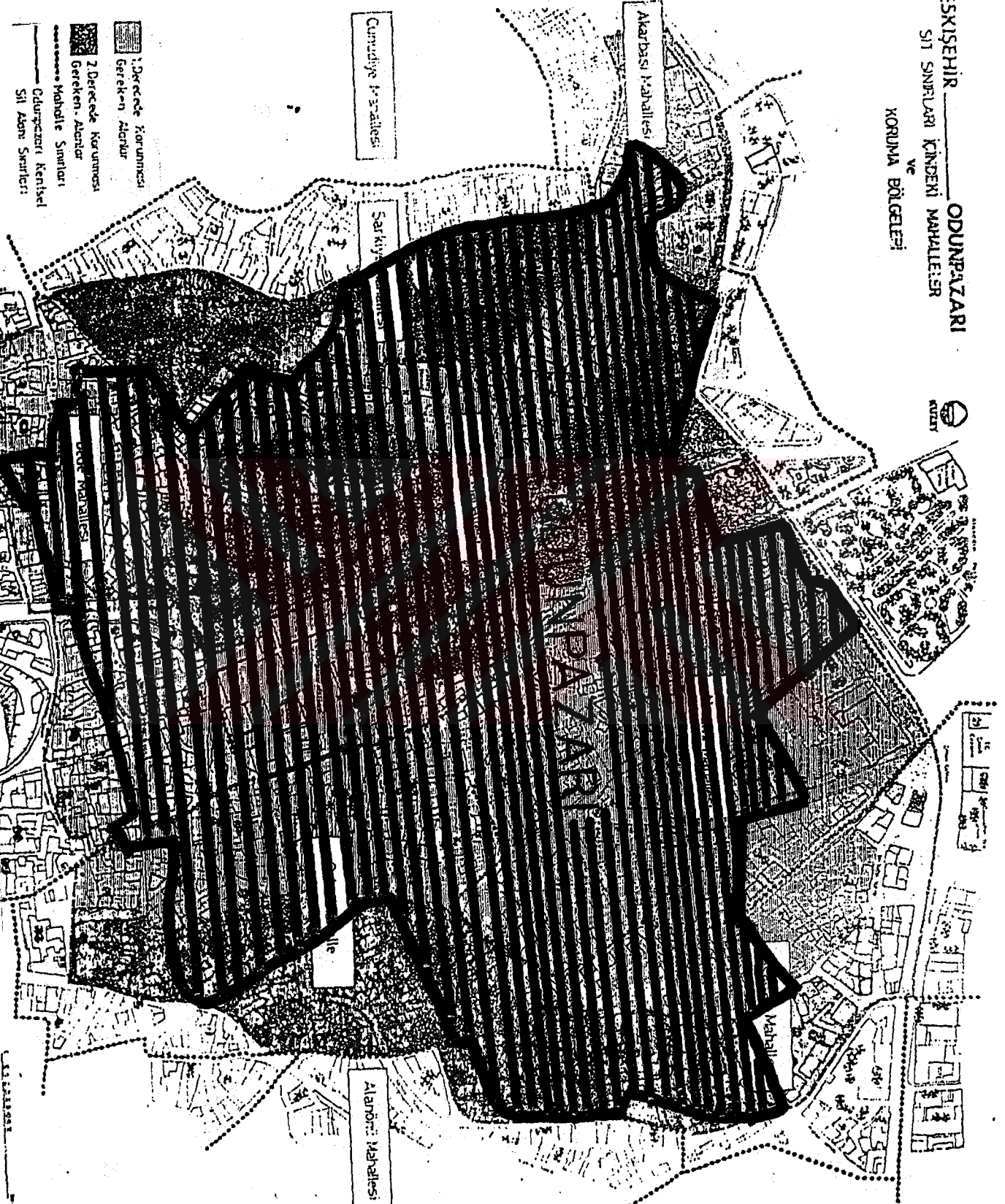
Cumhuriyet Mahallesi

Sakarya Mahallesi

Akardasi Mahallesi

Altınordu Mahallesi

Mahalle

HARİTA 5.6. N.Sönmez'in Sit Sınırları İçindeki Mahalleler ve Koruma Bölgeleri [127, Harita 2-2]

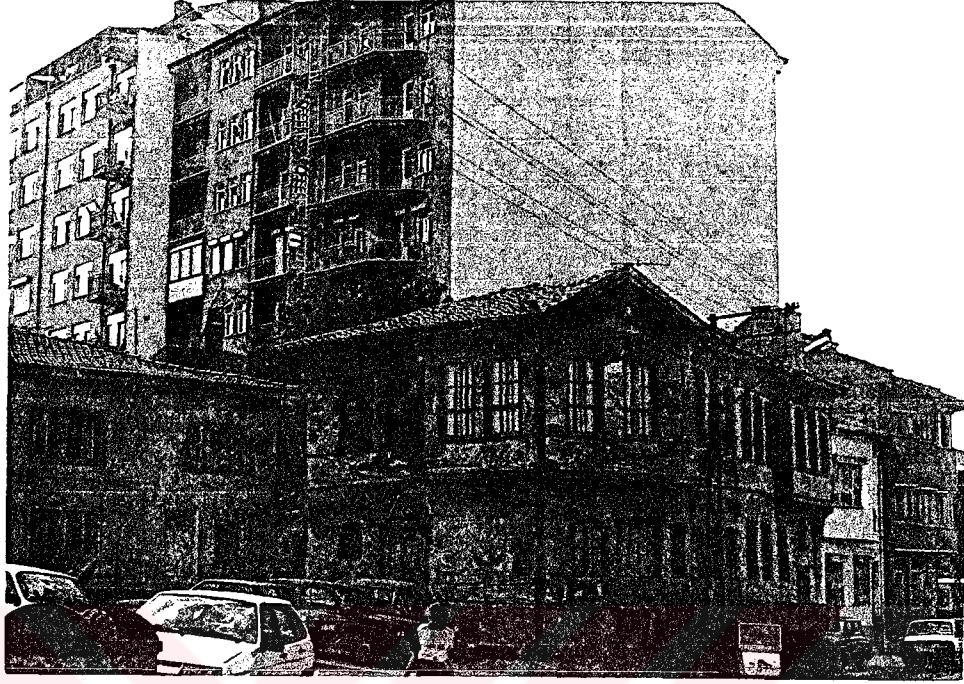
HARİTA 5.7. Uygulanmadaki Koruma Amaçlı İmar Planı Sınırları

ŞEKİL 5.10 Seyitgazi Caddesi ve Kentsel Sit Alanı

Bütün bu sorunlar yalnızca Eskişehir’de değil tüm Türkiye genelinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının tartışılan yönlerinden bazılarıdır. Tarihi çevrede var olandan daha fazla kat izni verilmesi, iki ana sorunu da beraberinde getirmektedir. Yüksek binaların arkasında kalan parsellerde yer alan yapıların, hatta yapı adalarının güneşi, havası kesilmekte, bu yapılar bu dev binalarla birlikte yaşamak zorunda bırakılmaktadırlar. Çünkü geleneksel dokuda komşular birbirlerinin haklarına saygı ile yaklaşmakta ve bunları ihlal etmemektedirler. ŞEKİL 5.11

Bir başka sorun da devlet eli ile eşit durumda olan vatandaşlara haksız bir uygulama doğmaktadır. Ekonomik açıdan olduğu kadar psikolojik açıdan da böylesi uygulamalardan hak sahipleri zarar görmektedirler. Bunun sonucu olarak da koruma imar planlarının ve koruma çalışmalarının başarıya ulaşmasını önleyici baskılar ortaya çıkmaktadır.

ŞEKİL 5.11 8 Katlı ve 2 Katlı Konutların İlişkisi

Görüldüğü gibi daha önceden çok fazla düşünülmeyen, acele ile verilmiş kararların ve uygulamaların olumsuz sonuçları uzun vadede karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlar kaçınılmaz olarak kabul edildiğinde bile, konunun bir başka yönü eleştirilir hale gelmektedir. Koruma Amaçlı İmar Planlarında yer alan yeni yapılanma hükümlerinin 1-2-3-4-5 hatta 8 kat için aynı olması da dikkat çekicidir. Hiçbir esnekliği olmayan ve yoruma fazlaca yer bırakmayan bu hükümler, uygulamalarda büyük sorunlar yaratmaktadır. Tasarımcıları da zor durumda bırakan, pencere, saçak, çıkma boyutları ve malzemeyi de içeren hükümler 8 katlı bir apartmana uygulandığında ilginç sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. ŞEKİL 5.12'de bir örnek yer almaktadır. Tasarımcı binasını, Koruma Amaçlı İmar Planı ve hükümlerinin özenle uygulanmış bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu örnekte de görülebileceği gibi 2-3 katlı bir yapıda son derece hoş sonuçlar doğurabilecek hükümlerin, 8 katlı bir yapıda oldukça oransız kaçtığı, hatta zorlamaların sonucu olduğunu yüksek sesle haykırdığı söylenebilir. ŞEKİL 5.13

ŞEKİL 5.12 Seyitgazi Caddesi, Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası Bir Uygulama ve Eski-Yeni İlişkisi

ŞEKİL 5.13 Seyitgazi Caddesinde Yer Alan Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası Yapılan Bir Apartmanın Giriş Cephesinden Detay.

Yine bu bölgedeki 8 katlı apartmanlar I.Ulusal mimarlık dönemine ait tescilli yapılmış olan Atatürk Lisesi ve Eski Askerlik Şubesini olumsuz etkilemekte ve kentten yaklaşırken Odunpazarı Kentsel Sit Alanının önüne bir perde oluşturarak görsel algıyı olanaksız hale getirmektedir. ŞEKİL 5.14.

ŞEKİL 5.14 Seyitgazi Caddesi Üzerindeki Yapılar Odunpazarı Kentsel Sit Alanını Perdelemektedir.

Koruma Amaçlı İmar Planlarının uygulanabilirliğinin ve başarısının hem kullanıcının, hem tasarımcının, hem uygulamayı gerçekleştiren hem de kontrol görevini yürütenlerin bilinçlendirilmesi ve eğitimiyle artacaktır. Çünkü kişiler iyi niyetli de olsa ne yapacağını bilmediği zaman doğru yaptığını sanarak olumsuz ve geri dönüşü olanaksız durumlar yaratabilmektedirler. Daha önce de belirtildiği gibi İmar ve Koruma amaçlı İmar Planlarının bağlayıcılık yönünden çok yol göstericilik yönünün ağır basması, sorunu daha kolay çözülebilir düzeye getirebilecektir. Bu tür çalışmalarda kullanıcının tüm aşamalarda, çalışmalara katılabilmesi ve yapılanları benimsemesi, desteklemesi açısından gereklidir.

5.2.2.İç Mekân

Eskişehir, Anadolu'nun Türk döneminde geliştirdiği konut kültürünün gerçek temsilcisi olarak kabul edilen "hımış" yapım tekniğindeki konut mimarisinin yayılma alanı içinde yer almaktadır, [142].

Mekânsal örgütlenme ve plan tasarımı açısından bakıldığında; Türk evlerinin zemin katlarının, kadının günlük ev işlerini yapacağı, toplumun dinsel ve toplumsal kabullerine göre şekillenmiş, dışa kapalı, geniş bir iş alanı olarak yaratılmış olduğu görülür. Ahır, samanlık, çamaşırlık, mutfak vb. gibi servis mekânlarından oluşan bu alan evin kendi iç yaşamına dönük avlu veya bahçeye açılır.

Geleneksel konutta dış dünya ile ilişkinin kurulduğu kat olan üst katlarda sıklıkla yinelenen plan şeması, iki oda ve aralarındaki bir açık hacim/eyvan ile bunların önünde uzanan bir sofadan oluşur. Odalar arasında işlevsel farklılaşma olmadığı için en küçük plan birimi, tek oda ile onun açıldığı bir sirkülasyon alanından oluşur. Birbirini dik kesen iki aksın ayırdığı bölümlere, tanımlanan birimlerin değişik düzenlerde yerleştirilmeleri ile çok sayıda birbirinden farklı plan şemaları elde edilmiştir.

Odunpazarı sit alanındaki geleneksel konutlarda uygulanan plan şemalarının saptanmasında, sofasız plan tipi dışındaki tüm tasarım biçimlerinin bölgede denenmiş olduğu görülür, [127, s.69].

Kentsel Sit Alanında, plan tasarımında sıklıkla rastlanan yapı öğelerinden olan çıkmlar, konutun yer aldığı arsanın doğal ve kentsel verileri ile Türk evinin toplumsal yaşantısının gerekleri doğrultusunda biçimlenmiştir, [143].

Odunpazarı geleneksel konutlarında da diğer geleneksel Türk konutlarında olduğu gibi çıkma oluşumunu gerekli kılan durumlarda çok değişik ve karmaşık çıkma çeşitlerine rastlanmıştır.

Odunpazarı geleneksel konutlarının iç mekânlarında, donanım öğeleri ile mimarinin bütünleştiği bir tasarım anlayışının varlığı gözlenmektedir. Her odada ev halkının tüm eylemlerini gerçekleştirmesine olanak sağlayan durağan donanım öğeleri bulunmaktadır. Bu öğeler -sedir, dolap/yüklük, raf, ocak-yapı ile birlikte yapılarak fiziksel çevrenin biçimlenmesini de etkilemektedir.

Donanım öğelerinin tasarımında, işlevsel gereksinmelere uygun boyutlar seçildiği, en yararlı kullanım olanaklarının saptandığı ve gereksiz biçimsel davranıştan kaçınıldığı gözlenmektedir. Odalarda yer alan donanım öğelerinin, giriş düzeni ile ilişkisi önemlidir.

Odunpazarı'nda çeşitli nedenlerle boşalmış parsellerde yapılacak yeni tasarımlara geleneksel konutların iç mekân özellikleri açısından da veri oluşturduğu görülmektedir. Boşalan parsellere, kullanıcının kendi olanaklarıyla inşa ettikleri konutlarda bu verinin özel bir çaba harcanmaksızın değerlendirildiği gözlenmektedir. Böylece iç mekânda kendiliğinden oluşmuş bir süreklilikten söz edilebilmektedir. Özellikle konutların zemin katlarında bahçe, avlu ve sokakla ilişkinin sürdürüldüğü, tek kat olarak yeniden yapılan konutların bazılarında ise geleneksel konutların üst kat

TABLE 5.2. Odunpazarı Geleneksel Konutlarında Uygulanan Plan Tipleri [127, Tablo 3.6]

ODA SAYISI	I. DİS SOFALI PLAN TİPİ			II. İÇ SOFALI PLAN TİPİ		III. ORTA SOFALI PLAN TİPİ	
	I/1_ Bir Sıra Odalı	I/2_ İki Sıra Odalı (Köşe Sofalı)	I/3_ Üç Sıra Odalı	II/1_ Sofanın Max. Bir Yüzünü Açık	II/2_ Sofanın İki Yüzünü Açık	III/1_ Diğer Açık Orta Sofalı	III/2_ Köşeleri Rahat Orta Sofalı
A.1.0DALLI							
B.2.0DALLI							
C.3.0DALLI							
D.4.0DALLI							
E.5.0DALLI							
F.6 ve 6+.0DA							

plan şemasının uygulandığı gözlenmektedir. Böyle konutlarda merdiven boşluğu ile giriş kapısı yer değiştirmektedir.

Sönmez'in tespitlerine göre; bölgede şu anda oturan ve çoğu kiracı olan kullanıcıların büyük bir kısmı bu bölgede oturmaktan memnundur. Burada oturanlardan, kentin bir başka bölümündeki modern konutlara taşınmayı isteyenlerin %8.81'lik oranına karşın, bölgenin daha çekici olduğunu belirtenlerin oranı %91.19'dur, [127, s.51].

5.2.3.Görsel Bütünlük ve Siluet

Eskişehir'in modern kent yerleşimi Odunpazarı Sit Alanı dışında gerçekleştiği için bu bölge şehir içinden ancak bazı noktalardan algılanabilmektedir. Bu nedenle geleneksel kent kültürünün ve toplumsal, ekonomik, estetik bileşenlerin fiziksel mekâna yansımalarının sokak ve bölge görünümüne katkılarını Odunpazarı Sit Alanı içinde değerlendirmek gereklidir.

Odunpazarı Kentsel Sit Alanına tarihsel çekirdek kimliğini kazandıran öğelerin başında Kurşunlu Külliyesi ile Geleneksel Konutlar gelmektedir. Kurşunlu Külliyesi kuruluşundan bugüne varlığı ile kentte yaşayanlar için algı odağı haline dönüşmüştür. Geleneksel konutlar ise dokuyu oluşturan temel öğelerdir ve tarihsel gelişim süreci açısından önemlidir. ŞEKİL 5.15

Odunpazarı Kentsel Sit Alanındaki geleneksel konutlarda en çok tekrarlanan kat adedi "iki"dir. Giriş katı ve onun üzerinde yer alan asıl yaşama katından oluşur. Bu tür konutların bir kısmında subasman kotunun yükseltildiği görülebilir. Bu örneklerde yarım kat bodrum yer almaktadır.

"Üç" katlı konutlar ise giriş katı üzerine bir ara kat eklenmesi ve asıl katın da bunun üzerine alınması ile oluşturulmuştur. Bu türünde subasman kotunun yükseltildiği örneklere rastlanmaktadır.

Bunların dışında "tek" katlı alçak konutlara da rastlanmaktadır. Yerleşmedeki tek katlı konutlar üstlerindeki asıl yaşama katı yıkılmış olan konutlardır. Bunlar özgün niteliklerini yitirmişlerdir.

ŞEKİL 5.15 Işıklar Sokak ve Arif Bey Sokak

Odunpazarı'nda farklı yüksekliklere sahip geleneksel konutlar, birbirleriyle yanyana, topoğrafyanın da verilerini kullanarak büyük bir uyum içindedirler. Yer yer daralan, genişleyen sokaklar ve birkaçı birleşerek oluşturdukları meydancıklar devamlı değişen perspektif olanaklarına sahiptir. Fakat yerleşmenin bu özelliği yeni yapılan binalarla bozulmaya başlamıştır.

Ayrık düzen yapılanma oluşumlarında yol kenar çizgileri 2.00-2.50 metreye varan yükseklikte bahçe duvarları ile belirlenir. Sokak mekânını sınırlayan bu duvar ögeleri, bahçe kapıları ve parsellerin serbest geometrisine uyan doğrultularıyla kıvrılan yolların oluşmasının başlıca nedenidir. Ayrık düzenin dar cephesinin sokağa rastlatılmasıyla bahçe duvarlarının dışında, konutun taşkın çıkmaları ve geniş saçaklarında sokak silüetini zenginleştiren, görsel etkiyi artıran öğelerdir.

Parsellerin zaman içinde bölünerek yapılanmanın bitişik düzene dönüşmesi ile bahçe duvarlarının ortadan kalktığı gözlenmektedir. Böyle sokaklarda yeşilin azlığı ve sokakların daralması olumsuzluğunun, iki ya da üç katlı konutlarda kat kat çıkmalar ve saçaklarla ortadan kaldırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Odunpazarı'nda da diğer Türk yerleşme dokularının karakteristiği olduğu gibi eşit aralıklarla, alaturka kiremit çatıların arasından yükselen mahalle camilerinin minareleri silüeti zenginleştirmektedir. Bu camiler mimari özellikleri olmamasına rağmen geleneksel yerleşme dokusuna uyumları ve silüetteki dengeyi kurmaları açısından Odunpazarı'nın ayrılmaz parçasıdır.

5.3. Tarihi ve Kültürel Süreklilik Kavramlarının Eskişehir Kenti Örneğinde Tasarım Verisi Olarak Değerlendirilmesi

Fiziksel çevrede değişim bu çalışmada toplumsal değişimin mekâna yansması olarak ele alınmıştır. Tarihi ve kültürel süreklilikte bu bağlamda değerlendirilmektedir. Eskişehir kenti geçirdiği toplumsal değişimlerin mekândan halen izlenebildiği bir Anadolu kentidir. Fakat kentte yenilenme süreci son yıllarda artmıştır. Tarihi ve kültürel süreklilik Eskişehir örneğinde üç ana başlıkta ele alınmakta ve değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

- o Odunpazarı Kentsel Sit Alanı,

- o Çarşı Bölgesi,

- o Eskişehir kentinde Konutta Tarihi ve Kültürel Sürekliliğin İzlenebilirliğinin İrdelenmesi.

5.3.1.Odunpazarı Kentsel Sit Alanı

Odunpazarı Kentsel Sit Alanı, Cumhuriyet'in ilanından sonra giderek ovaya yayılan kentin merkezinin dışında kaldığı için bugüne kadar tarihi ve kültürel sürekliliğini koruyabilmiştir. Fakat bu sürekliliği olumsuz etkileyen öğeler de vardır. Odunpazarı'nı asıl sakinlerinin terkederek yerlerini yeni kullanıcılara bırakması ile toplumsal yapı da değişmiştir.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Eskişehir'i terkederek Yunan kuvvetleri ve yerli Rumların çıkardığı yangınlardan etkilenen, Kurşunlu Külliyesinin doğusundaki bölgede Alanönü en yoğun konut kaybına uğrayan mahalle olmuştur. Alanönü ve Akarbaşı mahallelerindeki geleneksel konut dokusu, Odunpazarı'nın diğer mahallelerine göre

oldukça büyük oranda yitmiştir. Alanönü ve Akarbaşı mahallerinde yangından ve diğer etkenlerden kendini kurtararak ayakta kalmayı başarmış az sayıda geleneksel Türk evine rastlanmaktadır. Fakat bunların çevreleri niteliksiz çağdaş yapılar ve gece-kondularla çevrilmiştir.

Şahabettin Caddesi, kentsel sit alanını çok olumsuz etkilemiştir. Kentsel sit alanında tasarım ve uygulama sırasında çevresel verileri hiçbir şekilde değerlendirmeye almayan örneklerin varlığı, sit alanında hem doku, hem iç mekân hem de görsel bütünlük, siluet düzeyinde sürekliliği bozmaktadır. ŞEKİL 5.16

ŞEKİL 5.16 Şahabettin Caddesi

Özgün sokak kaplamalarının bilinçsiz olarak yeni malzeme ile değiştirilmesi ve çıkmaz sokakların çevredeki sokaklara bağlanması ile dokunun karakterinin değiştirilmesi olumsuz gelişmelerdir.

Fakat bu olumsuzluklar Odunpazarı kentsel sit alanında tarihi ve kültürel sürekliliği büyük oranda kesintiye uğratacak düzeye ulaşamamıştır. Koruma amaçlı imar planında yer alan tampon koruma bölgeleri söz konusu sürekliliğin sağlanmasında yasal olarak ortam hazırlamaktadır. Bu bölgede yaşayan insanların tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında olumlu katkıları gözardı edilmemelidir. Bu bölgede yaşayan ve bundan mutlu olan insanların, bölgenin korunma ve geliştirilmesinde etkin rol alabilmeleri için eğitilmeleri ve bilinçlendirilmeleri yararlı olacaktır. ŞEKİL 5.17.

ŞEKİL 5.17 Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası Eski-Yeni Birlikteliğine Bir Örnek

Böylece geçmiş aynen canlandırılarak değil, toplumsal değişimin fiziksel mekâna yansıması sürecinde geçmişi ve geleneği insanoğlu için vazgeçilmez değerleri ile hatırlamak ve özünü çağdaş dille günümüz gereksinme ve koşullarına cevap verecek şekilde aktarabilmek olanaksız görülmemektedir. ŞEKİL 5.18.

ŞEKİL 5.18 Koruma Amaçlı İmar Planı Öncesi Eski-Yeni Birlikteliğine Bir Örnek.

5.3.2.Çarşı Bölgesi

Çarşı bölgesi yerli ve yabancı gezginlerin notlarından da öğrendiğimiz gibi 13.yüzyıl sonlarına tarihlenebilmektedir. Bu bölgenin 1905 ve 1922 yıllarında iki büyük yangın geçirmiş olması nedeniyle eski yerleşimler hakkında bilgi edinmek güçtür. Bu nedenle eski dokunun hangi koşullar altında, ne kadar değişerek günümüze geldiğini söylemek çok zordur. Bu bölgede bugün ŞEKİL 5.19'da görülen çok dar parsellerde iki katlı ve tek katlı olarak inşa edilmiş dükkanların oluşturduğu çarşı

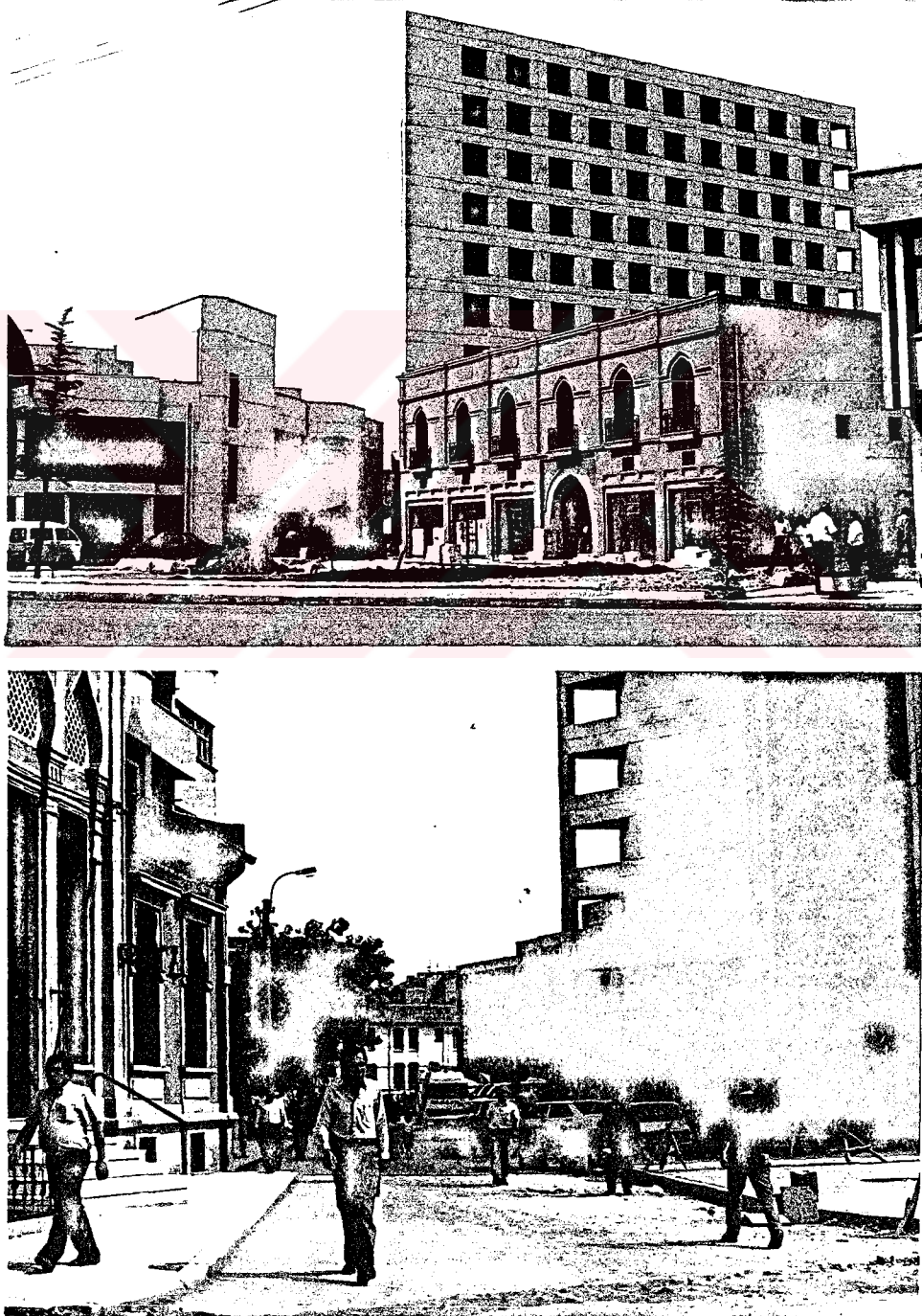
halen kullanılmaktadır. Bu bölümle 2 Eylül Caddesi arasında yer alan bölge ise 1989 yılında istimlak edilerek varolan doku tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. Burada yer alan eski büyük taş binada bir oldu bittiye getirilerek, bir gecede yıkılmıştır.

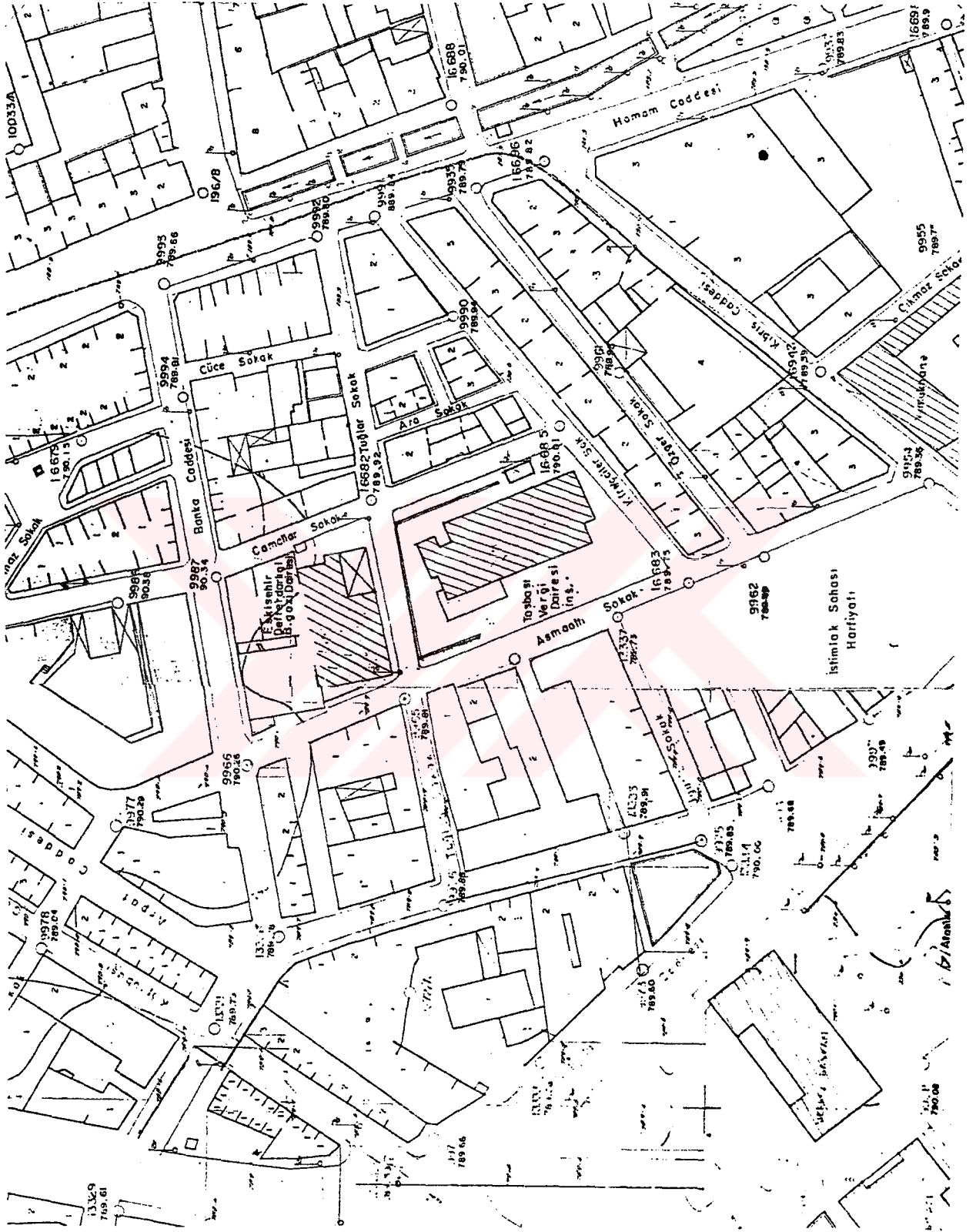
ŞEKL 5.19 Taşbaşı, Çarşı Bölgesi

Harita 5.8'de istimlak öncesi, Harita 5.9'da istimlak sonrası görülmektedir. Mevcut yapı ve yapı adaları ortadan kaldırıldıktan sonra yeni yapılan düzenleme ile bölgenin ticari niteliği değişmiştir. Bu bölgede ticaret yapan küçük esnaf bölgeden çıkarılmış ve yerine çok katlı bir çarşı ve işhanı yapımına devam edilmektedir. İşte bu nedenlerle bu bölge için tarihi ve kültürel süreklilikten söz etmek artık olanaklı değildir. Bu bölgenin devamında yer alan ve daha önce söz edilen dar parsellerde bir ya da iki katlı, bitişik düzende yapılmış olan tuğla kaplamalı yığma binaların özellikle alınlıkları ve tepe pencereleri ilginçtir. Niteliklerini az çok koruyan bu yapılar, işlevlerini sürdürmektedir. İstimlak edilen bölgede yer alan Taşhan ise sadece ön cephesi bırakılarak tamamı yıkılıp yeniden yapılmış ve yeni bir işlev verilmiştir. Bu restorasyonla, içe dönük bir mekânsal düzenlemeye sahip olan Taşhan, zeminde yer alan

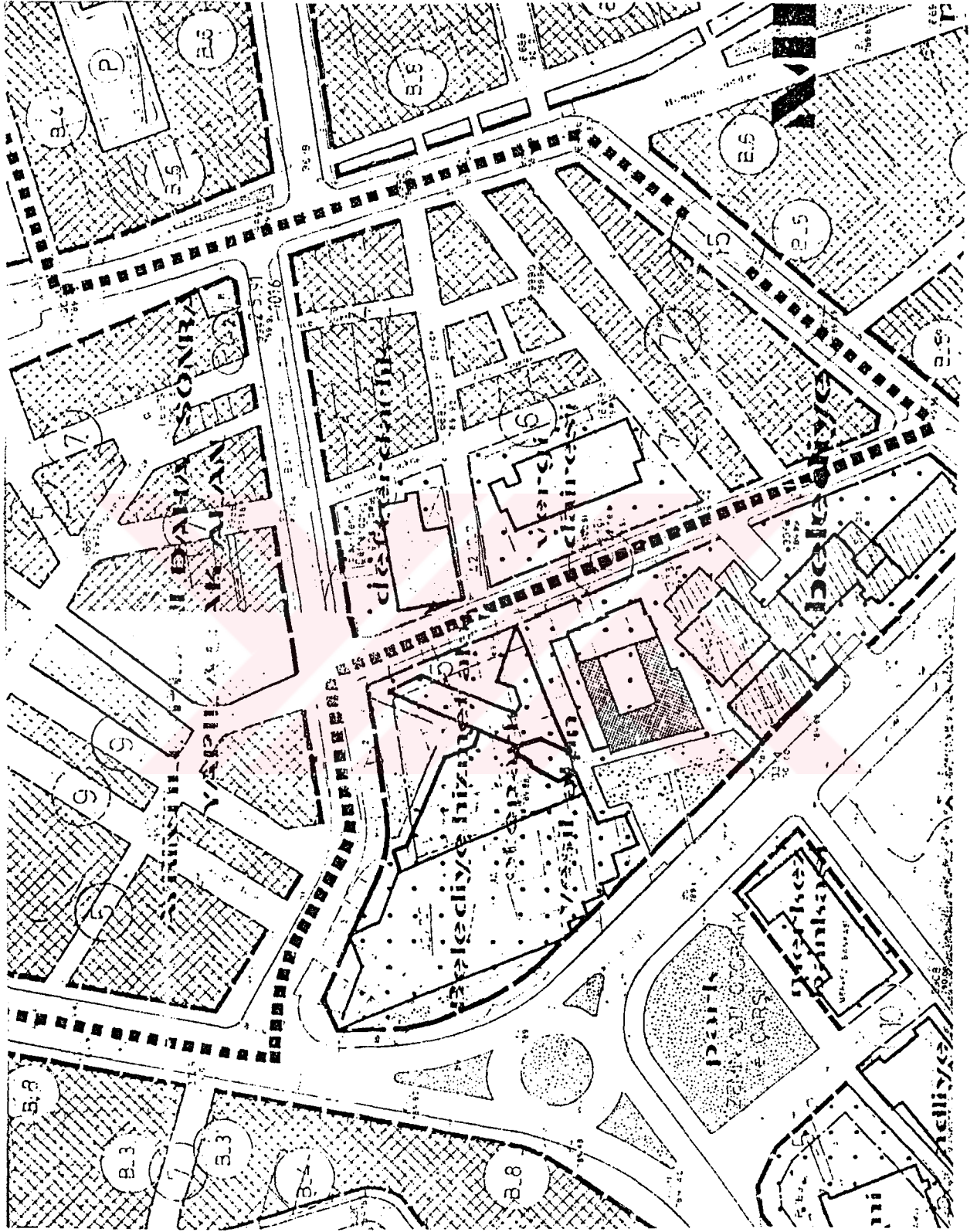
han odalarının dışa açılması ile bu özelliğini tamamen kaybetmiştir. Hanın avlusu da üzeri kapatılarak nikah salonu olarak işlevlendirilmiştir. Hiçbir özgünlüğü kalmayan ve çevresinde onunla birlikte oluşmuş yapıların yıkılmasıyla çevresinden soyutlanmış bu yapı, tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında bu türlü yaklaşımların yanlış olduğunu vurgulaması bakımından önemlidir. ŞEKİL 5.20.

ŞEKİL 5.20 Taşhan Ön ve Arka Görünüş

HARİTA 5.8 Çarşı Bölgesi İstimlaktan Önce

HARİTA 5.9 Çarşı Bölgesi Yeni Düzenlemesi ile

İstimalak edilen bölgede yeni yapılan Çarşı ve İşhanı kompleksinde de çevresel verilerin hiçbir düzeyde -doku içmekân, görsel bütünlük- değerlendirilmesi gibi bir kaygı sezilememektedir. Böylece halkın yıllardır kullanmaya alıştığı kestirme yollar, bilinen sokaklar ve röper noktaları yerini hem Eskişehir, hem de bu bölge için çok yabancı binalar topluluğuna bırakmak zorunda kalmıştır. ŞEKİL 5.21, 5.22

ŞEKİL 5.21 Yeni Alış-veriş Merkezi

ŞEKİL 5.22 Yeni Alış-veriş Merkezi ve Taşbaşı

Bu yapıların malzeme ve yapım teknolojileri ile çağlarını yansıttıkları söylenebilir. Fakat eski ile yeni arasında olması gereken alış-verişten ve saygıdan söz etmek mümkün değildir. Bu yapılar tarihi verilerle, güncel veriler arasında kurulması gereken dengeyi kuramamış ve tarihi-kültürel sürekliliği sağlayamamıştır. Anılan nedenlerle çarşı bölgesinde tarihi ve kültürel süreklilikten fiziksel çevre açısından söz etmek anlamsız görülmektedir. Bölge 1989'a kadar işlevsel olarak tarihi ve kültürel süreklilik sağlarken, bugün onu da büyük oranda yitirmiştir.

5.3.3.Eskişehir Kentinde Konutta Tarihi ve Kültürel Sürekliliğin İzlenebilirliğinin İrdelenmesi

Tarihi-kültürel süreklilik ve toplumsal değişme kavramı sadece tarihi çevrede yeni tasarımda irdelenmemiş, tez bütününde tüm fiziksel çevrede ele alınmıştır. Bir toplumun belli bir kesiminin toplumsal, ekonomik ve kültürel özelliklerinin somut belgeleri, o toplumun oluşturduğu yapılarıdır. Konutların ise, toplumun her kesimi hakkında kesin bilgi vermesi açısından, ayrıcalı bir önemi vardır. Bu nedenle tarihi ve kültürel sürekliliğin Eskişehir kentinde konutta izlenebilirliği irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla Eskişehir kenti genelinde;

- o Geleneksel konutların plan tipleri, Tablo 5.3. Sönmez'in doktora tezinden alınmıştır.

- o Apartmanların plan tipleri, Tablo 5.4. Eskişehir'de bulunan mimarlık bürolarından toplanan 106 planın sınıflandırılmasıyla elde edilmiştir. Toplanan örnek sayısının yetersiz kalışı ve geleneksel mimarinin kuvvetli örüntüsünün yerini günümüzde çeşitliliğin alması nedeniyle bu tablo tipoloji olarak değerlendirilmemelidir.

- o Eskişehir-Çamlıca yeni yerleşim bölgesinde yer alan, kullanıcısının aynı zamanda tasarımcı ve uygulayıcısı olan konutların plan tipleri, Tablo 5.5. Dinçel'in

doktora çalışması için Eskişehir'deki yeminli teknik bürolardan topladığı krokilerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu bölgede yer alan Kader Sokak, Şanlı Sokak ve Dikey Sokak da yapılanmış 90 parsel üzerinde yer alan 100'den fazla plan tipi sınıflandırılarak bu tablo düzenlenmiştir. Örneklerin sokaklar boyunca seçilmesi bu yerleşmenin oluşumunu ve toplumsal değişme bağlamında gelişimini ortaya koyması açısından çok önemlidir.ŞEKİL 5.23.

Bu üç tablo bu bölümde incelenmiş ve birbirleriyle ile karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

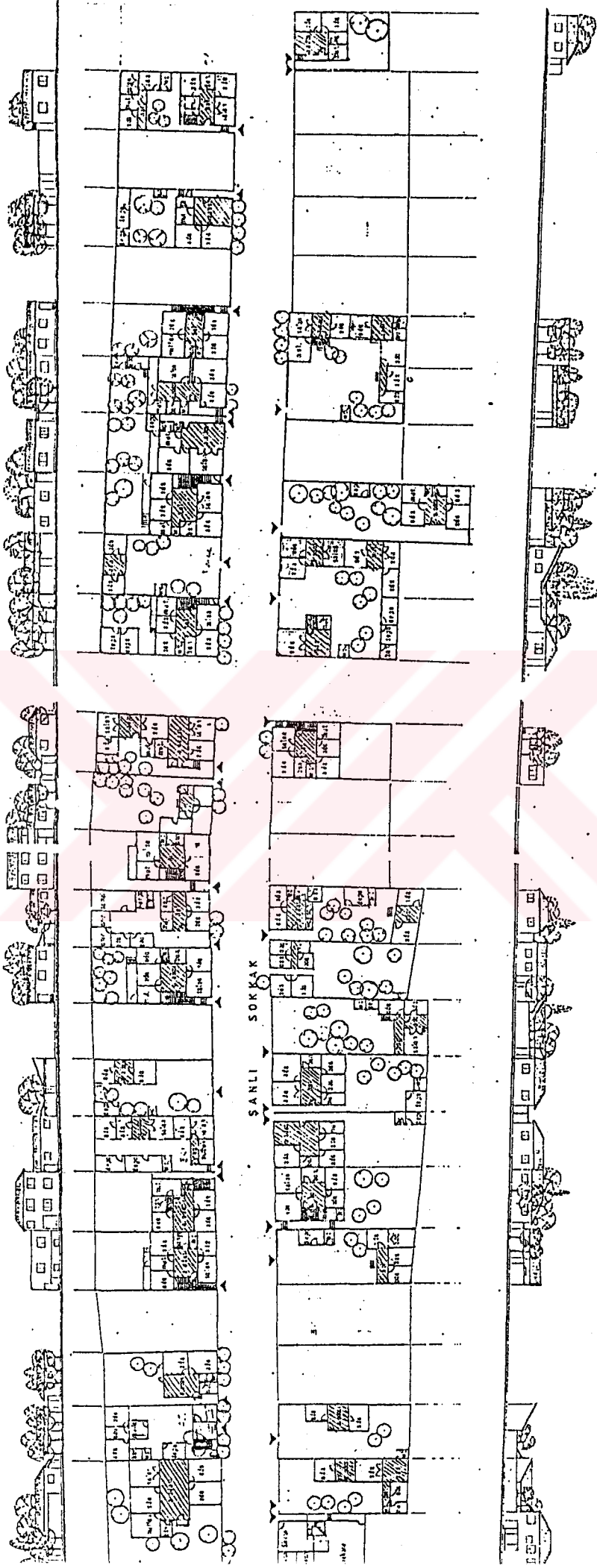
Yapılan incelemede hisseli parseller üzerinde kullanıcının kendi gereksinimleri-ne uygun olarak, kendi olanakları ile gerçekleştirdiği konutların plan tiplerinin, gelenek-sel konutla apartman arasında bir yerde olduğu gözlenmiştir. Kırdan kente göçen bu insanların yaptıkları konutlar, Tablo 5.5 görüldüğü gibi kullanıcının olanaklarına paralel olarak gereksinimlerinin değişmesinin mekâna yansımalarıyla oluşan bir süreçten söz edebiliriz.

Söz konusu süreç şöyle özetlenebilir; Bu bölgeye yerleşen insanlar, ilk geldiklerinde taksitle, daha önceden sahipleri tarafından parsellenmiş tarlalarda bir parsel almakta, daha sonra ilk iş olarak parselin bahçe duvarları yapılmaktadır. Sonra da kendisi ve ailesini barındırmak için bir oda ve bahçeye de WC inşa etmektedir. Daha sonra sağlanan maddi birikimle, zaman içinde konut oda oda eklenerek büyütülmektedir. Evlenen çocuklar için de aynı bahçenin içinde başka bir ev yine aynı gelişim sürecini izleyerek yapılmaktadır.

Daha sonra arsanın ön bölümüne yapılan derme, çatma indirme yıkılıp, buraya çok katlı olabilecek bir zemin kat inşa edilmekte, sonra zamanla buna katlar eklenmektedir. Zaman içinde buraya yerleşen insanların değişen ekonomik ve toplumsal durumlarının yansıması olarak konutları da hem plan tipleri, hem de malzeme ve yapım olanakları yönünden değişmektedir.

Tablo: 5.5. [44] ESKİŞEHİR-ÇAMLIÇA DAKİ KONUTLARDA UYGULANAN PLAN TİPLERİNE ÖRNEKLER

[illegible]

ŞEKİL 5.23. Çamlıca Yeni Yerleşim Bölgesinde, Şanlı Sokak'ta Yer Alan Yapılanmış Parseller [146]

Bu konutların çok katlıya geçişten önceki plan tipleri, geleneksel konutla büyük benzerlikler göstermektedir. Hemen hemen aynı yaşam biçimine cevap veren bu konutlar içinde yer aldığı parseli aynı zamanda eviçi üretim için bahçe olarak kullanmakta ve geleneksel konutun zemin kat (giriş) işlevine karşılık gelmektedir. Daha sonra çok katlı konut arsanın ön bölümüne yapılsa bile arkadaki eski konut yine eviçi kullanımına yönelik üretim için -makarna kesimi, salça yapımı vb- kullanılmaktadır. Yaşam biçimi ve komşuluk ilişkileri Odunpazarı'ndaki yaşam biçimi ile çok büyük benzerlikler göstermektedir. Bu yerleşmede nüfus ve yapılanma yoğunluğu giderek artmaktadır.

Ünal'a göre apartman olgusunun yurdumuzdaki genel gelişimini kavramak için, İstanbul'daki gelişimini izlemek yararlı olacaktır. Her yerde olduğu gibi İstanbul'da da apartman yapımını oluşturan etkenlerin başında nüfus gelir. Ancak nüfus, bu karmaşık olgunun tek nedeni değildir. Olayın kültürel ve toplumsal yapıyla olduğu kadar, ekonomik yapıyla da ilgisi vardır. Bu açıdan bakıldığında ilk apartmanların 19.yüzyılın sonlarında İstanbul'da Galata, Beyoğlu gibi yerlerde yapılmasının nedeni, belirli bir nüfus artışında olduğu kadar, apartman gibi çok aile barındıran çok katlı bir konutta yaşayabilecek toplumsal yapıya sahip olunmasında ve çok katlı binayı yapabilecek ekonomik ve teknik gücün bulunmasında aramak yerinde olur, [147].

Bütün bunları gözönünde tutarak, Eskişehir kentinde yer alan apartmanlar incelendiğinde; çok katlı konutların ilk örneklerinin geleneksel konutun plan tiplerine benzerlik gösterdiği görülmektedir. Fakat daha sonraki örneklerde, diğer kentlerde de olduğu gibi apartman olgusu kendini doğuran koşulların ve üzerinde yer aldığı parselin imar planına dayanan verilerini maksimum kârla kullanmaya yönelik tasarım anlayışı dayanan plan tiplerine kaymaktadır. (Bkz: Tablo 5.4) Başlangıçta tek tek parsellerde yer alan çok katlı konutlar, daha sonra birleştirilmiş parseller üzerinde birden çok dairenin bir kata yerleştiği örnekler olarak ortaya çıkmaktadır.

Çok katlı konutlarda ısıtmanın soba yerine kaloriferle yapılması da plan tiplerinde sofa-hol-ıdan koridorluya geçişi getirdiği düşünülebilir. Apartmanlarda son

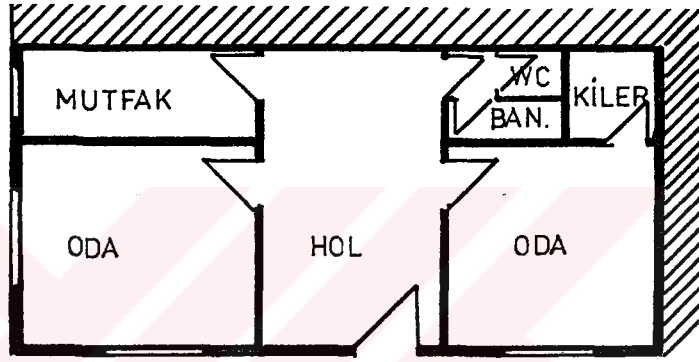
yıllarda, mutfakla birlikte tasarlanmış oturma odaları, giriş holleri ya da odalarda yüklükler ve kiler odaları yer alabilmektedir. Fakat bu örnekler değerlendirilebilecek yoğunlukta değildir.

Sonuç olarak apartmanlarda tarihi ve kültürel süreklilikten söz etmek pek olanaklı görülmemektedir. Çamlıca'daki konutlar ise Kıray'ın ara formlar-tampon mekanizmalar kuramı (Bkz: Bölüm 2.2.1.2) ile değerlendirilebilir. Kırdan kente göçen ve ikisi arasında bir yerlerde olan bu insanların yaşadığı toplumsal ve ekonomik değişim kendisini fiziksel çevrede de göstermektedir. Çamlıca'da oluşan bu yerleşme hem doku, hem plan tipleri, hem de yaşadıkları süreç açısından yaklaşık 100 yıl önce oluşturulmuş, toplumsal değişim bağlamında bir süreç yaşayarak günümüze gelen göçmen mahalleleri ve konutları ile de benzerlikler göstermektedir. ŞEKİL 5.24'de göçmen mahallelerinin bugünkü durumu görülmektedir.

ŞEKİL 5.24 Göçmen Mahallelerinden Işıklar Mahallesinin Bugünkü Görünümü

Bütün bu incelenenler dışında Odunpazarı'nda boşalan parsellere kullanıcıları tarafından, koruma amaçlı imar planı öncesi yapılan konutlarda ve kentsel sit alanını üç yönden saran gecekondu bölgesinde yer alan konutların plan tipleri de benzerlikler göstermektedir. ŞEKİL 5.25.

ŞEKİL 5.24 Kentsel Sit Alanını Üç Yönde Sاران Tampon Bölgede Yer Alan Dede Mahallesi'nden Bir Örnek

Bu irdeleme sadece tarihi ve kültürel süreklilik konusunda değil, tasarımı etkileyen öğeler açısından da sonuçlar içermektedir. Eskişehir kenti tarım kenti olmasının yanında, 20.yüzyıl başından beri gelişerek endüstri kenti olması ve iş alanlarının açılması ile bölge merkezi durumuna gelmiştir. Bu da, kentte göçmenlerin gelişleri ile başlayan ekonomik ve toplumsal canlanmanın devam etmesini sağlamıştır. Böylece kent nüfusunun artması, niteliklerinin toplumsal değişme bağlamında değişmesi de hem konut gereksinimini artırmış hem de kentsel dönüşümü gerekli kılmıştır. Zaman içinde kullanıcı gereksinim ve istekleri ile çevreden bekledikleri farklılaşmıştır. Ekonomik gelişme ve toplumsal-kültürel değişimde fiziksel çevreye yansiyarak değişmeyi getirmiştir. Bu değişme ve gelişme kentte tüm hızı ile sürmektedir. Bu nedenle kent

merkezinin yoğunluğu çok artmış ve çevre sorunlarıda kendini hissettirir olmuştur. Bugün kent merkezinin nitelikleride değişmektedir. Değişen gereksinmeler ve olanaklar, nüfus artışı nedeniyle kentin gereksinim duyduğu kent toprağı da askeri alanlar, tarım alanları, endüstri ve eğitim alanları ile sınırlanmıştır. Bu nedenle kent merkezi yoğunluğunun artması yönünde zorlanmakta ve yakın çevresiyle birlikte hızlı bir kentsel yenilenme yaşanmaktadır.

BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Fiziksel çevre toplumun, ekonomik ve politik yaşantısını, yapısını ve teknolojik olanaklarını, kültürel ve toplumsal eğilimlerini yansıtır. Bu nedenle insanların oluşturduğu toplum ve toplumsal değişme, fiziksel çevrede değişmeyi daha doğru anlamak ve değerlendirmek için yardımcı olacaktır.

Toplumsal değişme ve onun itici gücünü oluşturan teknoloji bilgi ile beslenmekte ve fiziksel çevreye;

- o İnsanların birbirleriyle ilişkileri,
- o İnsanların fiziksel çevreden bekledikleri,
- o İnsanların gereksinme ve istekleri,
- o Yapım tekniklerinin ve malzeme olanaklarının değişimi,
- o Nüfusun nitelik ve niceliklerinin değişimi,
- o Mülkiyet kavramının değişmesi, kent toprağı gereksinimi ve bu gibi pek çok ögeyi etkileyerek ve onların birbirini etkilemesini sağlayarak yansır. Böylece fiziksel çevre az ya da çok, uzun sürede ya da kısa sürede daima değişmekte ve bu da toplumsal değişmeye yansımaktadır. Ekonominin de çok yönlü etkilediğı ve zaman boyutunun da önem kazandığı karşılıklı ve devamlı bu süreç çalışmada Eskişehir örneğinde değerlendirilmiştir.

Toplumsal değişme kuramları, bu çalışmada değişmeyi bir süreç olarak ele almaları ve toplumsal bütünlükten söz etmeleri ile önem kazanmaktadır. Bütünlük, toplumun çeşitli kurum ve öğeleri arasındaki ilişkinin devamı olarak anlaşılmalıdır. Burada en önemli nokta ise; "ilişki" sözcüğünün hem uzlaşmayı, hem de çatışmayı içermesidir. Uzlaşma halinde bütünlük zaten vardır. Çatışma halinde ise, ya ikili denge söz konusu olur, ya da çatışma sonucu bazı toplumsal ögelere yok olur. Her iki durumda da toplumsal bütünlük sözkonusudur.

Fiziksel çevrede, toplumsal bütünlük kavramının tanımında yer alan çeşitli kurum ve ögelerin yerini fiziksel çevreyi oluşturan ögeler almaktadır. Fiziksel çevrede eski-yeni ilişkisi biri zorunluluktur. Önemli olan bu ilişkinin niteliğidir. İsterken kent planlama isterse tek yapı ölçeğinde olsun, öncelikle her tasarım kendinden öncekini ve sonrakini düşünmek, saygı duymak durumundadır.

Fiziksel çevrede değişim, eski-yeni birlikteliği ve tarihi çevrede yeni tasarımın içerdii sorunlar, sözkonusu ilişkinin gözardı edilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Fiziksel çevre bütününde meydana gelen değişimleri doğru anlamak ve değerlendirmek ancak bütünü oluşturan ögelerin nasıl ve ne kadar, ne yönde değiştiiğini anlayarak gerçekleşir. Bütünün değişmesine yol açan aslında tek tek bakıldığında küçük olan değişimlerdir. Sonunda hepsi birlikte büyük değişimleri oluştururlar. Bugün karakterini yitirmiş tarihi çevreleri tek yapı ölçeğinde incelersek, tek başına çok küçük gibi görünen bu değişimlerin birleşerek neler yapabildiğine tanık oluruz. Uzun sürede gerçekleşen değişmeye uyum sağlamanın yarattığı sorunlar çok rahatsız etmezken, kısa sürede gerçekleşen değişimler insanlarda psikolojik rahatsızlıklara neden olmakta ve tarihi-kültürel sürekliliği kesintiye uğratmaktadır.

Bu noktada, Toplumsal Değişme Kuramları'ndan "kültür boşluğu" kuramı önem kazanmaktadır. Fiziksel çevrenin değişmemiş, değişmekte olan ve değişmiş bulunan

yönleri yine bir tutarlılık içinde, ilintiler düzeni halinde kendini gösterir. İşte bu çözülmenin ve yabancılaşmanın önüne geçen ve eski ile yeniye ait olmayan ilinti ve değerler "ara formlar" olarak değerlendirilebilir. Ara formlar, toplumsal değişimde olduğu gibi fiziksel çevrede de eski ile yeni arasında köprü görevi görerek ilişkinin ve dengenin daha sağlıklı ve sürekli kurulmasında etkin rol oynarlar.

Ara formların kendisinden öncekini temel aldığı ve gereksinimden doğduğu kabul edilir. Çoklukla, bu kabul fiziksel çevre için de geçerlidir. Apartmanların ve sıra evlerin ilk örneklerinin geleneksel Türk evi tipolojilerinden izler taşıyor olması bir rastlantı değildir. Daha sonraki örnekler ise, kendilerini doğuran koşulların gerektirdiği özellikleri taşımaktadır.

Eskişehir'de konutta tarihi ve kültürel sürekliliğin izlenebilirliği irdelendiğinde, Çamlıca da yer alan konutlar, hem kent bütününde ara form, hem de bölgede yaşanan süreç içinde ara form olarak değerlendirilebilir. Köyden kente göç ile başlayan bu süreçte insanlar artık ne köylü, ne de kentlidir. Onların yaşadıkları çevre de artık ne köy, ne de kenttir. Zaman içinde yaşanan ve fiziksel çevreye yansıyan toplumsal değişme sonucu bu bölge kente eklenen bir yerleşme olacak ve üzerinde spekülasyonlar yaşanacaktır.

Toplumsal değişme hızının artmasıyla fiziksel değişme ve eski-yeni birliğinde hem fiziksel çevrede, hem de tarihi çevrede çok yönlü sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda İmar ve Koruma Amaçlı İmar Planları eski ile yeninin ilişkisini kurmak ve devam ettirmek için devreye girmektedir. İmar Planlarının, Koruma Amaçlı İmar Planlarını da kapsayacak tümel çevre duyarlılığı içinde ele alınması gerekmektedir. Değişmenin hızını, yönünü ve niteliklerini de belirlemesi beklenen ve sadece bağlayıcı değil, yol gösterici olması gereken bu planların, eski ile yeninin verilerini dengede tutacak bir yaratmaya olanak tanınması gerekmektedir. Günümüzde bunun böyle olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu planların uygulamasını yürütecek, deneteyecek kişi ve örgütlerin; çağdaş koruma ve mimarlık alanındaki gelişmeleri yakından izlemesi, yöre halkının istekleri ve tutumlarını planlama kararlarında ve uygulamalarda gözönünde alması önemlidir. Bu nedenle uygulamalarla doğrudan ilişkili olan halkın eğitimi, katılımı ve bilinçlendirilmesi zorunludur.

Sonuç olarak, fiziksel çevrenin zaman içinde değişen gereksinme ve olanaklarla tarihi ve kültürel süreklilik içinde değişmesi, yenilenmesi doğaldır. Fiziksel ve toplumsal açıdan gelecekte var olması istenen çevre ile tarihi çevrelerin birlikte yaşaması insan-çevre ilişkilerinin sağlığı açısından gereklidir. Tarihi çevreler de ancak çağını yansıtan yeni tasarımlarla yaşayabilmektedir. Eski ile yeninin ilişkisi kurulmalı, yeni tasarım çağının gereksinme ve olanaklarını eskiye saygı duyarak yansıtılmalıdır. Böylece geçmişin verileri ile güncel veriler arasında bir denge kurulabilecektir. Fiziksel çevrede değişim ve eski-yeni birlikteliği olarak isimlendirilen sorun ne tek başına tasarım, ne tek başına koruma, ne de tek başına bir fiziksel planlama sorunudur. Tüm sorumlular kent tasarımcı, mimar, restoratör, koruma uzmanı ve bu gibi hepsi birlikte fiziksel çevrenin değişiminin niteliklerini, boyutlarını, zaman içinde değişmesinin hızını, yönünü, yapısını saptamalı ve yönlendirmelidir. Böylece tasarımcının daha özgür çalışabildiği, kullanıcı ile ilişkinin kurulabildiği ve kendi birikimini aktardığı uygulamalarla daha sağlıklı çevreler düzenleme olanağı vardır.

KAYNAKLAR

- [1] TANYELİ, U., "Tarih, Tasarım ve Mimarlıkta Geçmişten Yararlanma Üzerine Gözlemler", **Mimarlık**, s.61, 88/2.
- [2] ÖZER, F., "Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi", **Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu 14-15 Mayıs**, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 1990.
- [3] BEKTAŞ, C., "Panel", "Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi", **Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu 14-15 Mayıs**, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 1990.
- [4] AHUNBAY, Z., "Değerlendirme Ölçütleri", **Yapı Dergisi**, Sayı 84, s.30, Kasım 1988.
- [5] KUBAN, D., "Çağdaş Koruma, Tasarım ve Planlama İlişkilerine Kuramsal Bir Yaklaşım", **Mimarlık**, s.3, 84/3-4.
- [6] ESKİ ESERLER KANUNU, **T.C.Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- [7] RESMİ GAZETE, "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında 3386 sayılı Kanun", Sayı 19497, Tarih 24 Haziran 1987, s.3-8.
- [8] ASLAN, R., "Tarihi Kentlerde Tarihsel Kesimlerin Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi", **Türkiye 11.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu**, 6-8 Kasım, Trakya Üniversitesi, Edirne, 1987.
- [9] AKIN, N., "Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar", **Mimarlık**, s.40, 88/2.

- [10] TÜRKOĞLU, K., " Türkiye 11.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 6-8 Kasım, Trakya Üniversitesi Edirne, 1987. "
- [11] KUBAN, D., "Türkiye'de Tarihi Çevre Korumanın Kültürel Boyutları", Türkiye 11.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 6-8 Kasım, Trakya Üniversitesi, Edirne, 1987.
- [12] TEKELİ, İ., "Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler", Türkiye 11.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 6-8 Kasım, Trakya Üniversitesi, Edirne, 1987.
- [13] KIRAY, M.B., "Kent Sosyolojisi Açısından Tarihi Çevre Koruma", Ayrı Basım,s.2.
- [14] ÖZER, B., "Mimari Mirası Korumanın Anlamı, Kapsamı ve Sınırları Üzerine", Yapı Dergisi, Sayı 17, s.33, Mart/Nisan 1976.
- [15] ÖZER, B., "Tarih-Gelenek ve Çağdaş Mimarlık", 4.İstanbul Sanat Bayramı Sempozyum '83, Son 100 Yılda Ülkemizde ve Dünyada Sanat ve Mimarlık 17-21 Ekim, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1983.
- [16] CARR, E.H., Tarih Nedir, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, s.198, 1987.
- [17] COLQUHOUN, A., "Tarihçilik ve Anlam Bilimin Sınırları", Mimarî Eleştiri Yazıları, Çev.Ali Cengizkan, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, s.131, 1990.
- [18] ERGUN, D., Sosyoloji ve Tarih, Yar Yayınları, İstanbul, s.20-29, 1973.
- [19] ÖZER, B., "Olumlu ve Olumsuz Uygulanışlarıyla Mimari Yaratmada Tarih ve Geleneğin Yeri", Yapı Dergisi, Sayı 35, s.20, Nisan/Mayıs 1980.
- [20] TOPRAK, Z., "İktisat Tarihi", Türk Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin,Cem Yayınevi, İstanbul, s.191, 1988.
- [21] OKYANUS TÜRKÇE SÖZLÜK, Pars Yayınevi, İstanbul, C.1, s.862, 1971.
- [22] MEYDAN-LAROUSSE, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd.Şti., İstanbul, C.5, s.69, 1971.

- [23] İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Maârif Basımevi, İstanbul, 2.cüz, s.129, 1960.
- [24] GÜVENÇ, B., **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, s.101-102, 1979.
- [25] KIZIL, F., **Toplumsal Geleneklerin Konut İç Mekan Tasarımına Etkisi ve Toplumsal Geleneklerimizi Daha İyi Karşılacak Konut İç Fiziksel Çevre Koşullarının Belirlenmesi**, (Doktora Tezi), İ.D.G.S.A. Y.Mim.Böl., İstanbul, s.13, 1978.
- [26] MOLES, A. A., **Kültürün Toplumsal Dinamiği**, Çev.Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s.15, 1983, .
- [27] KIRIMLI, A. G., "Türkiye'de Çağdaş Mimarlık Hareketleri", **4.İstanbul Sanat Bayramı, Sempozyum '83**, Son 100 Yılda Ülkemizde ve Dünyada Sanat ve Mimarlık, 17-21 Ekim Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1983.
- [28] BERRY, J.W., **Cultural Ecology and Individual Behavior**, I.Altman, A.Rapoport, J.F.Wohlwill (der.), **Human Behavior and Environment**, Vol.4, Environment and Culture, New York: Plenum, 1980, s.86, Belirtilen Kaynak: Ünlü, A. Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model (Doktora Tezi), İ.T.Ü. Mim.Fak.İstanbul, s.21, 1986.
- [29] ÇUBUK, M., "Çevre Olgusu ve Çevre Düzenleme", **Yapı Dergisi**, Sayı 26/27, s.30, Eylül/Aralık 1977.
- [30] RAPOPORT, A., **A Human Aspect of Urban Form**, Oxford, England; Pergamon Press, s.9, 1977.
- [31] KUBAN, D., **Mimarlık Kavramları**, YEM Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, s.9, 1990.
- [32] KÜNTAY, E., "Kent Yaşamında Komşuluk İlişkilerinin Psiko-Sosyal İncelemesi", **Yapı Dergisi**, Sayı 112, s.33, Mart 1991.
- [33] RAPOPORT, A., **House Form and Culture**, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., s.47, 1969.
- [34] ERZEN, J., "Onaltıncı Yüzyılda Sinan'ın İstanbul'u", **Yapı Dergisi**, Sayı 83, s.32, Ekim 1988.

- [35] KUBAN, D., "Yangın Yeri Planlamaları mı?", **Yapı Dergisi**, Sayı 80, s.32, Temmuz 1988.
- [36] TEKELİ, İ., "Kentsel Tasarımın Sorunları Tartışılmaya Başlanmalıdır", **Antalya Yarışması Üzerine Tartışmalar**, **Mimarlık**, s.74-75, 91/1.
- [37] KONGAR, E., **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.21, 1982.
- [38] KARABEY, H., **Kent Olgusu**, Kent Basımevi, s.76, 1980.
- [39] KIRAY, M.B., **Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, Başbakanlık D.P.T., Ankara, s.239-240, 1964.
- [40] MERAY, S.L., **Toplum Bilim Üzerine**, Hil Yayınları, İstanbul, s.36, 1982.
- [41] OGBURN, W.F., "**Cultural Lag As Theory**" **Sociology and Social Research** XLI, 1957, Belirtilen Kaynak: Kongar, E., **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.161, 1982.
- [42] KIRAY, M.B., Ekim 1991'de Yapılan Özel Görüşmeden.
- [43] TOLAN, B., **Çağdaş Toplumun Bunalımı**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, s.213, 1980.
- [44] TOFFLER, A., **Şok (Gelecek Korkusu)**, Çev.Selami Turgut, Altın Kitaplar, s.11, 1981.
- [45] BATUR, A., "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", **Tanzimattan Cumhuriyet'e TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ**, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1038, 1985.
- [46] YAVUZ, Y., ÖZKAN, S., "Osmanlı Mimarlığının Son Yılları" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ**, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1079, 1985.
- [47] KUBAN, D., "İstanbul'un Tarihi Yapısı", **Mimarlık**, s.59, 70/5.

- [48] DENEL, S., **Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlar-
da Değişim ve Nedenleri**, Ankara, s.52-54, 1982.
- [49] TEKELİ, İ., "Kentler ve Kentleşme", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e TÜRKİYE
ANSIKLOPEDİSİ**, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, s.884-879,
1985,.
- [50] AKTÜRE, S., **19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı
Çözümlemesi**, Ankara, 1978.
- [51] ÖDEKAN, A., "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti
1600-1908**, YayınYönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul,
s.350, 1988.
- [52] KIRAY, M.B., **Örgütlemeyen Kent**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, An-
kara, 1972.
- [53] KURRENT, F., "New Building in Old Settings", **New Building In Old Set-
tings**, Bayerische Architektenkammer, Die Neue Sammlung, Munich,
s.9, 1978.
- [54] SCHULZ, C.N., "Building in Old Settings as a Problem of Place", **New Bull-
ding In Old Settings**, Bayerische Architektenkammer, Die Neue
Sammlung, Munich, s.11, 1978.
- [55] KUBAN, D., "Tarihi Çevrenin Geleceği", **2000 Yılına Doğru Sanatlar Sem-
pozyumu**, D.G.S.A., İstanbul, s.5, 1977.
- [56] ÖZER, F., **Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değer-
lendirilmesi**, İ.T.Ü. Matbaası, s.64, 1982.
- [57] KARAMAN, A., "Kentsel Tasarımda Biçimlenme İlkeleri", **Yapı Dergisi**, Sayı
79, s.34, Haziran 1988.
- [58] AHUNBAY, M., "Tersine Çevrilmiş Bir Slogan 'Geleceğimiz İçin Bir Geçmiş' ",
Çevre, Sayı 3, s.17-18, 1979.
- [59] İNCEOĞLU, N., POLATOĞLU, Ç., "Özel Nitelliği Olan Çevrelerde Yeni
Yapı Sorunu", Yıldız Üniversitesi, İstanbul, s.2, 1991.

- [60] ZEREN, N., "Kentsel Sit Koruma Alanlarında Planlama Sorunları", **Yeni İmar Mevzuatı ve Uygulama Semineri**, İ.T.Ü. Mim.Fak.Baskı Atölyesi, s.125, 1986.
- [61] ZEREN, N., "Kentlerin Planlaması ve Bu Planların Uygulanması Sürecinde Yerel Yönetimlerin ve Yöre Halkının Tercihleri", **İmar ve İskan Bakanlığı, İmar Planlama Semineri**, Ankara, s.150, 1983.
- [62] SCHULZ, C.N., **Existence Space and Architecture**, Studio Vista, London, s.10, 1971.
- [63] ZEVI, B., **Architecture Encyclopedia of World Art.**, Mc Graw Hill, Toronto, 1968, Cilt 1, s.636. Belirtilen Kaynak: AKTAŞ, B., İnsan ve Toplumun Biçim Oluşturma Modeli Üzerine Bir Araştırma, (Yük.Lisans Tezi), İ.T.Ü., 1990.
- [64] TURUTHAN, T., **Meaning And Use of Space**, Post Graduate Centre Department of Construction University of Leuven, Belgium, s.51, 1982-83.
- [65] ELDEM, S.H., **Türk Evi, Osmanlı Dönemi**, Cilt 1, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, s.26-27, 1984.
- [66] NALÇAKAN, M., **Türk Mimarlığı III (A.Batur'un) Doktora Dersi Dönem Ödevi**, İ.T.Ü., 1989.
- [67] YAVUZ, Y., "Türkiye'de Çok Katlı Sosyal Konuta İlk Örnek, İstanbul-Laleli'de Harikzedegân Katevleri", **Çevre**, Sayı 4, s.82, 1979.
- [68] BUDAK, C. "Tarih, Portoghesi ve Modern Mimarlığın Ötesi", **Mimarlık**, s.13-14, 84/11-12.
- [69] BROLIN, B.C., **Architecture In Context**, Van Nostrand Reinhold Company, New York, s.5, 1980.
- [70] AYDINLI, S., "Mimarlıkta Yeni Bir Kavram: Bağlamsal Uygunluk" **Yapı Dergisi**, Sayı 108, s.45.
- [71] TOYDEMİR, N., "Süreklilik-Süreksizlik Diyalektiği ve Sistem Açılımı", **Yapı Dergisi**, Sayı 91, s.36.

- [72] KUBAN,D., "Geçmişi NeYapalım", **Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu**, Yıldız Üniversitesi, 14-15 Mayıs, İstanbul, 1990.
- [73] ÖZER, B., "Tarihi ve Gelenekseli Mimariyle Yaşamak ve Yeniden İnşa Etmek" **Yapı Dergisi**, Sayı 31, s.26, Ocak/Şubat 1979.
- [74] GÜVENÇ, B., **Kültürümüzün Dünü Bugünü**, İkinci Baskı, Ankara, s.140,141, 1985.
- [75] ÜNLÜ, A., **Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model** (Doktora Tezi) İ.T.Ü., s.26, 1986.
- [76] İNCEOĞLU, N., **Mimarlıkta Bina Programlama Olgusu**, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, s.35, 1982.
- [77] İNCEOĞLU, M., Bina Bilgisi Ders Notları.
- [78] RAPOPORT, A., "Cross-Cultural Aspects of Environmental Design", I.Altman, A.Rapoport, J.F. Wohlwill (der.), **Human Behavior and Environment**, Plenum Press, New York, s.9, 1980.
- [79] anon, Bilim ve Teknik, Sayı 96, s.22, Kasım 1975.
- [80] ATASOY, A., **Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlamasının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yolu ile Geliştirilmesi**, (Doktora Tezi) İ.T.Ü. Mim.Fak. Baskı Atölyesi, s.101, 1973.
- [81] TEKELİ, İ., "Dünyadaki Toplumsal, Bilimsel, Teknolojik Gelişmeler", Röportaj, **Mimarlık**, s.38, 90/3.
- [82] anon, **Yapı Dergisi**, Sayı 54, s.39.
- [83] BENEVOLO, L., **Modern Mimarlığın Tarihi**, Birinci Cilt: Sanayi Devrimi, Çev: A. Tokatlı, Çevre Yayınları, İstanbul, s.135, 1989.
- [84] KIRIMLI, A.G., "Mimarlık Nedir?", **Yapı Dergisi**, Sayı 40, s.30.
- [85] ROHE, L.M., **20.Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar**, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, s.132, 1990.

- [86] ALSAÇ, Ü., **Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi**, K.T.Ü., Trabzon, s.89, 1976.
- [87] İNCEOĞLU, M., "Problem Belirleme", **Mimarlıkta Tasarlama Metotlarına Giriş**, Ders Notları, İ.T.Ü., s.19, 1981.
- [88] TOYDEMİR, N., ÜNÜGÜR, S.M., "Öz-Biçim Diyalektiği Açısından Tasarım", **Çevre, Yapı ve Tasarım**, (Der.) M.Pultar, Ankara, s.401, 1979.
- [89] KIRAY, M.B., "Apartmanlaşma ve Modern Orta Tabakalar", **Çevre**, Sayı 4, s.71, 1979.
- [90] ÜNLÜ, A., **Benzer Apatrman Konutları: Standart Yaşam Biçimleri ve Değerleri Üzerine**, Ayır Basım, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, s.1.
- [91] KARTAL, S., "Kent Toprağında Mülkiyet" **Cumhuriyet Gazetesi**, s.4, 23-24-25 Aralık 1977.
- [92] BALAMİR, M., "Kat Mülkiyeti ve Kentleşmemiz", **O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilti 1, Sayı 2, s.298-299, Sonbahar 1975.
- [93] YÜCEL, A., "Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme", **Çevre, Yapı ve Tasarım**, (der.) M.Pultar, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Demeği, Ankara, s.382, 1979.
- [94] YÜCEL, A. "Tipoloji ve Tip Kavramları Hakkında", **İ.T.Ü.Mim.Fak.Yak.**, Sayı 2, s.20, Mart 1976.
- [95] PANERAI, P.R., "Beaubourg, Tipin Ölümü Ya da Dirilişi", **Çevre**, Sayı 3, s.74, 1979.
- [96] NAYIR, Z., "Bologna Tarihi merkezi Koruma Çalışmaları", **Çevre**, Sayı 3, s.66, 1979.
- [97] KRIER, R., **Urban Space**, Academy Editions, London.
- [98] YÜCEL, A., "Mimari Mekan Analizi" Doktora Dersi Ders Notları, İ.T.Ü. Mim.Fak., s.68, 1988.

- [99] LYNCH, K., **The Image Of City**, The M.I.T. Press, Thirteenth Printing, Printed in the United States of America, April 1975.
- [100] KRIER, R., **Elementse of Architecture**, Architectural Design Profile, London, 1983.
- [101] GROAT, L.N., "**Contextual Compatibility In Architecture: An Issue of Personal Test?**" Environmental Aesthetics, Cambridge University Press, 1988, s.228, Belirtilen Kaynak: Aydınli, S., "Mimarlıkta Yeni Bir Kavram Bağlamsal Uygunluk", Yapı Dergisi, Sayı 108, s.45.
- [102] BEKTAŞ, C., "Korumak", Bir Kentsel Tasarım Yarışması Antalya, **Mimarlık**, s.73, 91/1.
- [103] FISCHER, W., "The Exhibition", **New Building In Old Settings**, Bayerische Architektenkammer, Die Neue Sammlung, Munich, s.5, 1978.
- [104] RAEV, S., "Mimar Gottfried Böhm" **Yapı Dergisi**, Sayı 98, s.39, Ocak 1990.
- [105] BÖHM, G., "Kutsal Ziyaret Kilisesi-Neves" (der.) Ö.Gülser, **Yapı Dergisi**, Sayı 42, s.38, 1981/1.
- [106] ŞAHİN, H., **Korunması Gerekli Bina ve Çevrelere Yapılan "Ek"lerin Değerlendirilmesi**, (Yük.Lisans Tez), İ.T.Ü. Mim.Fak., 1992.
- [107] GÜVENÇ, B., "Kentlerin Kimliği ve Antalya Örneği Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler" Bir Kentsel Tasarım Yarışması Antalya, **Mimarlık**, s.72, 91/1.
- [108] BEKTAŞ, C., ve diğerleri, "İstanbul Niçin Bu Hale Geldi?", **Yapı Dergisi**, Sayı 100, s.66, Mart 1990.
- [109] Prens CHARLES, "Frankenstein Britanya", Çev. D.Mazlum, **Mimarlık**, s.40-41, 1990/2.
- [110] CANARY WHARF, Update, September 1991, No:3, UK/Overseas, Olympia & York Canary Wharf Limited, London, September 1991.
- [111] CURTIS, W.J.R., "Büyük Projeler", Çev. S.E.Soygeniş, **Mimarlık**, 921, s.52.

- [112] DAVEY, P., "La Defense", **Architectural Review**, s.46, August 1989.
- [113] BUSSE, H.B., "Text on the Theme", **New Building In Old Settings**, Bayerische Architektenkammer, Die Neue Sammlung, Munich, 1978.
- [114] GIESELMAN, R., "Mimaride Üslup Arayışları", Çev. Ö.Gülşen, **Yapı Dergisi**, Sayı 85, s.41, Aralık 1988.
- [115] ROGERS, E. R., "Gelecek Yeni Başlıyor", **Mimarlık**, s.51, 1992/1.
- [116] COLUQHOUN, A., "Beabourg Platosu", Mimari Eleştiri Yazıları, Çev. Ali Cengizkan, Şevki Vanlı Vakfı Yayınları, 1990, s.131.
- [117] MADRAN E., "Çağdaş Tasarımda Gelenekselin Korunması", **Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu**, 14-15 Mayıs, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 1990.
- [118] ARCHITECTS' JOURNAL, Sayı 27, s.25, April 1988.
- [119] MOORE, C., "Texts on the Theme", **New Building In Old Settings**, Bayerische Architektenkammer, Die Neue Sammlung, Munich, 1978.
- [120] BOZDOĞAN, S., ÖZKAN, S., YENAL, E., SEDAD, ELDEM, Architect in Turkey, A Mimar Book, New York, s.88-89, 1987.
- [121] ÖZER, B., "Çağdaş Mimaride Gelenekselin Yeri ve Katkısı", **Yapı Dergisi**, sayı 31, s.44, Ocak-Şubat 1979.
- [122] TEKELİ, D., "Düşündüklerimiz, Yaptıklarımız", **Yapı Dergisi**, Sayı 100, s.82-83, Mart 1990.
- [123] anon, **Yapı Dergisi**, Sayı 50, Nisan 1983, s.19.
- [124] JOEDICKE, J., "Modern, Postmodern ve Gelenek", **Yapı Dergisi**, Sayı 50, s.20-22, Nisan 1983.
- [125] anon., **New Building In Old Settings**, Bayerische Architektenkammer, Die Neue Sammlung, Munich, 1978.

- [126] AKTÜRE, S., "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler", Tanzi-
mat'tan Cumhuriyet'e **TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ**, Cilt 4, İletişim
Yayınları, İstanbul, s.891, 1985.
- [127] SÖNMEZ, N., **Eskişehir'de Odunpazarı Tarihî Yerleşiminin Fiziksel
Gelişimi ve Geleneksel Konut Dokusunda Dizgisel
Çözümler**, (Doktora Tezi), İ.T.Ü., s.20, 1984.
- [128] TANYELİ, U., **Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci** (11-
15.yy.), (Doktora Tezi), İ.T.Ü., s.93-94, 1987.
- [129] NASUHÜ'S-SİLAHİ (MATRAKÇI), **Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn**, (Tıpkı
Basım, notlarla yayınlanan H.G.Yurdaydın), Türk Tarih Kurumu
Yayınları I.Dizi No:3, Ankara, s.109-b, 1976.
- [130] KATİP ÇELEBİ, **Cihan-nüma**, H 1140, Konstantiniyye s.641, Belirtilen Kaynak:
ALBEK, S., Dorylaion'dan Eskişehir'e, Anadolu Üniversitesi Basımevi,
Eskişehir, s.138, 1991.
- [131] AINSWORTH, F.W., **Traveles and Researche of Asla Minor**, London,
s.56, 1840, Belirtilen Kaynak: TUNÇDİLEK, N., **TÜRK
ANSİKLOPEDİSİ**, "Eskişehir" Cilt 15, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,
s.141, 1968.
- [132] TUNÇDİLEK, N., **TÜRK ANSİKLOPEDİSİ** "Eskişehir" Cilt 15, Milli Eğitim
Basımevi, İstanbul, s.41, 1968.
- [133] LUCAS, P., **Voyage du sieur Paul Lucas fait par ordre du Roy dans la
Grece, L'Asie Mineure, La Macedoine et L'Afrigue**, Paris, s.127-135,
1712, Belirtilen Kaynak, ALBEK, S., Dorylaion'dan Eskişehir'e, Anadolu
Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, s.313, 1991.
- [134] ALBEK, S., **Dorylaion'dan Eskişehir'e**, Anadolu Üniversitesi Basımevi,
s.313, 1991.
- [135] AKTÜRE, S., **19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti, Mekansal Yapı
Çözümlemesi**, Ankara, s.101-102, 1978.
- [136] TUNÇDİLEK, N., "Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış",
İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 15, Sayı 1-4, s.204, Ekim
1953, Temmuz 1954.

- [137] KÖRTE, A., **Anortolithe Skizzen**, Berlin, s.3-4, 1896, Belirtilen Kaynak: SÖNMEZ, N., Eskişehir'de Odunpazarı Tarihi Yerleşiminin Fiziksel Gelişimi ve Geleneksel Konut Dokusunda Dizgisel Çözümler, (Doktora Tezi) İ.T.Ü. s.22, 1984.
- [138] ARSEVEN, C.E., **Türk Sanatı Tarihi**, Cilt 2, İstanbul, s.536, 1951.
- [139] ÖZYÜKSEK, M., **Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, İstanbul, s.89, 1988.
- [140] IMBERT, P., **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri**, Çev.Adnan Cemgil, Havass Yayınları, İstanbul, s.34, 1981.
- [141] İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü (MTRE) **"Avrupa Konseyi'nin Tarihsel Çevrenin Korunması Konusunda Düzenlediği 3.Uluslararası Sempozyum"**, 21-24 Nisan 1975", Sayı 3, s.16-19, 1975.
- [142] ELDEM, S.H., **Türk Evi Plan Tipleri**, İ.T.Ü. Mim.Fak.Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, s.31-33, 1968.
- [143] KÜÇÜKERMEN, Ö., **Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu**, TTOK Yayınları, İstanbul, s.78-80, 1973.
- [144] ESKİŞEHİR'de uygulanmış apartmanların plan şemaları mimarlık bürolarından toplanarak tablo oluşturulmuştur.
- [145] NALÇAKAN, M., **Tipolojik Analiz (A.Yücel'in) Doktora Dersi Dönem Ödevi**, İ.T.Ü. Mim.Fak., 1989 (Tablo, H.Dinçel'in Doktora Çalışması için Yeminli Teknik Bürolardan topladığı plan şemalarından yararlanılarak oluşturulmuştur.)
- [146] DİNÇEL, H. tarafından doktora çalışması için Yeminli Teknik Bürolardan topladığı plan şemalarından oluşturulmuştur.
- [147] ÜNAL, M. **"Türkiye'de Apartmana Olgusunun Gelişimi; İstanbul Örneği"** Çevre, Sayı 4, s.71, 1979.

ÖZGEÇMİŞ

Meral Nalçakan 1963 yılında Eskişehir'de doğdu. İlköğretimini 1969-1973 yılları arasında Ankara-Etimesgut Şeker İlkokulu'nda, ortaöğretimini ise 1973-1980 yılları arasında Eskişehir-Hacı Süleyman Çakır Kız Lisesi'nde tamamladı. 1980 yılında daha sonra ismi Mimar Sinan Üniversitesi olarak değiştirilen İ.D.G.S.A. Yüksek Mimarlık Bölümüne girdi. 1986 yılında Yüksek Mimar olarak mezun oldu. 1986-1987 yıllarında İstanbul İkitelli Sanayi Sitesi (TORMAK) ve Nevşehir Dedeman Oteli projelerinde çalıştı. 1987'de Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Ana Bilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak girdi. 1988'de İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü'nde doktora öğrenimine başladı. 1990 yılında Y.Mim. Alev Buğday'la birlikte Anadolu Üniversitesi Müh.Mim.Fak.Dekanlık Binası avan ve uygulama projelerini hazırladı. 1991-1992 yıllarında ise Anadolu Üniversitesi Yeni Atölyeler (1.-2.-3. bloklar) uygulama projesi, A.Ü.Havacılık Meslek Yüksekokulu Atölyeler, Jandarma Karakolu, A.Ü.Yeni Isıtma Merkezi avan ve uygulama projeleri ile A.Ü. Meslek Yüksek Okulu avan projelerini gerçekleştirdi. Meral Nalçakan aynı üniversitede görevini sürdürmektedir.